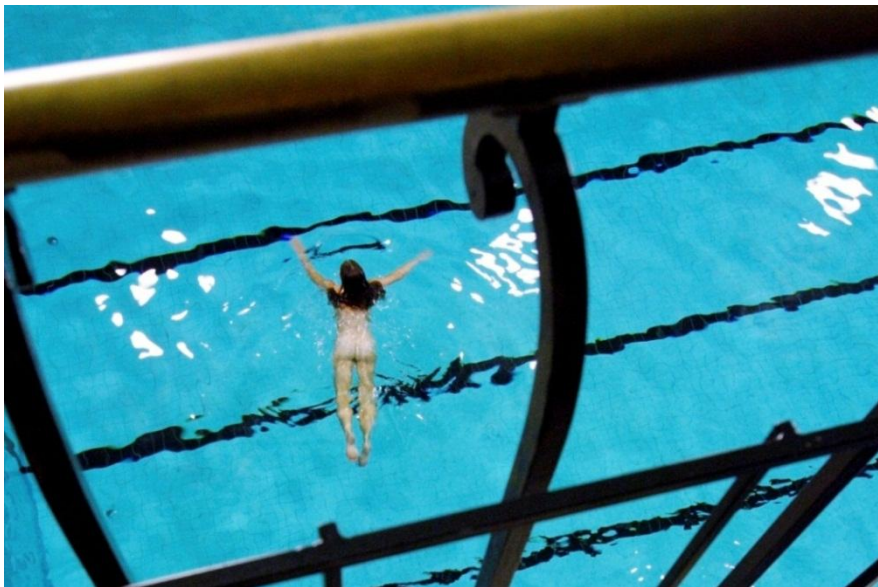

Mens sana in corpore sano.
Tila, aika ja alastomuus
Yrjönkadun uimahallissa

Helsingin yliopisto
taidehistorian oppiaine
pro gradu -tutkielma
Hanna Hannus

Ohjaaja: prof. Kirsi Saarikangas

21.3.2014

Sisällysluettelo

Johdanto	1
Tutkimukselliset lähtökohdat	3
Aikaisempi tutkimus ja keskeisimmät lähteet	5
Aika, tila ja alastomuus	7
Käynti Yrjönkadulla	9
1. Yrjönkadun uimahallin esikuvat ja konteksti Helsingissä	15
Arkkitehtuurin esikuvat	17
Uimahallin kulttuuriset esikuvat	20
Uimahalli vai kylpylä?	22
2. Tila, sukupuoli ja yhteiskuntaluokka	26
Tilan tuottaminen	26
Naiset ja miehet Yrjönkadun uimahallissa	27
Naisihanne urheilussa ja uimahallin arkkitehtuurissa	32
Kaupunkien uudet naiset	35
Sukupuoli, seksuaalisuus ja katse	39
Yhteiskuntaluokka ja yksityisyys	41
3. Aika tilassa, tila ajassa	44
”Antiikki” ja revival	45
”Antiikki” Yrjönkadun uimahallin arkkitehtuurissa	48
Tila ajassa	50
4. Alastomuus ja ruumiinkulttuuri	53
Uimapuvussa vai ilman?	53
Freikörperkulturista ruumiinkulttuuriin	56
”Jeunesse sportive” ja antiikki	58
Aistien tila	60
Alastomuuden vaikutus tilakokemukseen	63
”Antiikki”, aika, alastomuus ja urheilu	66
5. Ihanteellisia terveitä sieluja terveissä ruumiissa	69
Tila, sukupuoli ja ihanteet	70
Yrjönkadun uimahalli helsinkiläisessä kaupunkikulttuurissa	74
Lähteet ja kirjallisuus	76
Kuvaliite	88
Liite 1	113

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Hanna Sofia Hannus			
Työn nimi – Arbetets titel – Title <i>Mens sana in corpore sano</i> . Tila, aika ja alastomuus Yrjönkadun uimahallissa.			
Oppiaine – Läroämne – Subject Taidehistoria			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum– Month and year 21.3.2014	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 75 +40 sivua	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkielmani käsittelee Helsingissä sijaitsevaa vuonna 1928 valmistunutta Yrjönkadun uimahallia. Uimahallin rakennutti yksityinen Uimahalli Oy, jonka aktiiveihin kuului muun muassa urheiluvaikuttaja Toivo Aro. Uimahallin suunnitellut arkkitehti Väinö Vähäkallio kuului myös uimahallin johtokuntaan. Uimahallista rakennettiin monitoritalo, joka vastasi moniin tarpeisiin: se oli niin uimaharrastajien harjoitusallaskin kuin kaupunkilaisten virkistytymispaikka monine oheispalveluineen. Uimahallilla oli myös sosiaalisia pyrkimyksiä parantaa uimataitoa ja yleistä hygieniää. Yrjönkadun uimahalli siirtyi Helsingin kaupungin omistukseen vuonna 1967, ja se peruskorjattiin vuosina 1997–1999. Nykyisin uimahalli tunnetaan kylpylätunnelmastaan sekä erillisistä miesten ja naisten vuoroistaan, joiden vuoksi uimahallissa on mahdollisuus uida alasti.</p> <p>Tarkastelen Yrjönkadun uimahallin arkkitehtuuria keskittyen tilaan ja sen käyttöäin liittyviin kysymyksiin. Kolme näkökulmaani uimahallin tilaan ovat tila eri ihmisryhmien ja sukupuolten kontrolloijana, tilan suhde aikaan ja alastomuuden merkitys tilassa. Pohdin myös ihanteita, jotka saivat uimahallin aikaan sekä ihanteita, joita uimahalli loi. Analysoin uimahallia sen valmistumisajankohdan ja nykyajan perspektiiveistä. Keskeinen tutkimusaineistoni koostuu 1920-luvun lopun ja 1930-luvun alun aikakaus- ja urheilulehdistä, Yrjönkadun uimahallia käsittelevästä arkistomateriaalista, Toivo Aron laatimista kirjoituksista sekä 1990-luvun ja 2000-luvun vaihteen uimahallia käsittelevistä mielipidekirjoituksista. Uimahallin tilojen osalta tarkastelen uimahallikävijöiden kannalta keskeisimpiä tiloja eli isoa ja pientä allashuonetta sekä suihku- ja pesutiloja.</p> <p>Yrjönkadun uimahallin arkkitehtuuriin vaikuttivat nähdäkseni ulkomaalaisten uimahalliesikuvien lisäksi suomalaiset yleiset saunat. Laitoksen nimeksi tuli uimahalli, mutta se sisälsi alusta lähtien myös kylpylämäisiä piirteitä. Uimahallin iso allashuone jakaantuu ensimmäiseen ja toiseen kerrokseen, joita 1920-luvun kontekstissa merkitsivät myös eri yhteiskuntaluokkien sosiaalisia tiloja. Uimahalliin rakennettiin alun perin erilliset osastot miehille ja naisille. Miesten ja naisten osastot erosivat arkkitehtuuriltaan tavoilla, joka heijastelee 1920-luvun urheilupiireissä vallalla olleita käsityksiä sukupuolista. Miesten osasto eli iso allashuone mahdollistaa esimerkiksi kilpaurheilun, joita ei pidetty 1920-luvulla urheiluvaikuttajien keskuudessa naisille sopivina. Naisten osasto on miesten osastoa suojaisampi, pienempi ja koristeellisempi. Tulkitsen näiden piirteiden viittaavaan myös ajan naisoletukseen. Miesten osasto eli iso allashuone on kuitenkin alusta asti ollut muutamia vuoroja viikossa myös naisten käytössä, ja ajan myötä vuorojen määrää on lisätty. Naisten osalta ihanteet eivät siis olleet niin yksiselitteisiä. Tarkastelen arkkitehtonista tilaa siis myös prosessina, joka osallistuu merkitysten tuottamiseen.</p> <p>Yleisölle avautuessaan Yrjönkadun uimahalli piti sisällään monia viittauksia antiikkiin, erityisesti antiikin Roomaan. Isoa allashuonetta hallitsevien arkadien lisäksi uimahallissa oli roomalaisia saunoja, ja kävijät saivat päälleen roomalaiset kylpykaavut. Uimahallissa ainoa sallittu uintitapa aina vuoteen 2001 saakka oli uida ilman uimapukua. Nähdäkseni 1920-luvulla uimahallin uimapukukielto johtui hygienian ohella suomalaisen saunaperinteen luontevasta pohjasta, ajan muodikkaasta alastomuus- eli ruumiinkulttuurista sekä antiikin ihailusta. Esitän, että Yrjönkadun uimahalli rakennettiin 1920-luvulla paikaksi, jossa ajan aateilmaston mukaisesti antiikki ja suomalaisuus, perinne ja modernius kietoutuivat toisiinsa. Uimahallin tilaratkaisut, käyttötavat ja arkkitehtuuri loivat ja pitivät yllä ihanteita miehistä ja naisista. Uimahallissa käyminen toteutti ja vahvisti näitä ihanteita, mutta erityisesti naiskävijät saattoivat myös asettua niitä vastaan.</p> <p>Nykyisin Yrjönkadun uimahallissa alastomuus voi saada aikaan ajattomuuden tunteen, sillä merkit ajallisuudesta hälvenevät sen myötä. Alastomuus myös korostaa koskien ja oman ruumiillisuuden kautta syntyvää yhteyttä tilaan. Tilan käyttämisessä keskeisiä ovat myös muut moniaistiset kokemukset tuoksuista lämpötilaan. Yrjönkadun uimahalli on osa helsinkiläistä kaupunkikulttuuria ja sitä tulisikin nähdäkseni ajatella kulttuurikohteena.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords arkkitehtuuri–1920-luku, tila–aika, tila–sukupuoli, alastomuus, uimahallit, kylpylät, Helsinki			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Johdanto

Koukkaan mutkan muotoiselta kadulta hämärälle sisäpihalle. Raskaiden puuovien takana minua odottavat asunonäytöistä tutut siniset kengänsuojukset ja hämmentävän monta kylpyvaihtoehtoa. Ostan lipun, saan avaimen ja mietin ankarasti miten kenkien kanssa toimitaan. Muita naisia seuraamalla löydän lopulta oikean tavan. Astun paksun verhon toiselle puolelle ja mykistyn: näen ensimmäistä kertaa paikan päällä sinivihreän, klassisuutta huokuvan ison allashuoneen. Aivan kuin verhon sijaan olisin juuri äsken kulkenut aikakoneen läpi jonnekin yksinkertaisemmalle ja ylellisemmälle vuosikymmenelle. Kävelen hämmentyneessä hymyssä kohti omaa koppiani. Vierestä lipuu kylkiä ja krooleja: enimmäkseen hitaita ja nautiskelevia liikkeitä pikemminkin kuin nopeita ja äkillisiä. Saunan lämmön jälkeen laskeudun altaaseen. Veden kosketus ihoa vasten on erilaista kuin aiemmissa halleissa, se muistuttaa mökkirannassa uimista. Löydän nopeasti paikkani, piirrän veteen omat viivani.¹

Helsinkiläisestä Yrjönkatu 21 B:ssä sijaitsevasta uimahallista on viime vuosina muodostunut yksi tärkeistä paikoistani kaupungissa. Yrjönkadun uimahalli on tarjonnut minulle pakopaikan kiireestä ja stressistä, paikan lukemisesta jähmettyneiden lihasten virvoittamiseen, paikan nauttia elämästä ja arkkitehtuurista sekä paikan paeta kylmää talvipäivää saunaan kuuntelemaan viisaiden naisten tarinoita. Aina uimahallista pois kävellessäni oloni on kuulas ja kokonaisvaltaisesti hyvinvoiva. Tämä paikkaan kohdistuva kiintymys yhdistettynä kiinnostukseeni 1920- ja 1930-lukujen vaihteen arkkitehtuuria ja yhteiskuntaa kohtaan johti minut valitsemaan Yrjönkadun uimahallin pro gradu -tutkielmani aiheeksi.

Yrjönkadun uimahalli on Suomen vanhin julkinen uimahalli. Sen suunnittelu aloitettiin vuonna 1926 ja avajaisia juhlittiin kesäkuussa 1928 (kuvat 33, 34). Uimahalli syntyi yksityisen liikeyrityksen Uimahalli Oy:n työn myötä, jonka taustalla vaikutti erityisesti urheiluvaikuttaja Toivo Aro (1887–1962). Hankkeen takana olleiden henkilöiden motiivina oli paitsi liikevoitto, myös uintiurheilun edistäminen ja uimataidon lisäämiseen liittyviä

---

¹ Oma muistikuvani talvelta 2008–2009.

sosiaalisia pyrkimyksiä.² Rakennushankkeen tavoitteena oli luoda kansainvälisten esikuvien mukainen keskus, jossa uinnin ja muun urheilun harjoittaminen yhdistyisi virkistystoimintoihin.³ Uimahallin rakentamisen aikaan urheilu nousi kansallisen identiteetin kannalta keskeiseksi.⁴ Vuonna 1954 Uimahalli Oy myi Yrjönkadun uimahallin valtakunnalliselle urheiluliitto SVUL:lle, ja vuonna 1967 halli siirtyi Helsingin kaupungille.⁵ Nykyisin uimahalli toimii kaupungin liikuntaviraston alaisuudessa. Uinti Yrjönkadun uimahallissa on aina tapahtunut sukupuolittain jaetuissa tiloissa tai vuoroissa. Alun perin uimahallissa oli oma osastonsa naisille, nykyisin uintipäivät on jaettu miesten ja naisten päiviin. Tämä loi osaltaan luontevan pohjan sille että uimahallin perinteinen, alkuperäinen uintitapa oli alasti uiminen.

Yrjönkadun uimahallin suunnitteli arkkitehti Väinö Vähäkallio (1886–1959, vuoteen 1905 asti Vilander), jota avusti arkkitehti Antti Norrgren.⁶ Tutustuakseen ulkomaisiin uimahalleihin Väinö Vähäkallio teki uimahallin suunnitteluvaiheessa opintomatkan, jonka kohteet eivät valitettavasti ole tiedossa.⁷ Tukholman keskustassa sijaitsevan Centralbadet- kylpylän suunnittelija insinööri Gustaf Heijlenskjöldin tiedetään kuitenkin avustaneen Vähäkalliota uimahallin suunnittelussa.⁸ Väinö Vähäkallio kuului Uimahalli Oy:n johtokuntaan ja oli täten myös henkilökohtaisesti sitoutunut hankkeeseen.⁹

Uimahallilla on ikänsä, kulttuurihistoriansa ja keskeisen sijaintinsa ansiosta merkittävä rooli helsinkiläisessä kaupunkikulttuurissa. Jotakin olennaista kertoo se, että hallin pienistäkin tapahtumista, kuten puukiukaan käytössä olemisesta, uutisoidaan ahkerasti sanomalehdissä.¹⁰ Yrjönkadun uimahallia esitellään myös kaupunkiin saapuville matkailijoille.¹¹ Vuonna 2012 Yrjönkadun uimahallissa oli 156 009 kävijää, joten se on suosittu käyntikohde.¹² Vertailun vuoksi uimahallin ensimmäisenä kokonaisena

---

² Niskanen 2005, 173.

³ Härö 1990, 3.

⁴ Kokkonen 2008, 41–44.

⁵ Högström 1997; Niskanen 2005, 178.

⁶ Niskanen 2005, 173.

⁷ Högström 1997 (1), 11.

⁸ Högström 1997 (1), 11.

⁹ Niskanen 2005, 173.

¹⁰ ”Yrjönkadun uimahallin puukiuas sammuu”, HS 28.8.2012; ”Puulämmitteiset löylyt palaavat Yrjönkadulle”, HS 29.8.2013.

¹¹ Yrjönkadun uimahalli. Helsingin kaupungin virallinen matkailusivusto visithelsinki.fi, luettu 29.1.2014.

¹² Helsingin kaupungin liikuntaviraston toimintakertomus 2012.

toimintavuonna 1929 uimahallissa nautittiin 170 505 kylpyä.¹³ Uimahalli suojeltiin 1990-luvulla ja peruskorjattiin huolellisesti vanhaa säilyttäen vuosina 1997–1999.¹⁴ Rakennuksen neljättä ja viidettä kerrosta lukuun ottamatta tilat ovat säilyneet pääosin alkuperäisinä.¹⁵

Tutkimukselliset lähtökohdat

Tutkielmani kirjoitusprosessin aikana olen kertonut lukuisille ihmisille tutkimuskohteestani. Reaktiot aiheeseen ovat olleet pääsääntöisesti kahdenlaisia: ”Ihanaa!” tai ”Onko se juuri se paikka, jossa uidaan alasti?”. Näistä reaktioista ensimmäinen on ymmärrettävästi kuulunut niille, joille uimahalli on henkilökohtaisesti tärkeä kiinnekohta kaupungissa. Toinen reaktio taas kertoo hämmennyksestä ja mahdollisista epäluuloista, joita kaupunkitarinat, keskustelupalstat ja osittain myös lehdistö ovat lietsoneet tavasta uida alasti. Usein keskusteluissa tutkimusaiheestani esiin on noussut myös Yrjönkadun uimahalli tunnettuna homoseksuaalien kohtaauspaikkana. Olen tutkielmaa kirjoittaessani inspiroitunut ihmisten reaktioista ja mielikuvista, joita he liittävät Yrjönkadun uimahalliin. Ne ovat tarjonneet näkökulmia, joihin en ehkä muuten olisi huomannut puuttua.

Tutkielmani lähestyy arkkitehtuuria ja tilaa tilan käyttäjästä lähtöisin: uimarista, vesijuoksijasta, nautiskelijasta – ihmisestä, joka aisteillaan ja ruumiillisuudellaan havainnoi ja tuottaa Yrjönkadun uimahallin tilaa. Tarkastelutapani ammentaa fenomenologiasta, jossa keskiössä ovat ihmisen kokemukset. Lähestyn arkkitehtuuria sosiokulttuurisesta näkökulmasta eli tilana, joka saa merkityksensä käyttäjiensä kautta.¹⁶ Lähtökohtinani tilan tutkimukseen ovat toimineet ranskalaisen filosofi ja sosiologi Henri Lefebvren kirjoitukset sosiaalisesta tilasta ja tilan tuottamisesta sekä taidehistorioitsija Kirsi Saarikankaan tekstit tilasta, sen moniaistisesta merkitysten muodostumisesta sekä ihanteiden ja arkkitehtuurin suhteesta. Myös ranskalaisen historioitsijan ja filosofin Michel Foucault’n ajatukset tilan, katseen ja vallan suhteista ovat vaikuttaneet tapaani tehdä havaintoja. Brittiläisen maantieteilijä ja sosiaalitieteilijä Doreen Massey’n ajatukset tilan ja ajan suhteesta ovat olleet lähtökohta aikaperspektiivin pohtimiseen. Taidehistorioitsija Anna Kortelaisen

---

¹³ Määrässä näkyy uutuudenviehätys: kävijämäärät laskivat tasaisesti 1930-luvun alussa osittain talouslamasta johtuen (v. 1933 oli 117 551 kävijää eli 50 000 vähemmän kuin 1929). Kaikki kävijät eivät käyneet myöskään välttämättä uimassa). Aro 1954, 36.

¹⁴ Högström 1997; Härö 1990; Niskanen 2005, 178; ”Yrjönkadun uimahalli aukeaa yleisölle vasta ensi syksynä”, HS 19.1.1999.

¹⁵ Härö 1990, 9.

¹⁶ Saarikangas 2002, 14.

kirjoitukset naisista kaupunkitilassa ovat puolestaan auttaneet tekemään havaintoja menneisyyden tiloista naisten ja miesten näkökulmasta. Uskontotieteilijä Terhi Utraisen ja taidehistorioitsija Johanna Frigårdin tutkimukset ovat olleet tärkeitä inspiraation ja tuen lähteitä alastomuudesta kirjoittamisessa. Taidehistorioitsija Riitta Nikulan 1920-luvun arkkitehtuuria käsittelevät tekstit taas ovat auttaneet oivaltamaan, miten klassisen ja modernin suhdetta voi tarkastella muutenkin kuin joko–tai-asetelman kautta.

Olen muodostanut tutkimusaiheestani kuvan lukemalla uimahallista kirjoitettuja aikalaislähteitä ja tutkimuksia sekä käymällä läpi valokuvamateriaalia ja arkkitehtitoimiston rakennuspiirustuksia. Pohdinnoissani olen kiinnittänyt huomiota myös siihen, mistä Yrjönkadun uimahallista puhuvat oikeastaan puhuvat – mitä erilaisia merkityksiä ja arvoja uimahalliin on julkisessa keskustelussa liitetty. Tärkeässä osassa ovat olleet myös omat havaintoni, joita olen tehnyt Yrjönkadun uimahallin tilasta. Tutkielmassani en ole pelkästään katsonut uimahallia, vaan myös kuunnellut, kokenut ja elänyt sen tilaa. Omat havaintoni ovat viimeisen viiden vuoden ajalta, painottuen tutkielman kirjoittamisprosessiin alkuvuodesta 2013 kevääseen 2014, jolloin olen tarkkaillut tilaa ja painanut asioita mieleeni aktiivisemmin. Nämä havainnot tilasta olen luonnollisesti tehnyt oman ruumiillisuuteni ja sukupuolisuuteni kautta. En siis esimerkiksi ole voinut kokea uimahallin miesten vuoroja, ja kaikki omakohtaiset havaintoni uimahallista perustuvatkin siis naisten vuoroihin.

Tarkastelen Yrjönkadun uimahallia 1920-luvun lopun eli syntyajankohtansa ja nykyajan perspektiivistä. ”Nyky aika” on melko väljä rajaus, mutta keskeisintä siinä on vuosina 1997–1999 toteutettu uimahallin peruskorjaus ja sen synnyttämä kansalaiskeskustelu, jossa arvioitiin uudella tavalla uimahallin asemaa ja esimerkiksi suhdetta alastomuuteen. Toisaalta nykyajan perspektiivi pitää sisällään vuonna 2010 miesten vuorojen järjestyshäiriöistä syntyneen kohun sekä ne lukuisat pienet muutokset, joita olen ymmärrettävästi kirjoitusprosessini aikana havainnoinut aktiivisesti. Voi tietysti kysyä, eikö vuodesta 1997 vuoteen 2014 ulottuva tarkastelu ole yhdeksi ”aikakaudeksi” melko laaja. En kuitenkaan pyri tässä yhteydessä nimeämään tai niputtamaan kyseisiä vuosia miksiäkään erityiseksi periodiksi. Keskeistä tämän aikakauden ajattelemisessa uimahallin ”nykyaikana” on, että se pitää sisällään erityisesti alastomuuteen ja seksuaalisuuteen liittyviä äänenpainoja, jotka tavalla tai toisella ovat edelleen läsnä uimahallista käytävässä keskustelussa. 1920-luvun näkökulman olen rajannut uimahallin syntyä ja ensimmäisiä

vuosia koskevaan aineistoon, siis suurin piirtein vuosiin 1926–1930. Tutkin sitä, minkälaiseksi ja millaiseen kulttuuriseen ilmapiiiriin uimahalli alun perin rakennettiin. Tämän aikakauden suhteen olen pyrkinyt avaamaan yksittäisen rakennuksen kautta laajempaa kontekstia ja ymmärtämään ajan ilmiöitä, kuten suhdetta ruumiinkulttuuriin ja antiikkiin. Ajanjakson 1930-luvulta 1990-luvun alkuun olen rajannut pois muista yhteyksistä paitsi tilaa ja sukupuolta käsittelevästä osiosta sekä yksittäisistä huomioista. Kiinnostukseni on siis uimahallin syntykontekstissa ja siinä, miten uimahalli ymmärretään nykyisin.

Yrjönkadun uimahallissa kiinnitän huomioni lähinnä uimahallin käyttäjille eri aikoina avoinna olleisiin allasosastojen tiloihin: isoon allashuoneeseen (kuvat 1–7), pieneen allashuoneeseen eli entiseen naisten osastoon (9–15) sekä suihku-, sauna- ja aulatiloihin. Jätän tarkastelusta pois oheispalveluiden tilat, vain henkilökunnan käytössä olleet tilat ja tekniset tilat, sillä tilan kokemiseen ja elämiseen liittyvän näkökulmani puolesta ne eivät ole uimahallissa niin kiinnostavia kuin iso ja pieni allashuone. Samoin jätän käsittelystä pois uimahallin arkkitehtuurin tekniset ratkaisut, vaikka ne aikalaisperspektiivistä koettiin selvästi kiinnostaviksi – artikkelin Yrjönkadun uimahallista sisältävä Arkkitehti-lehden numeron 4/1929 kansikuvana on uimahallin pannuhuone.¹⁷ Lisäksi maininnan tasolle jäävät uimahalliin 1920-luvulla rakennettujen tennishallin, ravintolan ja muiden oheispalveluiden tilat, sillä ne eivät ole enää alkuperäisessä ulkoasussaan eivätkä alkuperäisessä käytössään.¹⁸ Käytän tutkimuskohteestani nimeä Yrjönkadun uimahalli, vaikka aluksi paikasta käytettiin yksinkertaisesti nimeä Uimahalli tai Helsingin uimahalli, sillä eihän muita vastaavia laitoksia ollut koko maassa. Käytän johdonmukaisesti myös uimahallin suuresta altaasta nimeä iso allashuone ja pienestä, 3–4. kerroksen altaasta nimeä pieni allashuone tai naisten osasto.

Aikaisempi tutkimus ja keskeisimmät lähteet

Yrjönkadun uimahallia on tutkittu aiemminkin, mutta aiemmat tutkimukset eivät ole kovin laajoja, ja ne tarkastelevat kohdetta eri näkökulmasta kuin tämä tutkielma. Uimahallista on 1990-luvulla kirjoitettu taidehistorian proseminariesitelmä, joka käy läpi uimahallin

---

¹⁷ Ks. tekniikasta ja materiaaleista Arkkitehti 4/1929, 52–55; Niskanen 2005, 174–176 ja historiasta Högström 1997.

¹⁸ Härö 1990, 9.

alkuperäisiä tilaratkaisuja suojeluprosessia silmällä pitäen ja analysoi Yrjönkadun uimahallin arkkitehtuurin yhteyksiä antiikin kylpylöihin sekä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa Keski- ja Pohjois-Euroopassa rakennettuihin uimahalleihin.¹⁹

Arkkitehtuurihistorioitsija Aino Niskanen puolestaan väitteli Yrjönkadun uimahallin arkkitehti Väinö Vähäkalliosta vuonna 2005. Niskasen väitöskirjan kymmensivuinen Yrjönkadun uimahallia koskeva osio nostaa esiin joitain tämän tutkielman kanssa päällekkäisiä kysymyksiä, kuten uimahallin ja 1920-luvun alastomuuskulttuurin suhteen sekä uimahallin eri yhteiskuntaluokkien kohtaamispaikkana. Niitä on käsitelty kuitenkin vain parin kappaleen laajuisesti.²⁰ Yrjönkadun uimahallista on myös ennen 1990-luvun lopun restaurointia tehty kattava rakennushistoriallinen selvitys. Sen toteuttaja Hilikka Högström toteaa esipuheessa, että selvityksestä rajattiin ajanpuutteen vuoksi pois rakennushankkeen suunnitteluprosessi ja taustat sekä uimahallin käyttö- ja kulttuurihistoria.²¹ Tutkimuskohteesta on näin ollen siis tehty tutkimus rakennuksen arkkitehdista, rakennuksen suhteesta kylpyläperinteeseen sekä laaja selvitys rakennusvaiheista ja -materiaaleista. Yrjönkadun uimahallia ei kuitenkaan ole tutkittu tilan ja sen kokemisen näkökulmasta, 1920-luvun kulttuurihistoriaa laajasti taustoittavasti tai lainkaan esimerkiksi sukupuolen näkökulmasta.

Keskeisimmät arkistolähteeni ovat kahden 1900-luvun alun urheiluvaikuttajan, Anni Collanin ja Yrjönkadun uimahallin alullepanijana toimineen Toivo Aron, sanomalehtileikekirjat sekä jälkimmäisen osalta myös muu arkistoaineisto ja julkaisut. Kahden eri henkilön leikekirjat ovat nähdäkseni edustava otos uimahallin rakentamisvaiheessa ja sen valmistuttua lehdistössä käydystä keskustelusta. Molempiin on lisäksi koottu uimahallin mainoksia. Olen käyttänyt lähteenä uimahallin alkutaipaleen kartoittamiseen myös Toivo Aron uimahallin 25-vuotisjuhlallisuuksia varten kirjoittamaa julkaisua *Helsingin uimahallikysymyksen vaiheet ja Uimahalli Oy:n toiminta 1928–1953*. Arkkitehtuurimuseon arkiston kautta olen perehtynyt Väinö Vähäkallion arkkitehtuuripiirustuksiin. Olen luonut käsitystä 1920-luvun aateympäristöstä tutustumalla kulttuuri- ja kirjallisuuslehti Tulenkantajiin sekä lukemalla urheilulehtien (Urheilija, Suomen urheilulehti ja Miesten lehti) 1920-luvun lopun vuosikertoja. Suomessa julkaistiin 1920-luvun lopulla kymmenkuntaa urheilulehteä²², joten näiden kolmen lehden

---

¹⁹ Lehtinen 1995, 2.

²⁰ Niskanen 2005, 170–179.

²¹ Högström 1997 (1), 1.

²² ”Voiman horisontti”. Miesten lehti 39/1929, 15.

valikoituminen aineistoksi johtui niiden saatavuudesta sekä siitä, että niissä etukäteistietojeni mukaan kirjoitettiin Yrjönkadun uimahallista. Arkistolähteitäni, niin kirjoja, lehtileikkeitä kuin lehtiäkin, olen lukenut etsien erityisesti alastomuutta, antiikkia ja sukupuolta käsitteleviä keskusteluja. Suuri osa uimahallin 1920-luvun kontekstia käsittelevistä lähteistä on yhden ja saman, uimahallin syntyyn keskeisesti vaikuttaneen henkilön eli Toivo Aron kirjoittamia tai kokoamia. Olen luennassani pyrkinyt kiinnittämään huomiota siihen, että hänen näkemyksensä uimahallin syntyprosessista ja sitä ohjanneista aatteista ja ideologioista eivät korostuisi liikaa. Toisaalta Aron keskeistä asemaa uimahallin syntyprosessissa ei oikein voi kiistääkään.

Aika, tila ja alastomuus

Lähestyn tutkimuskohdettani kolmesta temaattisesta näkökulmasta: esitän Yrjönkadun uimahallille kysymyksiä ajasta, tilasta ja alastomuudesta. Lisäksi pohdin ensimmäisessä luvussa uimahallin asemaa helsinkiläisessä kaupunkitilassa ja sen tilakokemukseenkin vaikuttavaa luonnetta yhtäältä uimahallina, toisaalta kylpylänä. Tutkimuskysymykseni ovat: Mitkä olivat uimahallin arkkitehtoniset ja kulttuuriset esikuvat? Miten Yrjönkadun uimahallin tila on historiansa aikana yhdistänyt ja erottanut ihmisiä taustansa ja sukupuolensa vuoksi? Miten Yrjönkadun uimahallin tila loi 1920-luvulla mielle yhtymiä antiikkiin? Mitä merkityksiä alastomuus toi Yrjönkadun uimahalliin 1920-luvulla, entä nykyisin?

Tila on keskeinen käsite tutkielmassani. Tila nousi 1990-luvulla keskeiseksi käsitteeksi niin taidehistoriassa kuin muussakin humanistis-yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa.²³ Tässä tutkielmassa tila pohjaa pitkälti ranskalaisen filosofi ja sosiologi Henri Lefebvren ajatukseen tilan tuottamisesta ja sosiaalisesta tilasta. Yrjönkadun uimahallin suhteen tutkin sitä, miten erilaiset fyysiset ja henkiset, näkyvät ja näkymättömät rakenteet vaikuttavat tilan sosiaaliseen luonteeseen – siihen, miten tila yhdistää ja erottaa ihmisryhmiä ja säätelee heidän kohtaamisiaan. Keskeisenä osana käsittelen sukupuolen merkitystä Yrjönkadun uimahallin tilassa: miten käsitykset miehistä ja naisista vaikuttivat uimahallin arkkitehtuuriin, ja miten arkkitehtuuri on myöhemmin vaikuttanut miesten ja naisten tapoihin ja mahdollisuuksiin kokea tila.

---

²³ Saarikangas 1999, 11.

Aika tarkoittaa sanakirjamääritelmän mukaan ulottuvuutta, johon *tapahtumat sijoittuvat peräkkäiseen järjestykseen jatkumoksi ja joka ilmenee nykyhetkenä, menneisyytenä ja tulevaisuutena* sekä ajanjaksojen kulkua.²⁴ Ajalla viitataan kielessä niin kulloiseenkin hetkeen ja sen kulumiseen (”Onko sinulla aikaa?”) kuin menneisyyden jaksoihin, aikakausiin (”Siihen aikaan tämä oli tapana.”). Arkkitehtuurin tutkimuksessa aika on perinteisesti käsitetty osana rakennuksen syntykontekstia: miten aikakausi tyyleineen, käytettävissä olevine materiaaleineen, tapoineen ja säännöksineen vaikuttaa siihen, miten ja millaiseksi rakennettua ympäristöä muokataan.²⁵ Tilan tutkimuksessa aika käsitteenä on kuitenkin saanut myös toisenlaisia merkityksiä niin kutsutun tilallisen kääntein kautta. Maantieteilijä ja sosiaalitieteilijä Doreen Massey on kirjoittanut ajan ja tilan suhteesta käyttäen käsitettä *time-space*, aika-tila. Masseyin keskeinen argumentti on, että tilat eivät ole ajasta neutraaleita, vaan ne muuttuvat ajan myötä.²⁶ Rakennus myös luonnollisesti kuluu ja sitä muutetaan. Aika ja uudet käyttäjät tuovat rakennuksiin uusia merkitysten kerrostumia.²⁷ Tässä tutkielmassa pohdin erityisesti sitä, miten Yrjönkadun uimahallin tila luo kokemusta muusta kuin tilan kokijan omasta aikakaudesta, 1920-luvulla antiikista. Pohdin myös aikaa kokemuksellisenä, tilan kokemiseen vaikuttavana tekijänä.

Alastomuus on ajan ja tilan rinnalla hieman yksiselitteisempi käsite: sana *alaston* tarkoittaa vaatteetonta, riisuutunutta tai riisuttua. Sana voi tarkoittaa myös autiota tai tyhjää sekä peittelemätöntä myös kuvainnollisesti, kuten sanonnassa *alaston totuus*.²⁸ Alkuperältään sanat *alasti*, *alaston* sekä verbi *alastaa*, joka on merkinnyt paljastamista ja alastomaksi riisumista sekä metsän kaatamista, ovat ehkä johdannaisia sanan *ala(i)nen* vartalosta tai sen kantasanasta *ala-*, jonka merkityksenä on mahdollisesti ollut ”*tehdä sellaiseksi että alinna, pohjimpana oleva tulee näkyviin*”.²⁹ Tämä merkitys tukee humanistisessa tutkimuksessa alastomuuden määritelmäksi käsitettyä henkisen riisuutumisen metaforaa.³⁰ Alastomuus nostaa liki vääjäämättä keskeiseksi myös sukupuolen. Miehen ja naisen alastomuus on kulttuurisesti nähty erilaisina, ja alastomuuteen kytkeytyy kulttuurisesti lähes oletusarvoisesti kysymys seksuaalisuudesta. Tutkielmassani keskeisen 1920-luvun aateilmapiirissä alastomuus sai kuitenkin eurooppalaisten esimerkkien myötä epäeroottisia,

²⁴ Kielitoimiston sanakirja, artikkeli *aika*.

²⁵ Näkemys vaikuttaa muun muassa Siegfried Giedionin vaikutusvaltainen teos *Space, time and architecture*. Saarikangas 2006, 34 ja 52–53.

²⁶ Massey 2008, 14–15.

²⁷ Saarikangas 2002b, 49.

²⁸ Kielitoimiston sanakirja, artikkeli *alaston*.

²⁹ Suomen sanojen alkuperä: etymologinen sanakirja. 1, A-K., 67, artikkeli *alastaa*.

³⁰ Utriainen 2006, 13–20.

terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä merkityksiä.³¹ Pohdin, saattoiko Yrjönkadun uimahalliin alusta asti kuulunut tapa uida alasti luoda siltoja tähän 1920-luvun alastomuuskulttuuriin. Myös suomalainen saunakulttuuri alastomuuden kulttuurisena pohjana on huomion kohteena analyysissäni. Tapa, jolla alastomuus vaikuttaa tilan havainnointiin, tuottamiseen ja merkitysten muodostumiseen muodostaa yhteyksiä myös muihin tutkimuskysymyksiin: alastomuus liittyy mielikuvana antiikin kylpyläelämään, ja sukupuolen merkitys tulee entistä näkyvämmäksi alastomana tilassa ollessa. Koska alastomuuden tai vaatetuksen roolia tilakokemuksessa ei juuri ole tutkittu, olen pyrkinyt yhdistämään alastomuutta uskonnossa, kulttuurissa ja kuvissa käsitteleviä tutkimuksia tilallisen kokemuksen käsittelyyn.

Tutkielmani otsikon sanonta *Mens sana in corpore sano* – terve sielu terveessä ruumiissa – viittaa tunnettuun antiikin käsityksiin ihanteellisesta ihmisestä. Tämä 1920-luvulla ahkerasti toisteltu fraasi kuvaa mielestäni osuvasti sitä antiikin, urheilun ja alastomuuden ihailun yhdistelmää, joka näkyy 1900-luvun alun vuosikymmenten aikalaislähteissä – niin kulttuuri-intellektuellien keskuudessa kuin urheilumaailmassakin. Muun muassa Urheilija-lehden pääkirjoituksessa todetaan vuonna 1928, juuri ennen Yrjönkadun uimahallin avautumista, seuraavasti: ”Yhä uudestaan ja uudestaan on teroitettu mieliin vanhan lauseen – ”Terve sielu terveessä ruumiissa” – merkitystä.”³²

Käynti Yrjönkadulla

”Uimahalli on sisältä solakka kuin jazztyttö, se on peilikirkas melkein joka paikasta - - ”³³

Kuvaan seuraavassa Yrjönkadun uimahallin allashuoneen tilat ensin nykyisessä olotilassaan, sitten 1920-luvun näkökulmasta arkistolähteiden ja muiden tietojen perusteella palasia yhteen kooten. Yrjönkadulla uimahallin sisäänkäyntiä vastapäätä sijaitsee vuonna 1931 valmistunut hotelli Torni, joka on yksi kantakaupungin korkeimmista rakennuksista. Uimahallia on Yrjönkadulla vain noin kuusimetrisen kaistale, joten se voi helposti jäädä huomaamatta, sillä kapea ja pitkä julkisivu ei välttämättä hahmotu kadulta päin katsottaessa omaksi rakennukseksi (kuvat 16 ja 17). Vaalean keltaiseksi rapatun julkisivun huomionkiinnittäjänä ovat toimineet erilaiset uimahalli-valopylväät (kuvat 16 ja 17). Kuvassa näkyy alkuperäinen 1920-luvun katolta nouseva

³¹ Lindgren 2000, 73.

³² Pääkirjoitus. Urheilija-lehti 4/1928.

³³ ”Arkielämää uimahallissa”. Miesten lehti 39/1929, 9.

mainosteline, joka jatkaa arkkitehtuurin vertikaalista linjaa spiiran tapaan. Uimahalliin tulijat kulkevat koko julkisivun levyisen korkean, katostaan koristeellisen portin läpi (kuva 18). Pienen allashuoneen eli entisen naisten osaston sisäänkäynti on portissa heti Yrjönkadulta tullessa. Isoon allashuoneeseen käydään sisään sisäpihan perällä olevasta ovesta (kuva 19). Sisäpiha on tunnelmaltaan hämärä ja jopa karu: harmaan ja kellanruskean sävyiset kiviseinät nousevat korkealle ympärillä joka puolelta, eikä pihalla ole puita tai muuta kasvillisuutta. Punaoranssi valokyltti ISO-ALLAS / SIMBASSÄNG ohjaa kävijät 1920-luvun geometriseen tapaan koristellulle puupariovelle. Ovi avautuu melko matalaan, värimaailmaltaan vihreän ja ruskean sävyiseen lipunmyyntiaulaan. Uimahallin historiasta tilassa muistuttavat seinille kehystetyt valokuvat uimahallin rakennustöistä ja avajaisista (kuva 33) sekä luultavasti toista maailmansotaa edeltävältä ajalta peräisin oleva avainnaulakko kävijöiden uintiaikaa ilmaisevine kellotauluineen. Laite ei ole enää käytössä.

Yrjönkadun uimahalli tunnetaan tavanomaista uimahallia laajemmasta kylpyvaihtoehtojen valikoimastaan. Uimahallissa kävijä voi päättää, haluaako hän ensimmäiseen vai toiseen kerrokseen. Ensimmäisen kerroksen palveluihin sisältyvät tavanomaiset uimahallipalvelut: pukukoppi tai pieni hytti vaatteiden vaihtoon, sähkösauna ja uima-altaan käyttö. Toisen kerroksen palvelut pitävät sisällään lisäksi oman tilavan pukeutumishytin, pyyhkeen ja kylpytakin sekä mahdollisuuden käydä sähkösaunan lisäksi myös höyrysaunassa ja puusaunassa.³⁴ Mikäli kävijä valitsee ensimmäisen kerroksen, hän siirtyy kassalta vasemmalle paksun ruskean verhon läpi etsimään omaa pukukoppiaan. Verhon toisella puolella on matala, ilmeisesti voimistelusaliksi alun perin suunniteltu pukeutumishyttien reunustama tila, jonka vasemmalla puolella uimahalli aukeaa kaksikerroksisena. Kävijä etsii itse oman koppinsa puhtaanvalkoiseksi maalattujen puukoppien joukosta käytävän varrelta. Uima-altaan sivuilla kiertävät arkadikaaret erottavat altaan ja pukeutumiskoppien rivistöt. Käytännössä nämä kaksi ovat kuitenkin samaa tilaa: altaasta näkee pukukopeille ja toisin päin.

Mikäli kävijä ostaa lipun toiseen kerrokseen, hän siirtyy aulasta portaikkoa pitkin toiseen kerrokseen, jossa uimahallin työntekijät ohjeittavat kylpytakin sekä muut kylpyvarusteet ja ohjaavat hänet omalle pukeutumishyttilleen. Toisen kerroksen käytävä on matalampi kuin ensimmäisessä kerroksessa. Tilan mataluus yhdistettynä altaan puolella aukeaviin arkadien

---

³⁴ Yrjönkadun uimahallin verkkosivut, luettu 20.3.2014.

puolikaariin ja hyttien koppimaisuuteen tuo tilaan hieman basaarimaisen tunnelman (kuvat 5–7). Pukeutumishytin kalustukseen kuuluvat makuulaveri, lukollinen pieni lipasto arvotavaroiden säilyttämistä varten, naulakko ja peili. Hytin voi sulkea ohuella valkealla verholla. Hyttien lähes alkuperäisenä säilynyt sisustus ilmentää nykypäiväänkin 1920-luvun lopun ihanteita puhtaudesta ja hygieniasta. Alkuperäiset makuulaverit tilattiin Suomen Rautasänkytehdas Oy:ltä.³⁵ Rautarakenteisten sänkyjen nähtiin olevan hygieenisia.³⁶ Hyttien huonekalut ovat modernin hengessä ilmavia ja helposti puhdistettavia.

Ensimmäisen kerroksen pukukopilta siirrytään suihku- ja saunatiloihin uima-altaan matalan puolen päähän. Toisessa kerroksessa on omat suihku- ja saunatilansa, johon kuuluu nykyisin sähkösaunan lisäksi suomalainen puusauna ja höyrysauna. Puusaunassa on suuri musta kiuas, jonka uumeniin löylyä heitetään. Uima-altaalle siirrytään toisesta kerroksesta portaita pitkin, ensimmäisessä kerroksessa suoraan suihkutilasta altaan viereen. Uinnin jälkeen toiseen kerrokseen lipun ostaneet voivat nauttia toisen kerroksen käytävän pikkupöydissä voi kahvilan palveluista. Ensimmäisen ja toisen kerroksen välillä on pieniä, mutta tilakokemuksen kannalta merkittäviä eroja: paljaat jalat kohtaavat ensimmäisen kerroksen käytävillä muoviritilän, toisessa kerroksessa pehmeän maton. Toisen kerroksen kävijät erottuvat ensimmäisessä kerroksessa liikkueensa kylpylämäisillä valkoisilla kylpytakeillaan ja pyyhkeillään.

Yrjönkadun uimahalli on perusmuodoltaan symmetrinen rakennus, jonka keskeisimmän tilan eli ison allashuoneen keskeisin arkkitehtuurinen aihe on koko tilaa kiertävä ja tilaa jakava, kahden kerroksen korkuinen arkadi eli holvikaarisarja (kuvat 1–2). Arkadikaaret leikkaavan toisen kerroksen puolikaaren muotoisissa aukoissa on suojana 1920-luvun klassismin mukaiset tyylitellyt, spiraalimaiset metallikaiteet. Yrjönkadun uimahallin suojeluraportin kirjoittanut Härö toteaa uimahallin olevan ” - - kuin yhdistelmä roomalaisen termin sekä domuksen peristyylin ja atriumin aiheita uimahalliksi muunneltuna ”.³⁷ Ison allashuoneen uima-allas on 25 metriä pitkä ja 10 metriä leveä. Se on matalasta päästään vain noin metrin syvyinen, mutta syvenee nopeasti.

---

³⁵ Uimahalli Oy Johtokunnan pöytäkirja nro. 20 16.3.1928, 3§. Uimahalli Oy Johtokunnan pöytäkirjat 1928–28 -1940. Toivo Nestori Aron arkisto, SUA.

³⁶ Korvenmaa 2010, 48.

³⁷ Härö 1990, 6.

Ison allashuoneen värimaailmaa hallitsevat sininen allas ja valkoiset pukeutumistilat. Altaan ja sitä ympäröivien seinien pääväri näyttää usein valokuvissa hieman enemmän vihreältä kuin siniseltä, mutta paikan päällä nähtynä sinisyys korostuu. Altaassa uidessa uimahallin arkkitehtuurin pääsee hahmottamaan tilan keskeltä. Vesi myös luo tilaan visuaalisia efektejä: pinnan ollessa tyyni arkadit heijastuvat veteen ja ikään kuin kaksinkertaistavat allashuoneen syvyyden. Ison allashuoneen seinien materiaalina on useaan sinisen sävyyn vivahtava laatoitus, jonka toteutti tšekkoslovakialainen Rakovitzer-tehdas.³⁸ Uimahalliin tehtiin rakennusprosessin aikana joitain muutoksia, joista merkittävin oli allashuoneiden seinämateriaalin vaihdos. Alun perin seinät oli tarkoitus rapata, mutta rakennusaikana materiaali päätettiin muuttaa laatoitukseksi. Laatoituksen esikuvana on mahdollisesti Oslon Torugatens Bad, jonka Hilka Högström mainitsee uimahallin yhtenä esikuvana. Torugatens Badin rakennuspiirustukset myös löytyvät Yrjönkadun uimahallin piirustusten kanssa samasta Väinö Vähäkallion piirustuskansiosta.³⁹

Uimahallin avaamisen aikaan vuonna 1928 sukupuoli sääteli nykyistä enemmän kylpymahdollisuuden valintaa. Ison allashuoneen lisäksi säännöllisessä käytössä oli naisten osasto eli pieni allashuone, joka sijaitsee uimahallin kolmannessa ja neljännessä kerroksessa (kuvat 21–22). Pientä allashuonetta eli naisten osastoa ei voitu teknisistä syistä rakentaa ison allashuoneen päälle, ja kapea tontti rajasi myös osaltaan altaan sijoittelumahdollisuuksia. Uimahallin toinen allas rakennettiin siis Yrjönkadun puolelle ison altaan saunaosaston päälle, ja näin ollen siitä tehtiin myös merkittävästi isoa allasta pienempi.⁴⁰ Pienen altaan tilajärjestelyitä on muutettu isoa allasta enemmän, eivätkä esimerkiksi tilan alkuperäiset pesutilat ole nykyään käytössä. Uima-altaan pienuutta korostaa tilan ahdas järjestely: altaan avoin sivu aukeaa sekä kolmanteen että neljanteen kerrokseen.

1920-luvulla pääsääntöisesti miesten käytössä olleen ison allashuoneen pukeutumis- ja allastilat olivat hyvin samanlaiset kuin nykyään. Näkyvimmän eron tilan nykyiseen muotoon toivat uimahyppytelineet, jotka sijaitsivat altaan syvässä päässä aina uimahallin avaamisesta vuoteen 1972 saakka (kuva 36).⁴¹ Suurimmat muutokset tilassa ovatkin tapahtuneet sauna- ja pesutiloissa sekä peseytymiseen liittyvässä kulttuurissa. Kaupunkilaisten peseytymismahdollisuuksien määrä ja yleinen hygienian taso olivat 1920-

---

³⁸ Högström 1990 (1), 31.

³⁹ Högström 1997 (1), 5; Yrjönkadun uimahallin rakennuspiirustukset, AMA.

⁴⁰ Niskanen 2005, 171–173.

⁴¹ Lehtinen 1995, 5.

luvulla nykyistä vaatimattomammat, ja tavoissa oli myös vaihtelua eri yhteiskuntaluokkien välillä. Korkeammassa yhteiskunnallisessa asemassa olleet käyttivät yleisiä saunoja työväenluokkaa harvemmin. Myös sukupuoli säätelä peseytymisen tapoja, sillä ylemmästä luokasta vain miehet saattoivat käydä yleisissä saunoissa.⁴²

Toivo Aro opasti uimahallin peseytymiskäytäntöjä Arkkitehti-lehdessä vuonna 1929 seuraavasti:

*”Ennen altaaseen menoa on jokaisen peseydyttävä altaan toisessa päässä olevassa pesuhuoneessa. Sitä varten saa kukin kylpijä saippuapalasan. Pesuhuoneessa on useita jalkojenpesukaukaloita, joihin on johdettu sekä kuuma että kylmä vesi. Pesuhuoneen kummallakin sivulla on kuumat hikoiluhuoneet, joissa höyrylämpö kohotetaan n. 55° C. Siellä hikoiltuaan on kylpijän vielä pesuhuoneen suihkussa virutettava itsenä puhtaaksi hiestä ja saippuasta ennenkuin hän saa mennä altaaseen. On helposti käsitettävää kuinka puutteelliseksi tämä puhdistautuminen jäisi, jos uimapukujen käyttäminen olisi sallittua.”*⁴³

Suihkutilojen sisustukseen kuului rivi jalkojen pesuun tarkoitettuja altaita ja palleja (3, 13) sekä marmorisia pesulavetteja, joilla kylvettäjät jynssäsivät uimahallissa kävijöistä lian pois (kuva 41). Kylvettäjät olivat tuolloin tavallisia myös kaupungin yleisissä saunoissa.⁴⁴ Uimahallin saunat eivät olleet 1920-luvulla yhtä kuumia kuin nykyisin – uimahallin hikoiluhuoneessa oli 70 astetta, ja sen todettiin olevan ”jo aika kuumaa”.⁴⁵ Uimahallissa oli myös roomalaisten saunojen nimellä kulkeneita haaleita ja kuivia löylyhuoneita.⁴⁶ Toivo Aro kirjoittaa vuonna 1954, että toinen maailmansota muutti suomalaista saunakulttuuria: rintamalla alettiin harrastaa ”kuivalöylysaunoja” tai hygienian parantamiseen viittaavia ”täisaunoja”, joissa lämpötila kohosi yli 100 asteeseen. Aron mukaan kuuma lämpötila korvasi sotien jälkeen suomalaisen ”vihtasaunan”. Myös Yrjönkadun uimahalli seurasi tapojen muutoksessa mukana vuonna 1952. Samana vuonna sekä naisten että miesten

---

⁴² Vainio 1987, 171.

⁴³ Arkkitehti-lehti 4/1929, 54–55.

⁴⁴ Vainio 1987, 168.

⁴⁵ ”Arkielämää uimahallissa”. Miesten lehti 39/1929, 11.

⁴⁶ Högström 1997 (1), 7.

osastolla avattiin itsepalvelusauna, jolla käsittääkseni tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että peseytyminen hoidettiin itse eikä kylvettäjän avustuksella.⁴⁷

Nimimerkki Jarrun kirjoittama ”Arkielämää Uimahallissa” -reportaasi kuvaa uimahallissa käyntiä vuonna 1929 (kuvat 40 ja 41). Toimittajaryhmä suuntasi uimahallin yläkertaan ”ukkojen puolelle” eli siis toisen kerroksen kylpyläosastolle. Kirjoittaja kuvaa pukeutumishyttiä hienoksi ja uudeksi kuin hotellihuone. Hyttiin asettumisen jälkeen paikalle kutsuttiin modernisti nappia painamalla pesijä, joka johdatti miehet suomalaisen saunan puolelle. Saunan jälkeen kylvettäjä pesi miehet marmorilaveteilla, jonka jälkeen menttiin peseytymään suihkuhuoneen ”ihmeelliseen laitokseen”. Suihkun jälkeen kylpijöille tuotiin roomalaiset kylpykaavut, ja sama pesijä tuli vielä hieromaan ja ”voimistuttamaan” miehiä pukeutumishyttiin. Pesijästä käytetään kirjoituksessa nimitystä ”täti”. Sen jälkeen ”kuin muinoin ylväät roomalaiset” siirryttiin kerrosta alemmas uimaan, välillä hikoiluhuoneeseen siirtyen ja taas suihkun kautta uimaan molskahtaen. Lopuksi nautittiin virvokkeita katsellen ”altaassa uivia miehiä ja poikia”.⁴⁸ Toimittajien nautiskelun kohteesta eli uimahallin toisesta kerroksesta käytettiin 1920-luvulla nimeä ”uimahallin kylpylälaitos”.⁴⁹ Pалаan toimittajien mainintoihin roomalaisista kylpykaavuista myöhemmin tutkielmassani.

---

⁴⁷ Aro 1954, 57.

⁴⁸ ”Arkielämää uimahallissa”. Miesten lehti 39/1929, 9-13.

⁴⁹ Uimahalli Oy Johtokunnan pöytäkirja nro. 20 16.3.1928, 3§. Uimahalli Oy Johtokunnan pöytäkirjat 1928–28 -1940. Toivo Nestori Aron arkisto, SUA.

1. Yrjönkadun uimahallin esikuvat ja konteksti Helsingissä

Tässä luvussa käsittelen sitä, kenen toimesta ja mistä lähtökohdista Yrjönkadun uimahalli syntyi. Pyrin hahmottamaan niin uimahallin kulttuurisia kuin arkkitehtonisiakin esikuvia sekä pohtimaan uimahallin asemaa ja merkityksiä kaupunkitilassa. Aikaperspektiivini on 1920-luvulla uimahallin syntyprosessissa. Lisäksi analysoin Yrjönkadun uimahalliin liitettyjen merkitysten osalta myös 1990-luvun ja 2000-luvun vaihteessa käytyä keskustelua.

Erilaisia yrityksiä uimahallin saamiseksi Suomeen kansainvälisten esikuvien mukaan oli tehty ainakin jo vuodesta 1905 lähtien. Tuolloin ”eräät yksityiset uima-asian harrastajat” kaavailivat merivedellä toimivaa uimahallia Kaivopuiston rantaan. Rakennukseen tilattiin jopa piirustukset arkkitehti Selim A. Lindqvistiltä. Hanke, samoin kuin sitä seuranneet muut projektit 1910-luvulla hautautuivat kuitenkin ennen kaikkea siihen, ettei niille löytynyt tukea kaupungin päätöksentekijöiltä.⁵⁰ Uimahallia ei varmaankaan olisi rakennettu vielä 1920-luvulla ilman pankinjohtaja, maisteri Toivo Aro määrätietoista työtä hankkeen eteen. Aro oli taustaltaan olympiatason uimahyppääjä ja urheiluvaikuttaja, joka toimi muun muassa Suomen Hiihtoliiton edeltäjän puheenjohtajana, Suomen Urheilulehden päätoimittajana 1916–1918 sekä Suomen Uimaliiton keskeisissä luottamustehtävissä yli 30 vuoden ajan.⁵¹ Aro kiinnostus uimahallihankkeeseen kumpusi siis ennen kaikkea halusta edistää uimataitoa ja uintiurheilua rakentamalla halli, jossa olisi ympärivuotinen uintimahdollisuus.⁵²

Yrjönkadun uimahalli sai alkunsa siten, että Toivo Aro kuuli vuonna 1926 raittiusliike Balderin tontin Yrjönkatu 21 B:ssä päätyneen ”eräiden hänen ystäviensä” omistukseen. Nimeltä mainitsemattomat ystävät – mitä ilmeisimmin siis joko johtaja Aksel Ek, varatuomari Kaarlo Kaira tai molemmat edellä mainitut – olivat suunnitelleet elokuvateatterin rakennuttamista tontille, mutta Toivo Aro sai suostuteltua heidät muuttamaan rakennussuunnitelman elokuvateatterista uimahalliksi.⁵³ Joulukuussa 1926 perustettiin Uimahalli Osakeyhtiö, jonka yhtiösopimuksen allekirjoittivat johtaja Aksel Ek, varatuomari Kaarlo Kaira, arkkitehti Väinö Vähäkallio ja maisteri Toivo Aro, joista Ek

---

⁵⁰ Aro 1954, 5–12.

⁵¹ Kansallisbiografia-verkkojulkaisun artikkeli ”Aro, Toivo (1887–1962)”, luettu 6.1.2014.

⁵² Aro 1954, 16–17.

⁵³ Aro 1954, 12–13.

valittiin yhtiön toimitusjohtajaksi.⁵⁴ Yhtiön johtokunnan jäseneksi valitut arkkitehti Väinö Vähäkallio sekä rakennusmestari Jalo N. Syvähuoko olivat molemmat kaksoisroolissa: sekä rakennuksen suunnittelijoina että rakennuttajan edustajina.⁵⁵ Uimahallin rakentaminen aloitettiin alkuvuodesta 1927, ja se avattiin Toivo Aron nimipäivänä 4.6.1928.⁵⁶

Yrjönkadun uimahallin rakentamisessa on nähtävissä terveyden, hyvinvoinnin ja hygienian edistämiseen liittyviä tavoitteita.⁵⁷ Uimahalli rakennustyyppinä liittyi ”likaisen kaupungin” puhtauden edistämiseen sekä muodikkaan urheilun ja ruumiinkulttuurin harrastusmahdollisuuksien parantamiseen. Peseytymiskulttuuri oli 1900-luvun alussa vaivalloista. Porvariskodeissa peseytyminen tapahtui ennen vesiklosetteja pesupöydän ääressä, ja kylvyt otettiin erillisessä irtonaisessa ammeessa. Kylpyveden kantaminen ammeeseen ja likaisen veden vieminen pois oli suuri ponnistus, joten kylpemistä ei suoritettu niin usein.⁵⁸ Myös uimataidon lisääminen niin aikuisten kuin koululaistenkin keskuudessa oli arkistolähteistä ja kirjoituksista päätellen Toivo Arolle sydämenasia. Hän piti aiheesta muun muassa useita radiopakinoita ja julkisia puheita.⁵⁹ Toivo Aro esitteli yleästi sitä, miten suomalaisten uintitulokset kohosivat nopeasti Yrjönkadun uimahallin valmistuttua.⁶⁰ Yhteiskunnallisista tavoitteista kertovat muun muassa uimahallissa alusta asti käytössä olleet alennukset opiskelijoille sekä vapaauintit kansakouluryhmille.⁶¹ Uimahalli on siis yksi esimerkki siitä, miten 1930-luvun arkkitehtuurin saavutuksiksi usein luetut sosiaaliset ja reformistiset pyrkimykset näkyivät monilta osin jo 1920-luvulla.⁶²

1920-luvulla helsinkiläiset alkoivat omaksua suurkaupunki-identiteettiä, johon liittyi kansainvälisten kaupunkiesikuvien ihailu.⁶³ Uimahallin runsaat oheispalvelut voi nähdä heijastuksena tästä kaupunkikulttuurin janosta. Aino Niskanen puhuu Yrjönkadun uimahallista monitoimitalona ja ”tiivistyneen citykulttuurin toteutumana”.⁶⁴ Yrjönkadun uimahallin runsaiden oheispalveluiden kannalta on kiinnostavaa huomata, että hankkeen

---

⁵⁴ Aro 1954, 12–14.

⁵⁵ Jalo N. Syvähuo’ on yhtiöllä teetettiin uimahallin rautabetonityöt. Vähäkallio oli osakkaana Yrjönkadun uimahallin lisäksi As. Oy Annalassa. Niskanen 2005, 48.; Aro 1954, 22.

⁵⁶ Högström 1997 (1), 4.

⁵⁷ Niskanen 2005, 173.

⁵⁸ Saarikangas 2002, 155.

⁵⁹ Radiopakina uinnista 1944, Puhe 1928 sekä Radiopakina ”Uimaan ja uintia opettelemaan” 1934. Puheet ja kirjoitukset 1916–1958. Toivo Nestori Aron arkisto. N:o 4. Kirjeenvaihto. Puheet ja kirjoitukset 1912–1958.

⁶⁰ Aro 1954, 38.

⁶¹ Aro 1954, 33.

⁶² Nikula 1990, 95–96.

⁶³ Laine 2011, 65–66.

⁶⁴ Niskanen 2005, 177.

rahoittajien ajatuksissa oli alun perin ollut juuri viihdekeskuksen, elokuvateatterin, rakentaminen. Vaikka rakennustyyppi vaihtuikin elokuvateatterista uimahalliin, tämä ajatus jäi ehkä elämään uimahallin toiseen kerrokseen eli kylpyläosastoon ja muihin runsaisiin oheispalveluihin. Kylpemisen suhteen pystyi valitsemaan useasta vaihtoehdosta: tarjolla oli niin saunakylpyjä, roomalaisia kylpyjä, höyrykaappikylpyjä kuin uintikylpyjäkin.⁶⁵ Lisäksi uimahallissa oli urheiluun ja ruumiinkulttuuriin sekä ajanviettoon ja kaupunkikulttuuriin liittyviä palveluita. Jälkimmäiseen voi laskea ainakin noin 400-paikkaisen ravintola UI-MA-RA:n sekä silityslaitoksen, jonne saattoi jättää vaatteensa silitettäväksi uinnin ajaksi. Naisten osastolla sijaitsi myös kampaamo. Uimahallin tarkoitusta ”terveyden temppelinä” korostivat samassa rakennuksessa sijainneet verkkopallo- eli tennissali, viidennen kerroksen tanssiopisto sekä fysiologinen hoitola Horus, joka tarjosi muun muassa aurinkokylpyjä eli ”vuoristoaurinkoa”, sähköhoitoja ja hierontaa.⁶⁶ Muutenkin uimahalli houkutteli kävijöitä uutuuksilla. Vuonna 1931 naisten osastolle hankittiin tukan muutamassa minuutissa kuivaava sähkökuivaaja, joka aikalaislähteen välittämän innostuksen perusteella vaikuttaa olleen melko harvinainen laite siihen aikaan.⁶⁷

Arkkitehtuurin esikuvat

Ennen Aino Niskasen väitöskirjatutkimusta Väinö Vähäkallio oli jäänyt hieman tuntemattomaksi, vaikka hän oli elinaikanaan hyvin tunnettu arkkitehti.⁶⁸ Väinö Vähäkallio valmistui arkkitehdiksi Polyteknillisestä Opistosta vuonna 1909 ja teki aikaansa nähden paljon opintomatkoja. 1910-luvulla hän matkusti muun muassa Välimeren maihin ja aina Intiaan ja Egyptiin saakka, mikä oli aikanaan hyvin harvinaista.⁶⁹ Vähäkalliolla olikin Niskasen tulkinnan mukaan kiinnostus ”etäisiin kulttuureihin”.⁷⁰ Niskanen kuvaa Väinö Vähäkalliota arkkitehtina, joka nousi työväenluokasta menestyneeksi arkkitehti-liikemieheksi ja suunnitteli rakennuksia laaja-alaisesti kouluista, pankeista ja pääkonttoreista asuinrakennuksiin. Vähäkallio toimi Rakennushallituksen pääjohtajana

---

⁶⁵ Högström 1997 (1), 6.

⁶⁶ Aro 1954, 29; Urheilija-lehti 6/1928, 7-8.

⁶⁷ ”Naisten paratiisi”, Uusi Suomi 16.9.1931. Sanomalehtileikelmiä-kansio, Toivo Nestori Aron arkisto, SUA.

⁶⁸ Niskanen 2005, 343–344. ; Niskanen 2008, 199.

⁶⁹ Niskanen 2005, 28–29.

⁷⁰ Niskanen 2005, 342.

vuosina 1936–43.⁷¹ Hänen tunnettuja kohteitaan ovat Yrjönkadun uimahallin lisäksi muun muassa Hämeentiellä sijaitseva Elannon hallintorakennus (1928) ja sittemmin Franzeniana tunnettu Yhteiskunnallinen korkeakoulu Torkkelinmäellä (1929–30).⁷² Niskasen tutkimuksen päätelmät luovat Vähäkalliosta vaikutelmaa arkkitehtina, joka muokkasi tyyliään joustavasti aina tilauksen, kohteen ja asiakkaan mukaan.⁷³ Vähäkallio hyödynsi siis monia tyylejä, mutta Niskasen mukaan hän oli kuitenkin tarkka siitä, että hän käytti vain sellaista historiallisuutta, joka sopi hänen oman aikansa tyyllillisiin ihanteisiin.⁷⁴ Vähäkalliolta ei kuitenkaan löydy kirjallisia perusteluja tyylivalinnoille.⁷⁵

Uimahallin takana olevan osakeyhtiön tarkoituksena oli sosiaalisia pyrkimyksiä, mutta luonnollisesti myös voiton tuottaminen. Koska arkkitehti oli itsekkin taloudellisesti sitoutunut hankkeeseen, voidaan ajatella rakennuksen suunnitteluprosessissa erityisesti mietityn sitä, minkälainen tyyli houkuttelee maksavia asiakkaita. Arkkitehtuurin historian opettaja Nils Erik Wickberg kuvasi Vähäkalliota sanoilla: *”Tietysti Vähäkallio oli liikemies – mutta ei hän ollut yhtään hassumpi arkkitehtikaan”*⁷⁶. Arkkitehtien kaksoisrooli yhtäältä suunnittelijana ja toisaalta rakennuttajana jakoi mielipiteitä arkkitehtipiireissä.⁷⁷ Arkkitehdin työssä Vähäkallion kaksoisrooli saattoi näkyä muun muassa siten, että hänen sanotaan olleen joustava prosessin edetessä eteen tulleiden muutosten suhteen.⁷⁸

Yrjönkadun uimahallin suunnittelu ei ollut ensimmäinen kerta, kun Vähäkallio kohtasi uimahallin suunnittelun rakennustyyppinä. Vuonna 1913 hän piirsi ylioppilaskunnan toimesta ”uima- ja voimistelulaitoksen” yhdessä Väinö Leanderin kanssa nykyisen Kaivopihan paikalle silloisen Ylioppilaskunnan kirjaston, Vanhan ylioppilastalon ja Osakuntatalon väliin. Piirustuksissa Tukholmassa sijaitsevaa Centralbadet-kylpylää muistuttanut rakennus ei toteutunut, mutta Niskasen mukaan se antoi Vähäkalliolle oppia paitsi uimahallin ja sen oheispalveluiden suunnittelusta, myös sellaisen suunnittelusta erittäin ahtaalle tontille.⁷⁹ Molemmat opit tulivat myöhemmin käyttöön Yrjönkadun uimahallin ahtaan tontin yhteydessä.

---

⁷¹ Niskanen 2005, 56–59.

⁷² Niskanen 2005, 226–227 ja 188–190.

⁷³ Niskanen 2005, 308 ja Niskanen 2008, 202.

⁷⁴ Niskanen 2008, 207.

⁷⁵ Niskanen 2005, 306.

⁷⁶ Sitaatti on teoksessa englanniksi, suomennos kirjoittajan. Niskanen 2008, 207.

⁷⁷ Niskanen 2005, 48.

⁷⁸ Niskanen 2005, 173.

⁷⁹ Vähäkallio itse asui ja piti toimistoa tuolloin Osakuntatalossa eli Uudella ylioppilastalolla. Niskanen 2005, 172.

Uimahallin muotokielen peruslähtökohta on 1920-luvun vapaassa klassismin tulkinnassa. Rakennus pohjaa symmetriaan ja klassiseen muotokieleeseen, mutta sitä on myös tulkittu vapaasti. Sekä isossa että pienessä allashuoneessa seinäpinnat ja altaat on päällystetty voimakkaan värisillä kaakeleilla: iso allashuone siniturkooseilla, pieni kullankeltaisen, ruskean ja vaalean helmiäisen sävyillä. Toisaalta klassismin lisäksi myös modernismille ominainen pyrkimys hygieniaan ja rationaalisuuteen leimaa uimahallia, erityisesti sen pukeutumistiloja rautasänkyineen. Ero värimaailmoissa onkin huomattava: pukukoppirivistöjen ja -hyttien asiallisen kermanvalkoisesta sisustuksesta siirrytään ilottelevaan turkoosiin tai helmiäisenhohteiseen veteen. Yrjönkadun uimahallin funktion yhtäältä sosiaalisen agendan, hygienian ja rationaalisuuden edistäjänä ja toisaalta vapaa-ajan ja huvittelun paikkana voi nähdä näin ilmenevän arkkitehtuurissakin.

Kuten mainittua, oli Yrjönkadun uimahallilla myös ulkomaisia esikuvia. Vähäkallion tiedetään tehneen opintomatkan Eurooppaan uimahallin suunnitteluvaiheessa vuonna 1927 – valitettavasti matkan tarkemmista kohteista ei ole säilynyt tietoa.⁸⁰ Mikko Härö näkee uimahallin esikuvina 1800- ja 1900-lukujen eurooppalaisia uimahalleja.⁸¹ Niskanen väitöskirjassa ja Högströmin rakennushistoriallisessa selvityksessä Yrjönkadun uimahallin arkkitehtoniseksi esikuvaksi nimetään Tukholman Centralbadet (1904), jonka suunnittelija insinööri Gustaf Heijlenskjöld avusti Vähäkalliota uimahallin suunnittelussa.⁸² Tilaratkaisujen kannalta keskeisin vaikutte Centralbadetista oli ratkaisu sijoittaa altaat päällekkäin eri kerroksiin.⁸³ Kenties keskeisin ero Yrjönkadun uimahallin ja Centralbadetin välillä on se, että Centralbadetin allas on soikea. Soikeus ja runsaan romanttiset koristelut tekevät tilasta Yrjönkadun uimahallia kylpylämäisemmän – se ei esimerkiksi sovellu urheilukilpailuihin.⁸⁴ Helsingin ensimmäisen uimahallin tuli rahoituksen saamiseksi ja pienen maan ensimmäisenä uimahallina soveltua laajaan määrään erilaisia tarpeita: niin urheilukilpailuihin, uintiopetukseen, kaupunkilaiseen vapaa-ajanviettoon kuin silkkaan puhdistautumiseenkin.

---

⁸⁰ Niskanen 2005, 348.

⁸¹ Härö ei mainitse esikuvia nimeltä. Härö 1990, 5.

⁸² Niskanen 2005, 171; Högström 1997 (1), 11.

⁸³ Niskanen 2005, 171.

⁸⁴ Omat havaintoni Centralbadetista, maaliskuu 2013.

Uimahallin kulttuuriset esikuvat

Arkkitehtonisten esikuvien lisäksi uimahallilla oli myös kulttuurisia esikuvia. Uimahallien ja kylpylöiden juuret voi johtaa antiikin termeihin, mutta lähempääkin historiasta löytyy esikuvia. Terveyslähteet ja terveyskylpylät tulivat muotiin yleiseurooppalaisena trendinä 1700-luvulla, ja niiden suosio kasvoi 1800-luvun loppupuolella. Lähteet ja kylpylät toimivat hyvösaisten elämässä niin osana terveydenhoitoa kuin huvielämääkin. Laitosten lääketieteellistä pohjaa vahvistettiin 1800-luvun loppupuolella, ja samalla monista kylpylöistä tuli matkailukohteita.⁸⁵ Myös Helsinki nousi 1800-luvulla suosituksi kylpyläkaupungiksi. Syyt tähän johtuivat osittain Venäjän sisäpolitiikasta, sillä keisari Nikolai I määräsi maahan matkustuskiellon 1830-luvun alussa levottomuuden uhkan vuoksi.⁸⁶ Vuonna 1838 toimintansa aloittanut Ullanlinnan kylpylä oli yksi niistä Venäjän rajojen sisällä sijaitsevista matkakohteista, joiden suosio nousi kiellon ja samoihin aikoihin tapahtuneen höyrylaivaliikenteen kehityksen seurauksena.⁸⁷ Venäläisten turistien lisäksi kylpylöissä terveyttään vaalivat myös varakkaat suomalaiset.⁸⁸ 1800-luvun helsinkiläiseen kylpyläelämään kuului muun muassa kivennäisvesien nauttimista ja terveellisten, jodi- ja bromipitoisten merikylpyjen ottamista.⁸⁹ Kylpylään kuuluivat sekä kylpylärakennus että rannassa oleva uimala. Niin kylpylärakennuksessa kuin uimalassakin miesten ja naisten ”huoneet” olivat erikseen.⁹⁰ Historioitsija Päiviö Tommila arvelee, että aktiiviset kylpylätoiminnan vuodet muuttivat Helsinkiä kansainvälisemmäksi ja suurkaupunkimaisemmaksi.⁹¹ Kylpylätoiminta jäi siis mitä luultavimmin kaupunkilaisten mieleen myönteisenä asiana. Kaupunkien rannoille alettiin 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla perustaa myös uimalaitoksia. Uiminen haluttiin keskittää tietyille rannoille. Niissä oli erilliset mies- ja naisosastot. Joissain kaupungeissa oli myös erilliset uimalat säätyläisille ja työväestölle.⁹²

Tapio Laaksonen on tutkinut kansatieteen pro gradu -tutkielmassaan suomalaista yhteissaunomisen perinnettä. Laaksonen toteaa, että kaupungeissa yleisten saunojen määrä kasvoi 1800-luvun lopulla. Yleisissä saunoissa peseytyivät ennen kaikkea työväestö sekä

⁸⁵ Suomessa muun muassa Hangon kylpylästä tuli suosittu matkailukohde. Lilius 1983, 211.

⁸⁶ Tommila 1955, 28.

⁸⁷ Tommila 1955, 41–48.

⁸⁸ Tommila 1955, 65.

⁸⁹ Tommila 1955, 56; 61–63.

⁹⁰ Tommila 1955, 54–56.

⁹¹ Tommila 1955, 197–202.

⁹² Lilius 1983, 214–215.

alempi keskiluokka, kun taas varakkaammat peseytyivät kotiensa kylpyammeissa tai jopa kylpylöissä. Yhteissaunominen oli tapana työväen keskuudessa, mutta ei niinkään alemman keskiluokan yleisissä saunoissa.⁹³ Yhteissaunat katosivat 1900-luvun alussa.⁹⁴ Siitä lähtien yleisissä saunoissa oli tyypillisesti erilliset miesten ja naisten osastot sekä erikseen varattava yksityisosasto. Miesten puoli oli yleensä naisten puolta suurempi.⁹⁵ Yleisissä saunoissa saattoi olla myös eri sisäänkäyntejä ja osastoja yhteiskuntaluokan mukaan, aivan kuten kaupunkikerrostaloissakin oli asukkaiden portaan lisäksi koruttomampi talousporras palvelijoille.⁹⁶ Esimerkiksi pitkäikäisessä Mariebad-saunassa Mariankadulla käynti huokeampaan osastoon tapahtui takapihan kautta.⁹⁷ Näin arkistenkin tilojen jako osastoihin ja eri sisäänkäynteihin määritteli yhteiskuntaluokkien kohtaamisia. Yleisissä saunoissa tarjottiin myös oheispalveluita, kuten hierontaa ja kuppausta. Lisäksi niissä oli pesijöitä.⁹⁸ Varattavissa yksityisosastoissa pukuhuoneen sisustukseen kuului usein makuulaveri.⁹⁹

Arkkitehtuurin kansainvälisistä vaikutteista huolimatta Yrjönkadun uimahallin perusmuoto muistuttaa huomattavan paljon suomalaisia yleisiä saunoja. Alusta asti uimahallissa oli miehille ja naisille omat osastonsa, joista miesten osasto oli suurempi. Niin yleisissä saunoissa kuin Yrjönkadun uimahallin alkuperäisessä muodossa oli eri sisäänkäyntejä eri toiminnoille ja yhteiskuntaluokille. Myös yleisten saunojen makuulaverit löytyvät sittemmin Yrjönkadun uimahallin toisen kerroksen pukeutumishyteistä, samoin kuin uimahallin oheispalvelut. Uimahallia voikin luonnehtia yleisten saunojen, kylpyläkulttuurin ja eurooppalaisten 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun uimahalliesikuvien kulttuuriseksi yhtymäksi.

Toisaalta aikalaisteksteistä käy ilmi, että urheilun edistämisen lisäksi uimahallin keskeinen käyttötarkoitus oli nimenomaan vapaa-ajan virkistys. Toivo Aro kirjoitti uimahallin valmistuttua Arkkitehti-lehteen, että ”uimahalliin pistäydytään lomahetkinä”.¹⁰⁰ Yrjönkadun uimahallin kulttuurisia vertailukohtia helsinkiläisessä kaupunkikulttuurissa 1920-luvulla eivät ehkä sittenkään olleet pelkästään yleiset saunat, vaan myös

---

⁹³ Laaksonen 1994, 78–79.

⁹⁴ Laaksonen 1994, 79; Vainio 1987, 161.

⁹⁵ Vainio 1987, 161.

⁹⁶ Saarikangas 2002, 142–143.

⁹⁷ Vainio 1987, 158.

⁹⁸ Vainio 1987, 168–171.

⁹⁹ Vainio 1987, 165.

¹⁰⁰ Arkkitehti 4/1929, 52.

elokuvateatterit ja tavaratalot, jotka loivat kaupunkiin viihdettä ja ylellisyyttä.¹⁰¹

Uimahallin aukioloajat olivat pitkät, ja tavallaan myös sen tilajärjestely muistutti aikansa elokuvateattereita. Siinä missä Yrjönkadun uimahallissa oli mahdollista valita monipuolisemmat palvelut ja eksklusiivisempi tunnelma ostamalla kalliimpi lippu toiseen kerrokseen, oli elokuvateattereissa aitoita, joiden keskeinen tarkoitus oli sama. Molemmissa kalliimmalla hinnalla oli mahdollista saada enemmän yksityisyyttä. Samoin kuin elokuvateatterin aitiassa, myös Yrjönkadun uimahallissa toisessa kerroksessa olevat tulevat nähdyiksi.

1920-luvulla elokuvateattereiden arkkitehtuurissa oli piirteitä *art deco* -tyylistä, jossa keskeistä oli eksotiikan tavoittelu, geometrisuus sekä voimakkaat värit ja koristeaiheet.¹⁰² Aino Niskasén mukaan *art deco* -vaikutteita käytettiin arkkitehtuurissa ennen kaikkea elokuvateattereiden kaltaisiin huvittelupaikkoihin.¹⁰³ Muun muassa Yrjönkadun uimahallin naapurissa sijainnut W. G. Palmqvistin ja Hilding Ekelundin suunnittelema elokuvateatteri Capitol (1926) oli yksi 1920-luvun loisteliämmistä, eksotiikkaa ja ylellisyyttä pursuavista elokuvateattereista. Yrjönkadun uimahallin ja elokuvateatterin yhteys on kiinnostava: paitsi että uimahallin tontille suunniteltiin alun perin elokuvateatteria, kohtasivat nämä ajatukset toisensa uudelleen vuonna 1954, kun huhuttiin että uimahalli puretaan ja tilalle rakennetaan elokuvateatteri. Purku-uhka ei toteutunut, vaan uimahalli myytiin tuolloin SVUL:lle. Kuitenkin se, että Yrjönkadun uimahallia suunniteltiin muutettavaksi elokuvateatteriksi, kuvaa hyvin sitä miten samantyyppiseksi niiden arkkitehtuuri koettiin. Art deco -tyylissä eksotiikka kohdistui muun muassa muinaiseen Egyptiin ja moniin muihin menneisiin korkeakulttuureihin.¹⁰⁴ Myös antiikki-viittausten käytön Yrjönkadun uimahallin yhteydessä voi nähdä omanlaisenaan pyrkimyksenä eksotiikkaan.

Uimahalli vai kylpylä?

Yksi tapa miettiä Yrjönkadun uimahallin olemusta on pohtia sen rakennustyyppiä sekä sitä, mitä merkityksiä siihen on liittynyt ja liittyy. Rakennuksen nimi on uimahalli, mutta monissa yhteyksissä puhutaan rakennuksesta kylpylänä tai viitataan muuten sen

---

¹⁰¹ Kortelainen 2010b, 164–165.

¹⁰² Standertskjöld 2006, 120.

¹⁰³ Niskanen 2005, 308.

¹⁰⁴ Benton & Benton 2003, 13–16.

kylpylämäisyyteen.¹⁰⁵ Uimahallin arkkitehtuuria on myös tutkittu peilaten sen tilajärjestelyjä roomalaiseen kylpylään.¹⁰⁶ Kielitoimiston sanakirja määrittelee nykyisin uimahallin rakennukseksi ”*jossa on kilpa- ja kuntourheilua varten erilaisia uima-altaita sekä pukeutumis- ja peseytymistilat*”. Kylpylän määritelmä taas on ”*(hoito)laitos jossa on uima- yms. altaita ym. tiloja terveydenhoitoa t. virkistäytymistä varten*”.¹⁰⁷ Uimahalliin liittyy siis merkityksiä kilpauinnista ja kuntoilusta, kylpylään virkistäytymisestä, nauttimisesta sekä terveyden hoitamisesta. Koko uimahallin historiassa rakennusprosessista lähtien on huomattavissa jännite näiden kahden merkityksen välillä.

Toivo Aron kirjoituksista saa selvästi vaikutelman, että hän urheiluvaikuttajana oli vetämässä hanketta uimahallin suuntaan: Aro olisi esimerkiksi toivonut, että halliin olisi rakennettu urheilukatsomo uintikilpailuita varten.¹⁰⁸ Ison altaan pituus 25 metriä suunniteltiin sadalla jaollisia kilpamatkoja silmällä pitäen. ”*Vaikka uintia urheiluna harjoittavat uimahallinkäyttäjät vielä nykyään muodostavat pienen vähemmistön koko kylpijiin joukosta, on kuitenkin uimahallia suunniteltaessa ehdottomasti otettava huomioon urheilun vaatimukset*”, Aro kirjoittaa Arkkitehti-lehdessä.¹⁰⁹

Liiketoiminnallisesti kannattavana pysyäkseen uimahallin oli kuitenkin vastattava useisiin tarpeisiin. Aro siteeraa Uimahalli Oy:n 1940-luvun lopun näkemystä toiminnastaan: ”*Uimahallihan on ensisijaisesti urheilulaitos, johon sen kannattavuuden turvaamiseksi on liitetty myös erilaisia kylpyosastoja*”.¹¹⁰ Rooli kylpylänä korostuu uimahallin nautinnollista vapaa-aikaa tähdentäneissä oheispalveluissa sekä mainoksissa. Uimahallia mainostettiin esimerkiksi ”*tienä voimaan ja terveyteen*”, minkä voi nähdä viittauksena kylpylöiden perinteeseen terveydenhoidossa (kuva 29). Yrjönkadun uimahallissa ei myöskään alun perin ollut uimaratoja, minkä voi ajatella korostaneen kylpylämäisyyttä – muilla kuin urheiluseurojen käyttöön varatuilla vuoroilla uiminen oli vapaata edes takaisin liikkumista tavoitteellisen ratauinnin sijaan (kuvat 35 ja 36). Yrjönkadun uimahalliin liitetty merkitykset ovat sen historian aikana saaneet varmasti myös uusia muotoja esimerkiksi sitä myöten, kun Suomeen rakennettiin 1960-luvulta lähtien lukuisia muitakin uimahalleja. Yrjönkadun uimahallissa on selvästi piirteitä sekä uimahallista että kylpylästä. Uimahallin 2000-luvun alun esitteessä tämä kategorisoinnin pulma oli ratkaistu kutsumalla paikkaa

---

¹⁰⁵ Niskanen 2005, 177–178.

¹⁰⁶ Lehtinen 1995, 2.

¹⁰⁷ Kielitoimiston sanakirja, artikkelit *uimahalli* ja *kylpylä*.

¹⁰⁸ Aro 1954, 29.

¹⁰⁹ Arkkitehti 4/1929, 54.

¹¹⁰ Aro 1954, 48–49.

”uimahalli-kylpyläksi”.¹¹¹ Vuoden 1971 Helsingin kaupungin asiakirjassa todetaan, että uimahalli on alunperin suunniteltu ”sauna-kylpyläksi”.¹¹²

Yrjönkadun uimahallin alastomuus ja jako eri sukupuolten vuoroihin herätti paljon keskustelua sen peruskorjauksen ja uudelleen käyttöönoton yhteydessä 1990-luvun lopulla. Avaan seuraavassa Helsingin Sanomissa ja sen mielipidepalstalla alastomuudesta ja Yrjönkadun uimahallin olemuksesta käytyä keskustelua, joka heijastaa samalla jo 1920-luvulla nähtävissä olleita käsityksiä uimahallista yhtäältä uimahallina, toisaalta kylpylänä. Uimahallin peruskorjaus aloitettiin vuonna 1997 ja se valmistui vuonna 1999. Ennen kuin korjattu uimahalli oli vielä edes avautunut kävijöille, ehdotti Helsingin kaupungin liikuntalautakunta uimahallin perinteisistä naisten ja miesten vuoroista luopumista. Syynä oli uimahallin kallis remontti: halli haluttiin saada laajemmin kaikkien kaupunkilaisten käyttöön. Alasti uimisen pakkoa pidettiin outolintuna. Liikuntalautakunnan silloinen puheenjohtaja Jan Vapaavuori totesi arvostavansa kylpyläkulttuuria, mutta että ”*enemmistö kuntalaisista ui silti mieluummin vaatteet päällä*”.¹¹³

Julkisessa keskustelussa nostettiin esille muun muassa kylpyläperinteiden merkitys, uimahallin ainutlaatuisuus sekä se, miten radikaaleja muutoksia alkuperäisiin rakenteisiin vaadittaisiin, jotta uimahallista voitaisiin tehdä sekahalli.¹¹⁴ Uimahallia ehdotettiin niin muutettavaksi pelkästään naisten uintipaikaksi kuin siirrettäväksi säätiön hallintaan, jotta se voisi toimia kulttuuriympäristönä pelkän liikuntafunktion sijaan.¹¹⁵ Keskustelun laajuudesta kertoo sekin, että Helsingin Sanomien pääkirjoitussivu käsitteli asiaa toivoen perinteiden ottamista huomioon.¹¹⁶ Keskustelu hiljeni vuonna 2000, mutta nousi uudestaan esiin vuonna 2001, kun liikuntalautakunta palasi asian käsittelyyn. Tässä välissä uimahallin kävijöille oli teetetty kävijätutkimus, jonka mukaan Yrjönkadun uimahallin kävijät olivat hyvin tyytyväisiä uimahallin silloisiin eli perinteisiin käytäntöihin.¹¹⁷

Lehtikeskustelussa näkyy kiinnostavalla tavalla jännite siinä, miten ihmisillä oli erilaisia

---

¹¹¹ Rakennushistoriallisen selvityksen välissä oleva Yrjönkadun uimahalli -esite, ajoittamaton, n. 2002.

¹¹² Helsingin kaupungin urheilu- ja ulkoilulautakunnan kirje kaupunginhallitukselle 14.12.1971. ”Lausunto Juha Klemolan ym. aloitteesta naisten uintiajan lisäämisestä Yrjönkadun uimahallin isossa altaassa”. HKA.

¹¹³ ”Naku-uinti uhkaa loppua Yrjönkadun uimahallissa. Remontoitu halli avattaneen syyskuussa”. HS 26.8.1999.

¹¹⁴ ”Uimahalli hyvä sellaisenaan.” HS Mielipide 30.5.2001.

¹¹⁵ ”Uimahallin hoito säätiölle.” HS Mielipide 12.6.2001; ”Yrjönkadun uimahallista naisten liikuntakeskus?” HS Mielipide 4.6.2001.

¹¹⁶ ”Alaston perinne.” HS 2.9.1999.

¹¹⁷ ”Yrjönkadulla uidaan ensi syksynä sekä alasti että uimapuvussa. Naisilla ja miehillä yhä eri vuorot, pukuhuoneremontteja ei tulossa”. HS 13.6.2001.

käsityksiä uimahallista. Käytännöllisyys ja voiton tuottaminen sekä laajan yleisön tavoittelu asettui kylpyläperinteitä ja kulttuurihistoriaa vastaan. Näkemyksistä käytännöllisyyttä korosti julkisuudessa erityisesti liikunta-asioista tuolloin vastannut Helsingin apulaiskaupunginjohtaja Ilkka-Christian Björklund, joka totesi: *”Yrjönkadun kaltainen kylpyläkulttuuri tulee kaupungille kohtuuttoman kalliiksi”*. Keskustelussa perinteiden puolustajat kokivat selvästi edustavansa helsinkiläistä kaupunkikulttuuria. Eräs Helsingin Sanomien haastattelema rouva totesi, että *”- - ne on espoolaisia ja vantaalaisia, jotka semmosta [sekavuoroja] haluavat”*.¹¹⁸ Pohjimmiltaan tulkitsen keskustelua tiivistymänä jo tutkielmani ensimmäisessä luvussa asettamastani kysymyksestä, onko Yrjönkadulla sijaitseva allas ympäristöineen enemmän uimahalli vai kylpylä. Perinteen kannattajat tukivat kylpylämäisiä piirteitä: alasti uimista, kiireetöntä ilmapiiriä sekä naisten ja miesten erillisiä vuoroja. Uudistuksia kaipaavat taas halusivat tuoton lisäksi suuremmalle osalle mahdollisuuksia käyttää uimahallia pikemminkin liikuntaan kuin nautiskeluun. Keskustelu nosti julkisuuteen myös naisten ja miesten erilaisen suhteen uimahalliin erityisenä kaupunkitilana. Useat naiset kirjoittivat Helsingin Sanomien mielipidepalstalle siitä, että heille uimahalli edustaa kaupunkitilassa paikkaa joka on *”- - oikea naisrauhan tyyssija, jossa naiset ovat voineet uida rauhassa miehisen katseen häirinnältä - -”*.¹¹⁹ Uimahallin erityisyyttä naisille perusteltiin myös sillä, että se on ainoita paikkoja joissa viimeisillään raskaana olevat naiset voivat käydä uimassa.¹²⁰

Uudistusmielisyys henkilöityi miespuolisiin poliitikkoihin, joten yleisönosastokeskustelussa epäiltiin hieman piikikkäästi myös, mahtoiko alastomuuden pelko olla lähtöisin miesten omista peloista: *”Ajatuksen taustalla näyttää olevan joukko valtaapitäviä heteromiehiä - - [joita] homoseksuaalisuus pelottaa.”*¹²¹ Ahkera yleisönosastokirjoittelu ja muu kansalaisvaikuttaminen johtivat nykyiseen kompromissiratkaisuun: kesällä 2001 liikuntalautakunta linjasi nykyisinkin voimassa olevan käytännön: miesten ja naisten erilliset vuorot jatkuivat, mutta uida saisi jatkossa joko alasti tai uimapuku päällä.¹²²

¹¹⁸ ”Onnelliset uimarit palasivat Yrjönkadun halliin. Kylpylätunnelma säilyi, palvelut paranivat peruskorjauksessa”. HS 2.10.1999.

¹¹⁹ ”Uimahalliesitys syrjii naisia.” HS Mielipide 2.9.1999. Myös ”Uimahallin traditioita kunnioitettava.” HS Mielipide 5.9.1999 ja ”Yrjönkadun uimahallista naisten liikuntakeskus?” HS Mielipide 4.6.2001.

¹²⁰ ”Älkää pilatko uimisen iloa.” HS Mielipide 4.9.1999.

¹²¹ ”Uimahallin traditioita kunnioitettava.” HS Mielipide 5.9.1999.

¹²² ”Puolesta ja vastaan.” HS Mielipide 31.12.1999 ja ”Yrjönkadulla uidaan ensi syksynä sekä alasti että uimapuvussa. Naisilla ja miehillä yhä eri vuorot, pukuhuoneremontteja ei tulossa”. HS 13.6.2001.

2. Tila, sukupuoli ja yhteiskuntaluokka

Tässä luvussa siirryn tarkastelemaan tilaa ja arkkitehtuuria sosiaalisten rakennelmien näyttämönä ja tuottajana. Pohdin, miten tila Yrjönkadun uimahallissa yhtäältä jakaa ja toisaalta yhdistää ihmisiä, määrittää heidän käyttäytymistään ja heidän välisiä suhteitaan. Lähestyn erottelun ja yhdistämisen tematiikkaa eri näkökulmista: sukupuolen, katseen, seksuaalisen suuntautumisen ja yhteiskuntaluokan kautta. Uimahallin miesten ja naisten välisen tilojen jaon osalta luon hieman kattavamman katsauksen uimahallin koko historiaan, sillä käytännöistä on esiintynyt myös harhaanjohtavia tietoja – usein kuulee sanottavan, että iso allashuone oli alun perin ainoastaan miesten käytössä.¹²³ Pyrin tässä luvussa näiden kysymysten lomassa vastaamaan niin hyvin kuin mahdollista myös kysymykseen siitä, minkälaiset ihmiset käyttivät uimahallia sen valmistuttua.

Tilan tuottaminen

Ihmisen läsnäoloon, liikkumiseen ja toimimiseen jossakin rakennetussa ympäristössä vaikuttaa moni asia alkaen arkkitehtuurin fyysisistä elementeistä ja esteistä. Arkkitehtuurin tutkimisen lähtökohta oli pitkään lähes yksinomaan juuri näissä fyysisissä ja visuaalisissa ratkaisuissa pohjakaavasta ornamentteihin. Taidehistoriassa ja monilla muilla humanistis-yhteiskuntatieteellisillä aloilla kiinnostus alkoi 1980-luvulta lähtien siirtyä myös muunlaisiin tapoihin hahmottaa rakennettu ympäristö. Pelkän fyysisen ympäristön lisäksi monet kulttuurisesti määritellyt ja määrittäneet henkiset, näkymättömät esteet ja reitit ohjaavat ihmisten toimintaa. Esimerkiksi eräänlaisen kulttuurisen sopimuksen ja symbolien lukemisen kautta naiset käyttivät kahdesta wc:stä sitä, jonka ovesta on hameen kuva. Mainittujen tekijöiden lisäksi myös muut ihmiset vaikuttavat siihen, miten käyttäydymme, minkälaisen kulkureitin valitsemme ja minkälainen tunnelma tilassa vallitsee.

Tämän kaltaisten ajatusten ilmaantumista tutkimukseen kutsutaan *tilalliseksi käännteeksi* – tutkimukseksi, jossa keskeisenä tarkastelun kohteena on tila sosiaalisena rakennelmana ja monine ulottuvuuksineen. Taidehistoriassa uudenlainen tapa tulkita tilaa alkoi yleistyä 1990-luvulla.¹²⁴ Ranskalaisen fenomenologisen koulukunnan filosofi Maurice Merleau-

---

¹²³ Videolla haastatellaan Yrjönkadun uimahallin uinninvalvojaa, joka kertoo työpaikastaan. Valvoja kertoo, että iso allas oli alun perin tarkoitettu ainoastaan miehille. Luultavasti kyse on yhden työntekijän käsityksen sijaan uimahallin henkilökunnan parissa kulkevasta suullisesta perimätiedosta (*oral history*). Yrjönkadun uimahalli, video YouTube-palvelussa, katsottu 7.2.2014.

¹²⁴ Tunturi & Syrjämaa 2002, 24–25; Saarikangas 1999, 11.

Pontyn ajatukset olivat yksi keskeinen vaikuttaja siihen, että eletyn tilan kokemus nousi keskeiseksi kulttuurintutkimuksessa ja sosiaalitieteissä.¹²⁵ Tilallisen käänteen syntyyn vaikutti useampi teoreetikko. Ranskalaisen filosofian piirissä julkaistiin 1970-luvulla tilan tutkimisen kannalta vaikutusvaltaisia teoksia, kuten filosofi ja sosiologi Henri Lefebvren (1901–1991) *La production de l'espace* (1974), joka esittelee sosiaalisen tilan käsitteen. Toinen tilan uudelleen hahmottamisen kannalta keskeinen teos oli Michel Foucault'n *Tarkkailla ja rangaista*. Jälkimmäisen teoksen teemana ovat historialliset kuritusmuodot ja rangaistuslaitokset, mutta teoksen vaikutuksesta tilaa alettiin ymmärtää myös vallan verkostona.¹²⁶ Tutkimuksessa on kiinnitetty myös huomiota siihen, miten monia asioita sana *tila* tarkoittaa. Se tarkoittaa monissa kielissä useampaa kuin yhtä asiaa, ja myös suomen kielessä sana on hyvin ilmaisuvoimainen. Se viittaa paitsi materiaaliseen ja fyysiseen tilaan myös henkiseen tilaan eli mielentilaan sekä vointiin, olotilaan.¹²⁷

Henri Lefebvren mukaan tila on luonteeltaan sosiaalista: tila tuottaa olemista ja oleminen tuottaa tilaa. Tila on lefebvreläisittäin katsottuna siis jatkuva tuottamisten prosessi. Tila tuottaa sosiaalisia suhteita esimerkiksi kulkemista ja kohtaamisia ohjaamalla, ja samalla sosiaaliset suhteet tuottavat tilaa.¹²⁸ Tila säätelee sitä, miten ihmiset kohtaavat, mihin asemaan tila heidät asettaa, mitä he voivat ja eivät voi nähdä ja kuulla. Tilan tuottaminen tuottaa merkityksiä ja merkitykset tuottavat tiloja. Lefebvren mukaan tila ei muodostu vain yhdestä sosiaalisesta tilasta, vaan niitä on yhdessä tilassa useampia.¹²⁹ Lefebvren tilan käsite yhdistää mentaalisen ja sosiaalisen.¹³⁰ Henri Lefebvren mukaan tilaa tuotetaan kolmella tasolla: havaittuna, käsitettynä ja elettyinä. Näistä eletty tila viittaa tilaa käyttämällä syntyvään kokemukseen, tilan käyttäjien tasoon.¹³¹ Tilan eläminen tarkoittaa siis sen merkityksien henkilökohtaista jäsentämistä, tuottamista ja tulkintaa.¹³²

Naiset ja miehet Yrjönkadun uimahallissa

Yrjönkadun uimahallin erilliset miesten ja naisten vuorot ovat synnyttäneet erilaisia merkityksiä ja käsityksiä uimahallista. Uimahallit ovat muiden julkisten urheilu- ja

---

¹²⁵ Tunturi & Syrjämaa 2002, 16–17.

¹²⁶ Saarikangas 1999, 263–264.

¹²⁷ Saarikangas 1999, 247–248.

¹²⁸ Saarikangas 1999, 264; Lefebvre 1991 (1974), 73.

¹²⁹ Saarikangas 1999, 266; Lefebvre 1991 (1974), 86.

¹³⁰ Tunturi & Syrjämaa 2002, 18.

¹³¹ Lefebvre 1991 (1974), 38–39.

¹³² Saarikangas 2006, 36.

peseytymislaitosten ohella paikkoja, joissa yhteiskunnassa nähdään hyväksyttävänä jakaa ihmiset kahteen osastoon biologisen sukupuolensa perusteella. Naisten ja miesten erillisillä osastoilla uimahalleissa on pitkä historia, sillä uimahallien perusjärjestely rakentui jo 1800-luvulla. Aino Niskanen tuo väitöskirjassaan esiin, miten 1900-luvun alun uimalaitokset, kuten Tukholman Centralbadet, toimivatkin ”kuin yhteiskunta pienoiskoossa” eli naisilla ja miehillä, ylä- ja alaluokalla omat tilansa ja jopa omat sisäänkäyntinsä.¹³³ Uimapaikat ovat omalta osaltaan toimineet myös seksuaalisuuden, alastomuuden ja sukupuolisiveyden kontrollin paikkoina ohjaamalla ihmisjoukot eri osastoihin biologisen sukupuolen perusteella, laatimalla sääntöjä ja tarkkaillen käytöstä sopivan pukeutumisen – tai pikemminkin riisuutumisen asteen – ja kanssakäymisten suhteen.

Rakennetun ympäristön tilajärjestelyt ylläpitävät ja tuottavat sukupuolieroja, jakoa naisiin ja miehiin. Tilat ovat yhtäaikaaisesti sukupuolitettuja ja sukupuolittavia. Sukupuolten erilaiset merkitykset muodostuvat ja muotoutuvat tekemällä ja toistamalla.¹³⁴ Nykyään Yrjönkadun uimahallissa miehet ja naiset käyttävät uimahallia eri päivinä: naiset maanantaisin, keskiviikkoisin, perjantaisin sekä sunnuntaisin ja miehet tiistaisin, torstaisin ja lauantaisin.¹³⁵ Tällä hetkellä naisilla on siis enemmistö viikon seitsemästä päivästä. Tilanne on kuitenkin ollut erilainen eri ajanjaksoina.

Yrjönkadun uimahalliin lähdettiin alusta alkaen rakentamaan erillistä naisten osastoa. Rakennuksen puuhamies Toivo Aro ei ainakaan mainitse uimahallin suunnittelu- ja rakentamisvaiheita kuvaavissa kirjoituksissaan mitään siitä, että muunlaista tilojen jäsentelyä olisi suunniteltu.¹³⁶ Myöskään arkkitehti Vähäkallion rakennuspiirustuksissa ei näy viitteitä muunlaisesta tilojen jaottelusta.¹³⁷ Toivo Aro kirjoitti Arkkitehti-lehdessä vuonna 1929 seuraavasti:

*”- - uimahallissa pitäisi kyllä ehdottomasti olla eri allas kumpaakin sukupuolta varten. Yhteisuinti ei meidän oloissamme menestyisi eikä olisi suotavaakaan. Se pakottaisi m. m. käyttämään uimapukuja, joka taas jo puhtaudellisistakin syistä on uimahallissa kiellettävä.”*¹³⁸

---

¹³³ Niskanen 2005, 171.

¹³⁴ Saarikangas 2006, 14–19 ja 85–86.

¹³⁵ Yrjönkadun uimahallin verkkosivut, luettu 24.10.2013.

¹³⁶ Aro 1954, 27–29 ja Arkkitehti 4/1929, 52–55. Katso myös Högström, 1997.

¹³⁷ Piirustuksiin on muun muassa nimetty ”naisten sauna” ja ”naisten allas”. Yrjönkadun uimahallin rakennuspiirustukset, AMA.

¹³⁸ Arkkitehti 4/1929, 54.

Uimahallin 3.-4. kerroksen pienestä allashuoneesta tuli siis naisten osasto. Erilliset miesten- ja naistenosastot näkyvät myös leikittelevissä rakennuspiirustuksissa: Vähäkallion toimistossa ison allashuoneen piirustuksiin ja havainnekuviin on piirretty ihmishahmoja, jotka lähes kaikki ovat miehiä – jotkut niistä vieläpä korostetun maskuliinisia ja aktiivisia, osittain myös hieman koomisia hahmoja (kuvat 23–25). Vastaavasti naisten altaan viereen on luonnosteltu ilmeetön, hädin tuskin naispuoliseksi tunnistettavissa oleva hahmo (kuva 22). Nämä yksityiskohdat, joita ei ole tarkoitettu laajan yleisön nähtäviksi, kertovat omaa kieltään aikansa ja uimahallin tekijöiden käsityksistä rakennuksen tulevista käyttäjistä.

Naisten osastolle kuljettiin lähinnä Yrjönkatua olevasta sisäänkäynnistä, eli eri paikasta kuin isoon allashuoneeseen.¹³⁹ Naisten osaston uima-allas on 12 metriä pitkä ja 4,5 metriä leveä.¹⁴⁰ Se on siis sekä pituudeltaan että leveydeltään vain alle puolet ison altaan mitoista. Naisten allas suunniteltiin vain 60–120 cm syväksi¹⁴¹. Siinä ei voi uida kovin pitkää matkaa eikä näin ollen esimerkiksi harjoittaa kilpauintia. Osastolla oli altaan lisäksi alun perin samanlaisia monipuolisia kylpymahdollisuuksia kuin miesten puolella: roomalainen kylpy, suomalaisia saunoja, ammekylpyjä, hikoiluhuone sekä höyry- ja sähkökylpykaappeja.¹⁴²

Yrjönkadun uimahallin rakennuspiirustusten yhteydestä löytynyt hinnasto ja leikekirjoihin kerätyt mainokset osoittavat, miten uintivuorot eri osastojen välillä 1920-luvulla jakaantuivat (kuvat 26 ja 31). Naisilla oli mahdollisuus kylpeä naisten altaassa arkipäivisin klo 9-12. Lisäksi naisilla oli pääsy isoon allashuoneeseen kolmena päivänä viikossa, sunnuntaisin klo 9-12 sekä tiistaisin ja perjantaisin klo 8-13. Miehet pääsivät käyttämään isoa allashuonetta arkipäivisin ja lauantaisin klo 8-21, edellä mainittuja naisten vuoroja lukuun ottamatta. Miehillä ei siis alun perin ollut lainkaan pääsyä naisten altaaseen sellaisinaanakaan aikoina, jolloin siellä ei ollut naisten vuoroa – tätä ilmentää jo termin ”naisten osasto” käyttö. Uimahallia käyttäneistä naisista ei ole ollut saatavilla kovin yksityiskohtaista tietoa. Edes jonkinlaista tietoa asiasta antaa vuodelta 1936 peräisin oleva Eeva-lehden uimahallia käsittelevä artikkeli, jossa on haastateltu uimahallin ison allashuoneen naisille varattujen vuorojen käytöstä muun muassa pääministerin ja Ruotsin suurlähettilään puolisoita. Kyseisen artikkelin perusteella uimahallissa kävivät ainakin

---

¹³⁹ Kulku pieneen allashuoneen tapahtuu edelleen kyseisestä sisäänkäynnistä. Urheilija-lehti 6/1928, 7.

¹⁴⁰ Aro 1954, 29.

¹⁴¹ Tämä on alkuperäinen syvyys. Altaan korkeuteen tehtiin pian valmistumisen jälkeen pieniä muutoksia, mutta ne eivät merkittävästi vaikuttaneet veden syvyyteen. Högström 1997 (4).

¹⁴² Aro 1954, 29.

yhteiskunnalliseen yläluokkaan kuuluneet naiset.¹⁴³ Sodan aikana uimahallia käyttivät pääasiallisesti naiset ja lapset.¹⁴⁴

Vuonna 1954 ilmestyneessä uimahallin 25-vuotisjulkaisussa Toivo Aro totesi: ”Usein on esitetty toivomuksia, että iso allas ja miesten osasto luovutettaisiin määräpäivinä kokonaan naisten käyttöön. - - iso allas varattiin naisten käytettäväksi myös sunnuntaisin klo 9-13.”¹⁴⁵ Naisten rajatummissa uintimahdollisuuksista käytiin siis Uimahalli Oy:n kaudella selvästi ainakin jonkin verran keskustelua, ja aikatauluihin tehtiin joitain pieniä muutoksia. Naisille oli kuitenkin edelleen tarjolla ainoastaan oma osastonsa sekä muutama aamupäivävuoro isossa allashuoneessa. Erillinen naisten osasto oli Yrjönkadun uimahallissa käytössä ilmeisesti myös sinä aikana, kun rakennus siirtyi SVUL:n käyttöön vuodesta 1954 lähtien. SVUL:n ajan tilajärjestelyistä en ole löytänyt muuta tietoa kuin sen, että palveluita oli tarjolla miehille ja naisille.¹⁴⁶

Kun uimahalli siirtyi SVUL:lta vuonna 1967 Helsingin kaupungin omistukseen, tuli uimahallin tilanjaosta yhteinen kunnallinen asia, josta alettiin myös käydä keskustelua kaupungin päätöksentekoeleimissä. Helsingin kunnalliskertomuksissa vuosina 1967 ja 1968 pääsymaksun suorittaneet kävijät on raportoitu sukupuolittain seuraavasti:

1967

Iso allas (miehet) - - 43 405

Pieni allas (naiset) - - 10 676

1968

Iso allas (miehiä) - - 66 825

Iso allas (naisia) - - 2 210

Pieni allas (naisia) - -19 467

Vuoden 1969 vuosikertomuksessa uimahallin kävijöitä ei luokitella enää sukupuolittain. Kaksi vuotta myöhemmin naisten vuoroista syntyi keskustelua kaupunginvaltuustossa, kun

---

¹⁴³ ”Uimapuvussako vai ilman sitä uimahallissa?”. Eeva-lehti, helmikuu 1936. Yrjönkadun uimahalli SVUL 1935–68. SVUL Yrjönkadun uimahalli leikekirjat 1928–1964. Toivo Nestori Aron arkisto. SUA.

¹⁴⁴ Saunassa käynti oli sotavuosina tärkeää, sillä asuintaloissa ei saanut päästää lämmintä vettä. Aro 1954, 42.

¹⁴⁵ Aro 1954, 34.

¹⁴⁶ Högström 1997.

valtuutettu Juha Klemola teki aloitteen ”naisten uintiajan lisäämistä Yrjönkadun uimahallin isossa altaassa” vuonna 1971. Liikuntaviraston kaupunginhallitukselle asiasta laatimassa lausunnossa todetaan, että vuonna 1971 uimahallin iso allashuone oli naisten käytössä maanantaisin klo 14.00–20.00 (21.00) ja torstaisin klo 9.00–12.30 (13.30). Miesten käytössä iso allashuone oli tiistaista perjantaihin klo 14.00–20.00 (21.00) ja lauantaisin klo 13.30–19.00 (20.00).¹⁴⁷ Tilanne oli siis säilynyt liki muuttumattomana 1920-luvulta, jolloin naisilla oli pääsy isoon altaaseen kolmena aamupäivänä; naisilla oli käytössä oma pieni altaansa sekä joitain vuoroja isoon allashuoneeseen. Klemolan tekemän aloitteen johdosta myös iso altaan torstaivuoro päätettiin muuttaa syyskauden 1972 alusta kokeiluluonteisesti naisten vuoroksi.¹⁴⁸ Rakennushistoriallisen selvityksen mukaan vastaavasti myös miehille alettiin vuonna 1972 järjestää vuoroja naisten altaalle.¹⁴⁹ Nämä muutokset heijastelevat samaan aikaan suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa tapahtunutta feministisen keskustelun esiinnousua. Uuden naisliikkeen feministit korostivat naisten itsekunnioitusta ja vaativat naisten väheksymisen lopettamista.¹⁵⁰ Naisille vaadittiin ja saatiin – tässä tapauksessa hyvinkin konkreettisesti – lisää tilaa. Osoitus siitä, miten odotukset ja oletukset miehistä ja naisista erosivat vielä 1970-luvullakin on urheilu- ja ulkoilulautakunnan kirjeestä vuodelta 1971 löytyvä kuvaus: ”- - naisten isoallasvuorojen aikana hallin luonteesta johtuen on pidettävä miesten saunaosastot suljettuna. Naisia varten tuskin kannattaisi saunaosastoja pitää auki, koska se ei ehkä olisi taloudellista vähäisen käyttäjämäärän vuoksi.” Miesten sauna- eli kylpyläosastoa eli uimahallin toista kerrosta ei siis vielä 1970-luvullakaan avattu naisten käyttöön, sillä naisten ei ilmeisesti oletettu haluavan käyttää toisen kerroksen palveluita. Lisäksi samassa kirjeessä epäiltiin, että koska naiset eivät käytä niin paljon kylvettäjän palveluita, olisi muutoksella haitallinen vaikutus kylvettäjien työtilanteeseen.¹⁵¹ Tähän tutkielmaan en valitettavasti löytänyt tarkkaa tietoa siitä, milloin käytännöt – ja odotukset – muuttuivat nykyiseen olomuotoonsa, eli milloin toinen kerros avautui myös naisille.

¹⁴⁷ Helsingin kaupungin urheilu- ja ulkoilulautakunnan kirje kaupunginhallitukselle 14.12.1971. ”Lausunto Juha Klemolan ym. aloitteesta naisten uintiajan lisäämisestä Yrjönkadun uimahallin isossa altaassa”. HKA.

¹⁴⁸ *ibid.*

¹⁴⁹ Högström 1997 (1), 22.

¹⁵⁰ Hagner & Försti 2006, 149–155, 168–169.

¹⁵¹ Helsingin kaupungin urheilu- ja ulkoilulautakunnan kirje kaupunginhallitukselle 14.12.1971, 2. ”Lausunto Juha Klemolan ym. aloitteesta naisten uintiajan lisäämisestä Yrjönkadun uimahallin isossa altaassa”. HKA.

Naisihanne urheilussa ja uimahallin arkkitehtuurissa

Kirsi Saarikangas on tutkinut asuntoarkkitehtuuriin sisäänkirjoitettuja ihanteita esikuvallisesta perhe-elämästä ja sukupuolirooleista. Saarikankaan mukaan arkkitehtuurista voi jäljittää ja tunnistaa rakennusajankohtana vallinneita käsityksiä esimerkiksi sukupuolien oletetuista rooleista – pitäen kuitenkin mielessä, että rakennettujen ympäristöjen luominen on myös prosessi, joka muodostaa ja pitää yllä näitä käsityksiä. Rakennusten ihanteet ja todellisuus eivät myöskään aina kohtaa rakennusten käytössä.¹⁵² Rakennuksia on mahdollista käyttää ja elää myös niiden alkuperäisten intentioiden vastaisesti. Seuraavassa pohdin, miten Yrjönkadun uimahallin tilat, erityisesti sen naisten osasto, suhteutuvat 1920-luvulla käytyyn keskusteluun naisista liikkujina ja urheilijoina.

Kuten äskeisessä alaluvussa totesin, olivat naisten mahdollisuudet 1920-luvulla päästä uimaan Yrjönkadun uimahallin isoon altaaseen huomattavasti miesten mahdollisuuksia rajatummalla. Aiemmin mainitsemieni naisten uintivuorojen lisäksi naisuimarit saattoivat ottaa osaa sunnuntaisin isossa allashuoneessa järjestettyihin uimaseurojen yhteisharjoituksiin.¹⁵³ Lisäksi naisille järjestettiin uimahallissa ainakin lyhyiden matkojen kilpailuita.¹⁵⁴ Naisten osaston pienuus herätti osassa urheilupiirejä ihmetystä. Nimimerkki Maileri¹⁵⁵ kirjoitti Suomen Urheilulehdessä Uimahallin avajaisten kynnyksellä seuraavasti:

*”Naisten uima-allas on paljon, paljon pienempi kuin miesten. Sen mittasuhteet eivät ole suuremmat kuin 5x10 m. ja vettäkin on vain vajaan metrin syvyydeltä. Uintiliikkeiden harjoitteluun ja tavalliseen uintiin siinä nyt kyllä on tilaa, mutta Ada Onnelan, Disa Lindbergin ja muiden pikakiittäjäriemme kilpaharjoittelulle on se liian pieni ja matala.”*¹⁵⁶

Myös Urheilija-lehti esitti huolen samasta aiheesta: ”- - naisia on tässä tapauksessa vastoin tavallisuutta olosuhteiden pakosta sorrettu, heillä kun on käytettävissään ainoastaan pienoinen allas - -”.¹⁵⁷

---

¹⁵² Saarikangas 1993, 25–26.

¹⁵³ Aro 1954, 38–39.

¹⁵⁴ ”Disa Lindbergiä haastattelemassa”. Miesten lehti nro 19/1929, 4.

¹⁵⁵ Nimimerkin taustalla oli ilmeisesti toimittaja Tauno Tattari, joka kirjoitti myös Tulenkantajat lehteen. Ks. alaluku ”Jeunesse sportive” ja antiikki.

¹⁵⁶ ”Kiertokäynnillä uimahallissa, joka odottaa vain avaamistaan”, Suomen Urheilulehti 18.5.1928, 3.

¹⁵⁷ ”Suomen ensimmäinen uimahalli ja terveydenhoidon palatsi Helsingissä”. Urheilija-lehti 6/1928, 6.

Urheilulehdissä käytiin 1920-luvun lopulla vilkasta keskustelua naisista urheilijoina ja liikkujina. Lehdissä pohdittiin, onko naisten sopivaa harrastaa liikuntaa tai osallistua esimerkiksi olympiakisoihin. Urheilija-lehdessä eri kirjoittajien artikkeleissa näkyvät molemmat näkökannat. Saksalaisen naisten emansipaatiota edistäneen lääkäri Alice Profen suomennettu kirjoitus oli selvästi naisten urheilun puolella.¹⁵⁸ Myös suomalainen urheilu- ja suojeluskuntavaikuttaja K.E. Levälahti otti positiivisen kannan naisten osallistumiseen olympialaisiin ja muihin urheilukilpailuihin.¹⁵⁹ Urheilija-lehden toimitus puolestaan asettui naisten olympiaurheilua vastaan. Toimituksen mielestä ei ollut oikein, että naisten pisteet vaikuttivat olympialaisissa kansojen väliseen kilpailuun. Perusteena naisten urheilun epäsopivuuteen käytettiin muun muassa sitä, kuinka rumilta ja epänaissellisilta naiset näyttivät maaliin tultuaan 800 metrin juoksun jälkeen.¹⁶⁰ Yksi Suomen merkittävimpiä urheiluvaikuttajia sotien välisenä aikana oli Lauri ”Tahko” Pihkala, joka piti naisten yleisurheilua ”epäesteettisenä ilveilynä”.¹⁶¹ Suhtautuminen naisten liikuntaan ja kilpaurheiluun siis jakoi voimakkaasti mielipiteitä. Kaikki naisetkaan eivät olleet naisten kilpaurheilun kannattajia. Ester Pesola ja Hilma Jalkanen kirjoittivat Urheilija-lehden joulunumeroon käsityksistään: *”Ajatteleva ja sivistynyt nainen - - ymmärtää, että hänen suurimmat velvollisuutensa ja etuoikeutensa äitiys, koti ja kauneuden palvonta eivät sovi yhteen kylmän, ennätyksistä taistelevan kilpailun kanssa.”*¹⁶²

Kuten edellisistä ilmenee, Suomessa oli monia lahjakkaita naisuimareita, joiden saavutuksista myös uutisoitiin esimerkiksi Suomen Urheilulehdessä. Suurin osa vastustuksesta liittyi nimenomaan yleisurheiluun ja olympiaurheiluun sekä ylipäättään siihen, että naiset kilpailivat. Naisille sopiviksi urheiluharrastuksiksi miellettiin konservatiivisemmissakin piireissä ainakin voimistelu ja uinti. Miesten lehteen vuonna 1929 kirjoittaneen nimimerkki ”Miehen” mukaan voimistelun avulla nainen saattoi ”- - jalostaa naisellisuuttaan, täydentää muotojaan ja herkistää vaistojaan”. Uintiurheilu taas oli ”- - vain pienet mahdollisuudet naisen naisellisuuden menettämiseen”. Asenteet naisten kilpaurheilua kohtaan olivat kuitenkin näidenkin lajien osalta tuomitsevat, koska ”- - parhaimmat naisuimarit eivät näet ole juuri kaikkein somimpia kaunottaria”.¹⁶³

¹⁵⁸ ”Tuleeko naistenkin voimistella ja urheilla?”. Urheilija-lehti 11/1928, 26–27.

¹⁵⁹ ”Naisten urheilu olympialaisissa”. Urheilija-lehti 8–9/1928, 49–51.

¹⁶⁰ Urheilija-lehti 8–9/1928, 52.

¹⁶¹ Suomalaisnaiset kesäolympiakisoissa. Suomen Urheilumuseon verkkosivut, luettu 26.9.2013.

¹⁶² Urheilijan joululehti 1928, 36.

¹⁶³ ”Naiset ja kilpaurheilu”. Miesten lehti 28/1929, 3–4.

Rakennetun ympäristön, tilan ja sukupuolen välinen suhde ei ole yksiselitteinen. Kirsi Saarikangas on kirjoittanut tilan ja sukupuolen suhteesta monivaiheisena prosessina: arkkitehtuuri ja esimerkiksi tilaan liittyvät ohjeet eli tilan järjestely toimii yhtäaikaaisesti sekä sukupuolierojen tuottajana että niiden ylläpitäjänä. Tilan käyttäjä, nainen tai mies, tuottaa tilaa sukupuolisena toimijana samalla kun tila muokkaa hänen olemistaan yhtä lailla sukupuolisena toimijana.¹⁶⁴ Yrjönkadun uimahalli oli ainoa julkinen uimahalli Suomessa vuoteen 1954 saakka ja Helsingissä aina vuoteen 1961 saakka.¹⁶⁵ Tilojen jaon vuoksi naisilla ei ollut moneen vuosikymmeneen vesiurheiluun samanlaisia mahdollisuuksia kuin miehillä. Yrjönkadun uimahallin tilojen jako välitti 1920-luvulla yleistä – mutta ei ainoaa – käsitystä naisista urheilijoina ja liikkujina. Tilojen jako on kuitenkin myös pitänyt yllä näitä käsityksiä monta vuosikymmentä rakennuksen valmistumisen jälkeenkin.

Arkkitehtuurin visuaalisista elementeistä voi tehdä havaintoja ja arveluita miehiltä ja naisilta oletetuista ominaisuuksista. Naisten osasto on paitsi pienempi, myös värimaailmaltaan erilainen (kuvat 9–15). Urheilija-lehden toimittaja kuvaili naisten osastoa vuonna 1928 seuraavasti:

*”Naisten allas on verrattain pieni, mutta sen sijaan sitä aistikkaampi: sen seinät on kokoonpantu erivärisistä vaaleanharmaista sekä vaalean- ja tummanruskeista kaakeleista, jotka muodostavat yksinkertaisia, mutta silti aistikkaita kuvioita. Se on kuin pieni, kaunis pyhättö ja sitähan se tavallaan onkin, terveyden temppeli.”*¹⁶⁶

Värikkään laatoituksen lisäksi osastoa koristivat taideteokset. Alun perin altaan odotushuoneessa oli Johannes Takasen Aino-patsas, alaston venusmainen naishahmo.¹⁶⁷ Altaan reunassa on alkuperäisiä koristemaalauksia ja sen päätyä koristaa mahdollisesti Gunnar Finnen keramiikkareliefi (kuva 15).¹⁶⁸ Tilan koristeellisuutta lisäsi myös allasanteella ollut lasimaalaus, joka perimätietojen mukaan varastettiin, sekä altaan sivussa 1920-luvun tyyllille tyypilliset koristemaalaukset, kuten simpukka ja koristenauha (kuva 14).¹⁶⁹ Ison allashuoneen eli miesten osaston tiloissa ei ole eikä ollut alun perin

---

¹⁶⁴ Saarikangas 1999, 283.

¹⁶⁵ Turun uimahalli valmistui vuonna 1954 ja Urheilutalon uimahalli Helsinginkadulle vuonna 1961.

¹⁶⁶ Urheilija-lehti 6/1928, 7.

¹⁶⁷ Högström 1997 (4).

¹⁶⁸ Finne toimi Uimahalli Oy:n johtokunnan varajäsenenä vuodesta 1934 lähtien. Aro 1954, 37.

¹⁶⁹ Högström 1997 (4).

koristemaalauksia eikä taidetta.¹⁷⁰ Yrjönkadun uimahallin jälkeen valmistuneessa Eduskuntatalossa (1931) käytettiin naisten huoneiden sisustuksessa myös erilaista värimaailmaa kuin muissa tiloissa. Ratkaisun voi tulkita korostavan naisten erityisyyttä.¹⁷¹ Myös Yrjönkadun uimahallin naisten osaston ja ison allashuoneen erilaisten sisustus- ja väriratkaisujen voi siis ajatella korostaneen miesten ja naisten erilaisuutta – tai pikemminkin kuvastaneen mies- ja naisoletusten erilaisuutta. Kirsi Saarikankaan mukaan modernissa arkkitehtuurissa ja sisustuksissa valkeus ja koristelemattomuus liitettiin miehisyyteen, ja värikkyys sekä koristeellisuus puolestaan naisellisuuteen.¹⁷² Yrjönkadun uimahallin naisten ja miesten osastot ovat osuva esimerkki tästä, vaikka miehille suunnitellun ison allashuoneen päätä onkin hehkuvan sininen. Ero ja oletukset näkyvät kuitenkin varsin selvästi uimahallin pesutiloissa, joissa naisten osastolla on käytetty värikkäitä ja koristeellisia kaakeleita, miesten osastolla taas asiallisen valkoista (kuvat 3 ja 13).

Naisten osasto on arkkitehtuuriltaan myös suojaisampi kuin iso allashuone, sillä naisten allas on avoin vain kahdelta sivulta. Arkkitehtuurihistorioitsija Beatriz Colomina lukee artikkelissa *The Split Wall: Domestic Voyeurism* arkkitehti Adolf Loosin Prahaan suunnittelemaa *Müllerin talon* (1930) naisten huoneen (Zimmer der Dame) paikkana, jossa mukavuutta tuotetaan kahden näennäisesti ristiriitaisen piirteen, kontrollin ja intiimiyden kautta. Colomina kuvaa kuinka keskellä asuntoa, teatterin aition tapaan nähtävissä olevan tilan käyttäjät (naiset) altistuvat katselle, mutta toisaalta näkevät esteettömästi ympäröivän tilan. Colomina puhuu kontrolloivasta ja kontrolloidusta katseesta.¹⁷³ Colominan ajatuksia soveltaen Yrjönkadun uimahallin naisten altaan suojaisuus luo myös turvallisuutta ja suojaisuutta.

Kaupunkien uudet naiset

1900-luvun alussa naisten läsnäolossa kaupunkien julkisissa tiloissa tapahtui suuria muutoksia. 1880-luvulla alkaneen muuttoliikkeen myötä suomalaisissa kaupungeissa asui 1900-luvun alussa selvästi enemmän naisia kuin miehiä. Esimerkiksi vuonna 1930 Helsingissä asui 1330 naista 1000 miestä kohden. Kaupunkiympäristö avasi naisille

---

¹⁷⁰ Högström 1997 (2), (3).

¹⁷¹ Hakala-Zilliacus 2002, 254.

¹⁷² Saarikangas 2002, 109.

¹⁷³ Colomina 1992, 74–75 ja 79.

uudenlaisia mahdollisuuksia maaseudun säädeltyyn elämään verrattuna. Kaupungissa nainenkin saattoi hankkia itselleen itsenäisen toimeentulon. Naisia jäi naimattomaksi, ja avioliitoissakin lapsiluku oli kaupunkilaisperheissä maaseutua pienempi. Kehitys muutti kaupunkeja, kaupunkitilaa ja naisten mahdollisuuksia toimia.¹⁷⁴ Naisten osuuden radikaalinousu kaupungeissa oli varmasti syy siihen, että 1920-luvulla Suomessa käytiin keskustelua ”uusista naisista”. Naisten määrän lisääntyessä myös heidän läsnäolonsa julkisessa tilassa, kuten kahviloissa, elokuvissa sekä kaduilla lisääntyi. Naisia nähtiin jopa ajamassa autoa, mikä tulkittiin eräänlaiseksi symboliksi naisten hyökkäämiselle kohti miehisiä elämänalueita.¹⁷⁵ Urheiluvaikuttajien teksteistä päätellen myös naisten kilpaurheilu tulkittiin vastaavanlaiseksi iskuksi miesten alueelle. Uusien naisten ilmiö oli tuttu eurooppalaisista suurkaupungeista, joissa 1920-luvulla erityisesti muodissa ja aikakauslehdissä näkynyttä modernia naistyyppiä kutsuttiin nimillä *flapper-girl* tai *garçonne*. Poikamiestyttö oli hiuksensa lyhyiksi leikkauttanut, housuja tai kapealinjaisia, lantion häivyttäviä hameita käyttänyt ”uusi nainen”.¹⁷⁶ Muoti ja kulttuuri heijastelivat suurempia yhteiskunnallisia muutoksia; naisten riippuvuus miehistä väheni, kun esimerkiksi naisten työssäkäynti lisääntyi ja naisille syntyi näin mahdollisuus elättää itse itsensä. Uudelle itsenäiselle naiselle suunniteltiin myös uusia asuntotyyppejä, kuten keskuskeittiötalo.¹⁷⁷ Uusista kaupunkitiloista Stockmannin tavaratalo panosti erityisen paljon naisasiakkaisiin: Anna Kortelaisen mukaan se oli ensimmäinen ”*naisille rakennettu julkinen tila, naisten kaupunki kaupungin sisällä ja ytimessä*”.¹⁷⁸ Miehistä naisten invaasio kaupunkitilaan aiheutti myös epäluuloa.¹⁷⁹ Elizabeth Wilsonin mukaan naisten läsnäolosta kaupunkitilassa tuli ongelma – epäjärjestys muutoin järjestyneessä tilassa.¹⁸⁰

Yrjönkadun uimahallin naisten osasto oli vain naisille tarkoitettu tila, mutta se ei ollut 1920-luvulla ainoa kontekstissaan. Esimerkiksi yliopistoon 1900-luvun alussa aiempaa runsaammin joukoin opiskelemaan tulleilla naisilla oli osakuntien huoneistoissa erillisiä keskinäiseen ajanviettoon tarkoitettuja huoneita.¹⁸¹ Naisten huoneet kuuluivat myös Eduskuntatalon tilaohjelmaan. Eduskuntataloa tutkineen taidehistorioitsija Liisa-Maria Hakala-Zilliacuksen mukaan naisten huoneet (damrum) olivat tyypillisiä ajan julkisissa

¹⁷⁴ Waris 1936, 274–276; Hapuli 1995, 156.

¹⁷⁵ Hapuli 1995, 154–155.

¹⁷⁶ Lindgren 2000, 123; Hapuli 1995, 155.

¹⁷⁷ Saarikangas 2002, 202–204.

¹⁷⁸ Kortelainen 2010b, 164.

¹⁷⁹ Hapuli 1995, 158–159.

¹⁸⁰ Wilson 1991, 5.

¹⁸¹ Kolbe 1993, 264–265; Kokkonen 2010, 126.

rakennuksissa, ja esimerkiksi Eduskuntataloon juuri naiset itse vaativat omien huoneiden rakennuttamista. Hakala-Zilliacus nostaa esiin myös oman rauhan toisen puolen: naisten huoneet voi nähdä myös naisten eristämisenä omiin tiloihinsa, pois ”oikean” vallankäytön paikoilta.¹⁸² Anna Kortelainen kuvaa sosiaalista kontrollia, joka rajoitti naisten olemista ja liikkumista kaupunkitilassa vuosisadan vaihteessa. Säännöt olivat pitkälti kirjoittamattomia ja sosiaalisessa piirissä muodostuneita, ja naisten oli esimerkiksi hankala päästä muihin kuin erityisesti naisille tarkoitettuihin ravintoloihin.¹⁸³ Paitsi että naisten läsnäolo kaupungeissa lisääntyi, syntyi julkiseen tai puolijulkiseen tilaan siis myös vain tai lähinnä naisille tarkoitettuja omia paikkoja. Näihin paikkoihin kietoutuu ajatus siitä, että koko kaupunkitila ei ole naisille avoin, sillä heille on omia erityisiä paikkojaan. Toisaalta voi ajatella, että omien paikkojen kautta kaupunkitila kokonaisuudessaan alkoi pikku hiljaa avautua luontevaksi paikaksi myös naisille.

Toisenlaiset ihanteet, odotukset ja oletukset naisista näkyivät 1920-luvulla esimerkiksi urheilukeskusteluissa. Jo aiemmin siteeraamassani nimimerkki ”Miehen” kirjoituksessa naisten urheilusta vuodelta 1929 naisten ihanteeksi hahmotellaan kodin ja kauneuden ylläpitäminen:

”Suloinen naisellisuus ei ole löydettävissä sieltä, missä on voiman valtakunta, sillä naisellisuus ei ole voimaa voiman tavallisessa merkityksessä, vaan naisellisuuden voima piilee sen suloisessa heikkoudessa” ja *”Naisen ihailtavin ominaisuus on suloinen, pehmeä naisellisuus, niin kuin miehen arvo on hänen miehuutensa. Suloisen naisellisuuden kaunein kuva on nuori äiti lapsensa kanssa, kodin lempeän onnen ympäröimänä”*.

Kirjoituksessa on läsnä vahvan kahtiajako: naisille ja miehille on erilaiset odotukset ja ihanteet. Naisen alueeksi liitetään koti, ei urheilun kilpakenttä. Vastakkainasettelua on korostettu: *”Voima on miehen kaunistus, kauneus on naisen voima”*.¹⁸⁴

Yrjönkadun uimahallin naisten osasto lisäsi omalta osaltaan 1920-luvulla naisten mahdollisuuksia olla, näkyä ja toimia kaupungissa. Samalla se kuitenkin arkkitehtonisella erilaisuudellaan – väreillään, pienuudellaan ja suojaisuudellaan – korosti naisten erilaisuutta suhteessa miehiin sekä naisilta toivottuja ja odotettuja piirteitä. Suojaisan,

---

¹⁸² Hakala-Zilliacus 2002, 253–254.

¹⁸³ Muun muassa Ravintola Gradin markkinoi itseään sanoilla ”damernas egen restaurang”. Kortelainen 2010a, 68 ja 74–75.

¹⁸⁴ ”Naiset ja kilpaurheilu”. Miesten lehti 28/1929, 3–4.

pienen ja värimaailmaltaan pehmeämmän altaan voi kuitenkin lukea allegoriana naisiin kohdistuneista odotuksista: ihanteena monen urheiluvaikuttajan tekstissä oli kilpaurheilun kovalta maailmalta suojattava nainen, jonka oletettiin keskittyvän kotiin ja kauneuden ylläpitämiseen. Kauneudenhoitopalveluiden yhdistäminen uimahallin naisten osastoon voidaan ajatella tukeneen naisen tehtävää pitää itsensä viehättävänä ja naisellisenä. Naisten mahdollisuuden käyttää miesten osastoksi miellettyä isoa allashuonetta aluksi kahtena, sittemmin kolmena päivänä viikossa aamupäivän ajan voi puolestaan tulkita suoranaiseksi naisten autoilun kaltaiseksi astumiseksi miesten reviirille.

Yrjönkadun uimahallia mainostettiin uimahallin avauduttua myös erikseen naisille. Uimahallin mainoksissa oli usein erillisiin sarakkeisiin jaetut tiedot aukioloajoista miehille ja naisille (kuva 31). Eräessä mainoksessa vuodelta 1928 uimahalli yhdistyy myös moderniin, uuteen naiseen (kuva 30). Aktiivisen ja urheilevan näköisen naisen alle on kirjoitettu mainosteksti: *”För att bevara sin skönhet och sin kropps spänstighet badar den chica Helsingforsiskan dagligen i simbassängen i Simhallen.”* Helsinki-neito on kiinnostavaa kyllä kuvattu uimapuvussa, vaikka sen käyttö ei ollut uimahallissa sallittua.¹⁸⁵

Nykypäivänä Yrjönkadun uimahallin pieni allashuone on edelleen olemassa, mutta sitä käytetään eri tarkoituksiin eikä se ole enää säännöllisesti yleisölle auki.¹⁸⁶ Uimahallin isolle allashuoneelle on kuitenkin myös muodostunut paikka naisten kaupungissa, kuten ilmeni jo aiemmin lainaamistani sanomalehtien mielipidekirjoituksista 1990-luvun lopulla. Nykypäivän kuvauksissa Yrjönkadun uimahalli näyttäytyy siis usein paikkana, jossa naiset saavat olla rauhassa keskenään. *”Yrjönkadun uimahallissa vallitsee naisten oma rauha”*, kuvaa näyttelijä ja kirjailija Susanne Ringell uimahallia teoksessa *Naisten Helsinki*.¹⁸⁷ Kirjassa Yrjönkadun uimahalli on mielletty ja valittu yhdeksi osaksi naisten psykomaantieteellistä kaupunkia. Yrjönkadun uimahallissa naiset ovat lähes aina kylpeneet ja uineet tiloissa, joissa on läsnä pelkästään naisia. Naisten kesken oleminen nähdään uimahallikokemuksissa solidaariseksi, vapaaksi esimerkiksi kauneuskäsityksiä ja muita normeja mittaavasta katseesta: *”Uskon, että ainakin naiset tulevat uimaan Yrjönkadulle, koska siellä on aivan oma tunnelmansa. Kukaan ei katso millainen olet.”*¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ Mainos Hufvudstadsbladetissa 26.10.1928. Sanomalehtileikelmiä-kansio, Toivo Nestori Aron arkisto, SUA.

¹⁸⁶ Yrjönkadun uimahallin verkkosivut, luettu 18.3.2014.

¹⁸⁷ Ringell 2010, 152.

¹⁸⁸ ”Yrjönkadun uimahalli säilytettävä”. HS Mielipide 21.1.2001.

Sukupuoli, seksuaalisuus ja katse

Alastomuus nähdään suomalaisessa saunakulttuurissa epäseksuaalisena asian varsinkin silloin, kun miehet ja naiset saunovat erillään tai perheet saunovat yhdessä.¹⁸⁹ Yrjönkadun uimahallin tilojen jako on lähtöisin oletuksesta, että alastomuus saman sukupuolen kesken koetaan epäseksuaaliseksi. Viime vuosina uimahalli on kuitenkin esiintynyt julkisuudessa muutamissa tilanteissa, joissa joku tilan käyttäjä on kokenut tilassa alastomuuden seksuaalisena. Käsittelen seuraavassa niihin liittyviä sukupuolen, tilan ja katseen merkityksiä.

Käsittelin luvun alussa Henri Lefebvren ajattelutapaa, jonka mukaan tilassa on aina useita sosiaalisia tiloja.¹⁹⁰ Ne ovat tulkintani mukaan ryhmiä, joilla on oma tapansa hahmottaa ja elää tilaa. Yksi tällainen ryhmä uimahallin historiassa ovat olleet homoseksuaalit. Kirjailija Valdemar Melanko on *Puistohomot*-teoksessaan kuvannut homokulttuurin ilmenemismuotoja julkisilla paikoilla aikana, jolloin homoseksuaalisuus ei ollut julkisesti suotavaa tai edes lain hyväksymää. Kokoontumispaikkoina toimivat useimmiten puistot. Melankon kuvaus karttoineen hahmottaa koko kaupunkitilan omanlaisestaan perspektiivistä: se on kuin kaupunki kaupungissa.¹⁹¹ Myös Yrjönkadun uimahalli kuului tähän verkostoon. Yrjönkadun uimahalli on Seksuaalinen tasavertaisuus ry:n perustajajäsen Olli Stålströmin mukaan ollut ”keskeinen homoseksuaalien tapaamisinstituutio”, ja jopa järjestön kokouksia on pidetty uimahallissa. Erityisesti kun 1970-luvun alussa entisellä naisten osastolla eli pienessä allashuoneessa alettiin järjestää myös miesten vuoroja, tuli kyseisen altaan miesten perjantai-illan vuorosta Stålströmin mukaan tunnettu homojen kokoontumispaikkana.¹⁹² Uimahallia käsittelevät aiemmat tutkimukset eivät mainitse homokulttuurin näkökulmaa, mutta lehdistössä asia on nostettu esiin, esimerkiksi vuonna 2001 alastonuinnista käydyn keskustelun yhteydessä.¹⁹³ Ilmiö nousi kuitenkin uudestaan julkisuuteen vuonna 2010, kun uimahalliin jouduttiin antamaan muutamille henkilöille porttikieltoja, koska he olivat harrastaneet miesten vuorolla uimahallin saunatilassa seksiä.¹⁹⁴ Tämä aiheutti moraalipaniikkia, minkä seurauksena uimahalliin palkattiin vartija

¹⁸⁹ Laaksonen 1994, 100 ja 114–115.

¹⁹⁰ Saarikangas 1999, 266; Lefebvre 1991 (1974), 86.

¹⁹¹ Melanko 2012, passim. Sivulla 120 Melanko mainitsee käynnistä Yrjönkadun uimahallissa.

¹⁹² ”Naku-uinti uhkaa loppua Yrjönkadun uimahallissa”, HS 26.8.1999.

¹⁹³ ”Alastonuinti säilynee Yrjönkadulla. Alastonnin rinnalle tulossa oikeus käyttää uikkareita”. HS 9.6.2001.

¹⁹⁴ ”Seksi ja juominen ajoivat Yrjönkadun uimahallin kriisiin”, HS 6.11.2010.

kiertämään miesten vuoroilla tarkkailemassa saunatiloja univormussaan.¹⁹⁵ Käytäntö on ainakin tutkielman kirjoittamisen aikaan voimassa edelleen.

Tulkintani mukaan huomiota vuoden 2010 tapauksessa herätti juuri ristiriita siitä, että epäseksuaaliseksi paikaksi miellettyyn tilaan kerrostui seksuaalinen katse ja mahdollisuus sen kohteena olemiseen. Alastomuus ja uimahallin toisen kerroksen katseilta suojaavat pukeutumishytit toivat omat värinsä keskusteluun, samoin kuin tieto uimahallista homoseksuaalien kohtaauspaikkana. Aihe elää arkipuheissa ja ihmisten mielikuvissa Yrjönkadun uimahallista. Se ohjaa uimahalliin menemistä ja joidenkin tapauksessa sinne menemättä jättämistä. Pelko seksuaalisen katseen kohteeksi altistumisesta seksuaalisuudesta vapaaksi mielletyssä paikassa aiheuttaa ristiriitoja ja jopa pelkoa mennä tilaan.

Toinen esimerkki seksuaalisen merkityksen liittymisestä tilaan koskee miesvalvoja naisten vuoroilla. Loppuvuodesta 2013 uutisoitiin Yrjönkadun uimahallin uudesta käytännöstä ottaa naisten vuorolle miesvalvoja esimerkiksi sairastapauksen sattuessa.¹⁹⁶ Myös tämä ratkaisu herätti keskustelua, joissa esitettiin muun muassa huolta ”miesvapaan linnakkeen” häviämisestä.¹⁹⁷ Taustalla on nähdäkseni samanlainen pelko kuin miesten vuorojen yhteydessä: epäluulo on pelkoa siitä, että seksuaalisuudesta vapaaksi mielletyssä paikassa miespuolinen valvoja katsoo naisia seksuaalisesti. Miesten valvomilla vuoroilla uimahallin käytännöksi on muodostunut tarjota naisille ilmaiseksi uimapukuja (kuva 38). Yrjönkadun uimahallissa naisilla on uimahallin perustamisesta lähtien ollut käytössään pelkästään tiloja, joihin on ollut pääsy vain naisilla. Nykyisinkin yleensä naisten päivinä naiset ovat uimahallitilassa keskenään: uimavalvojat sekä kahvilahenkilökunta ovat naisia – juuri mainittuja tilanteita lukuun ottamatta. Miesten vuorolla uimahallissa on kuitenkin ainakin ajoittain naisia läsnä uimavalvojina ja kahvilahenkilökunnan joukossa.¹⁹⁸ Uimahallin henkilökunta on ollut naispainotteista alusta alkaen, sillä kylvettäjien ammattikunta koostui yksinomaan naisista (kuva 32).¹⁹⁹ Miesten päivinä siis tilaa kontrolloivina uimavalvojina ja

---

¹⁹⁵ ”Vartija loukkaa uimahallin saunarauhaa”, HS Mielipide 2.11.2010.

¹⁹⁶ ”Miespuoliset uimavalvojat naisten naku-uintivuoroilla hämmäntävät Yrjönkadun uimahallissa”, HS 2.12.2013.

¹⁹⁷ ”Meillä on tänään miesvalvoja”. Blogikirjoitus, Voima-lehden verkkosivut, luettu 21.3.2014.

¹⁹⁸ Tekemäni kysely miespuolisille Yrjönkadun uimahallin käyttäjille lokakuussa 2013. Yhdeksästä vastaajasta seitsemän kertoi havainneensa Yrjönkadun uimahallissa miesten päivinä naispuolisia työntekijöitä (esim. uimavalvoja, kahvilan tarjoilija) uimahallin allasosastolla. Liite 1.

¹⁹⁹ Yrjönkadun uimahallissa työskenteli useita kymmeniä kylvettäjiä. Kylvettäjien ammattikunta koostui naisista. Kylvettäjien ammattiolot. Ammattiyhdistysliikkeen neljä sukupolvea -verkkosivut, luettu 25.10.2013.

muina työntekijöinä on myös naisia. Tila ja sen käytännöt paljastavat oletuksia miehistä naisista: tila olettaa, että alaston mies ei häiriinny naisen katseesta, mutta alaston nainen häiriintyy miehen katseesta. Naisia suojellaan miehen katseelta jakamalla heille uimapukuja, mutta miehiä ei suojella naisvalvojen katseelta samalla keinolla.

Yhteiskuntaluokka ja yksityisyys

Uinnivalvoja on uimahallitilassa henkilö, joka katseellaan valvoo tilaa vastaten sen turvallisuudesta. Edellä mainituissa tapauksissa kuitenkin myös uimahallin muiden käyttäjien katse koetaan merkitykselliseksi. Tilaa voi tarkastella laajemminkin näkemisen ja nähtynä olemisen tematiikan kautta. Ranskalaisen filosofi ja historioitsija Michel Foucault'n 1970-luvulla ilmestyneet kirjoitukset vankilajärjestelmistä nostivat keskusteluun katseen ja vallan suhteen.²⁰⁰ Foucault johtaa päätelmiään muun muassa filosofi Jeremy Benthamin 1700-luvulla luoman Panopticon-vankilamallin pohjalta. ”[Panopticon] luo vangille tietoisien ja jatkuvan näkyvyyden tilan, joka taas takaa automaattisesti vallan toiminnan.” Foucault'n keskeinen teoria on tilan, vallan ja katseen yhteyden osoittaminen: tila jäsentää katsetta, ja jo pelkkä tietoisuuskin tarkkailevasta katseesta luo kontrollin tunteen. Arkkitehtuuri siis säätelee ja hallitsee sosiaalisia käytäntöjä ja valta-asetelmia.²⁰¹

Katse ja sen vaikutus ilmenee Yrjönkadun uimahallissa erityisesti ensimmäisen ja toisen kerroksen suhteessa. Uimahallin toisesta kerroksesta voi katsella alas uima-altaassa uivia (kansikuva). Ensimmäisestä kerroksesta, erityisesti altaassa uidessa, näkee myös toisen kerroksen pöytiin, mutta ei pidemmälle parvea kiertävää käytävää eikä pukeutumishytteihin. Toisin sanoen toisesta kerroksesta on mahdollista näyttäytyä, mutta mahdollista myös vetäytyä yksityisyyteen, omaan pukeutumishytettiin ja vetää vielä verhokin eteen. Katseet voivat olla neutraaleja, mutta niillä voi olla myös Foucault'n hahmottelemia merkityksiä. Ylhäältä tulevassa katseessa on suurempi tarkkailun mahdollisuus.

Yrjönkadun uimahallin valmistumisen aikaan 1920-luvulla yhteiskuntaluokat olivat selkeä osa väestön jaottelua – Suomi oli luokkayhteiskunta.²⁰² Myös erilaiset julkiset tilat jakoivat ihmiset yhteiskunnallisen asemansa perusteella omiin sosiaalisiin tiloihinsa, jotka

²⁰⁰ Saarikangas 1999, 268–271.

²⁰¹ Foucault 1980 (1975), 220–231; sitaatti s. 227.

²⁰² Ks. esim. Waris 1973 (1932), 105–117.

säätelivät kanssakäymistä. Yrjönkadun uimahallin käyttäjistä ei tiedetä kovin kattavasti, mutta Aino Niskasen mukaan uimahallin käyttäjäryhmät edustivat eri yhteiskuntaluokkia. Niskanen vertaa uimahallia yhteiskunnan pienoiskuvaan, jossa urheilijat, sunnuntaiuimarit, C.G.E. Mannerheimin ja Risto Rytin kaltainen yhteiskunnallinen eliitti, hengenpelastusta harjoitelleet poliisit sekä vapaakylvyistä nauttineet koululaiset edustivat yhteiskunnan koko kirjoa.²⁰³ Yrjönkadun uimahalli ei todella ollut pelkästään yläluokan paikka, sillä sosiaalidemokraattinen lehti kirjoitti uimahallin avauduttua, että ”- - laitoksen sisäänpääsymaksut ovat niin halvat, että tavallinen proletaarikin voi nauttia kaikesta laitoksen ihanuudesta.”²⁰⁴ Uimahallin hinnasto osoittaa tosin, että paremmat palvelut olivat pelkkää uintia kalliimpia (kuva 26). Hilka Högströmin mukaan ison altaan toisen kerroksen käyttäjäkunta koostui ”paremmasta väestä”, kun taas halvemman lipunhinnan alakerta oli saavutettavissa laajemmalle väestölle.²⁰⁵ Toivo Aro muistelee uimahallin avaamisen aikaan pohditun sitäkin, sopiiko ”arvohenkilön lähteä rahvaan sekaan pulikoimaan”.²⁰⁶ Vaikka yhteiskunnallisen yläluokan oli mahdollista vetäytyä yläkertaan omaan yksityisyyteensä ja omaan sosiaaliseen tilaansa, oli allas kuitenkin jaettu ja kaikkien käytössä. Myös uimapuvuttomuuden voi ajatella korostaneen allastilan demokraattisuutta: vaatteet tuovat esiin identiteettiä ja asemaa, joten niiden riisuminen korostaa tilan käyttäjien keskinäistä samankaltaisuutta.²⁰⁷

Ylä- ja alakerran roolit on 1920-luvun kontekstissa helppo lukea allegoriana ylä- ja alaluokasta. Yläkerrassa käynnistä joutui maksamaan enemmän, mutta sen seurauksena siellä oli mahdollisuus nauttia runsaammista palveluista. Yläkerran käyttäjät myös muodostivat tilaan oman sosiaalisen piirinsä, ja maksamallaan lipulla he myös määrittivät sen käyttäjäkunnan jonka kanssa haluavat olla tekemisissä. Yläkerran ja alakerran välinen ero näkyi nähdäkseni ennen kaikkea yläkerran runsaampana yksityisyytenä. Toisessa kerroksessa oman pukeutumishyttinsä voi sulkea verholla. Ylellisyys on ennen kaikkea yksityisyyttä, isompi oma tila vaatteiden vaihtoon ja mahdollisuutta piiloutua katseilta. Nykyään tätä oletettavasti 1920-luvulla ollutta asetelmaa ei voi havaita, vaan ihmisten menoa ensimmäiseen tai toiseen kerrokseen säätelevät kenties enemmän se, haluaako

---

²⁰³ Niskanen 2005, 176.

²⁰⁴ ”UI-MA-RA”, 19.6.1928 Suomen Sosiaalidem(okraatti). Sanomalehtileikelmiä-kansio, Toivo Nestori Aron arkisto, SUA.

²⁰⁵ Högström 1997 (1), 30.

²⁰⁶ Aro 1954, 38.

²⁰⁷ Utriainen 2006, 248.

kävijä hemmotella itseään. Sosiaaliset erot kerrosten käytössä ovat siis historian myötä kaventuneet ja hävinneet.²⁰⁸

---

²⁰⁸ Högström 1997 (1), 31.

3. Aika tilassa, tila ajassa

Olen jo muutamaan otteeseen tässä tutkielmassa viitannut Yrjönkadun uimahallin yhteydessä antiikkiin. Tässä luvussa keskityn analysoimaan Yrjönkadun uimahallin tilaa ajan perspektiivistä pohtien erityisesti uimahallin ja 1900-luvun alun suomalaisen yhteiskunnan suhdetta antiikkiin. Kuten jo johdannossa mainitsin, on rakennustaiteen tutkimuksessa arkkitehtuurin ja ajan suhdetta perinteisesti lähestytty tulkiten rakennuksen syntykontekstia. Taidehistoriassa suhde ajan tarkasteluun on viime vuosikymmeninä muuttunut pelkästä aikalaiskontekstin tarkkailusta siihen, että tutkitaan teosten muuttuvia ja kerrostuvia merkityksiä: rakennukset voivat eri aikoina merkitä eri asioita.²⁰⁹ Aikaa tilakokemuksen osatekijänä ei kuitenkaan ole tutkittu valtavan paljoa. Seuraavassa tarkastelen, miten Yrjönkadun uimahallin tilassa 1920-luvulla luotiin mielikuvia antiikista. Miten nämä yhdistyivät yleiseen yhteiskunnallis-kulttuuriseen ilmapiiriin? Pohdin myös kokemuksellista aikaa eli uimahallin kävijöiden kokemusta ajasta.

Suomalaisessa arkkitehtuurissa kiinnostus yksinkertaisempaa ja vähemmän dekoratiivista arkkitehtuuria kohtaan lisääntyi laajasti 1900-luvun alussa. Art nouveaun kukoistuskauden jälkeen muotiin nousivat jo 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla aksiaalinen symmetria, selkeät volyymit sekä klassisoiva ornamenttiikka.²¹⁰ Vaikutusvaltaisia esikuvia suomalaisille arkkitehteille olivat ruotsalaiset arkkitehdit, kuten Gunnar Asplund, Ivar Tengbom sekä Ragnar Östberg. Ruotsi ja muut Pohjoismaat olivat lähellä nuoren tasavallan arkkitehtikuntaa niin fyysisesti, poliittisesti, kielellisesti kuin ilmastoltaankin.²¹¹ Aikakauden klassismia vapaasti tulkitsevaa tyyliä kutsutaan useimmiten 1920-luvun klassismiksi tai pohjoismaiseksi klassismiksi.²¹² Suomalaisten arkkitehtien koulutukseen kuului tuolloin Italian klassismin ja renessanssin opettelu, mutta arkkitehtien henkilökohtainen perspektiivi klassismiin kuitenkin muuttui opintomatkoilla Italiaan. Huomio kiinnittyi valkoisen marmorin lisäksi Pompeijin väri-iloon.²¹³ Myös Italian pikkukylien perinteinen ja vaatimaton rakennustyyli, *architettura minore*, tallentui arkkitehtien luonnosvihkoihin.²¹⁴ Arkkitehtuuritutkija Timo Tuomi kirjoittaa, miten ruotsalaisarkkitehdit suuntasivat katseensa jo 1800-luvun lopulla Italian maaseudun

---

²⁰⁹ Saarikangas 1999, 7-8.

²¹⁰ Nikula 2000, 318.

²¹¹ Standertskjöld 2006, 98; Nikula 1990, 90.

²¹² Nikula 1990, 90; Standertskjöld 2006, 98.

²¹³ Tuomi 1997, 65–66.

²¹⁴ Nikula 2000, 320.

yksinkertaisten kylien arkkitehtuuriin ja niiden turmeltumattomuuteen vastakohtana teollistumisen muuttamille suurille kaupungeille.²¹⁵ *Architettura minore* taustalla vaikuttaa olleen ajatus siitä, että jostain voi vielä löytyä modernisoituvalta maailmalta säästynyttä seutua, jotakin turmeltumatonta ja aitoa, ikään kuin jatkumoa jo kadonneesta antiikin Roomasta. Klassistinen muotokieli siis suodattui 1900-luvun alussa suomalaiseen arkkitehtuuriin paitsi oppikirjoista, myös Italian pikkukylien ja vapaasti klassismia tulkinneiden ruotsalaisten esikuvien kautta. Antiikin lisäksi myös muut menneet korkeakulttuurit kiehtoivat arkkitehteja. Tutankhamonin haudan avaamisen (1922) myötä syntynyt Egypti-innostus näkyi arkkitehtuurissa muun muassa mittasuhteiltaan massiivisina oviaukkoina.²¹⁶

”Jokainen aikakausi on kokenut juuri sellaisen antiikin uudelleensyntymisen kuin minkä se itse on ansainnut”, taidehistorioitsija Aby Warburg on todennut.²¹⁷ Warburgin ajatusta voidaan venyttää toteamaan, että jokainen aikakausi ammentaa antiikista sitä, minkä se kokee tarpeelliseksi. Suomessa maailmansotien välisen ajan arkkitehtuuriin antiikista ammennettiin monenlaista: Sparta-henkistä kuria ja järjestystä – esimerkkinä suojeluskuntatalot – sekä värikästä, pompejilaista eksotiikkaa kansainvälisten art deco -vaikutteiden hengessä. Jälkimmäistä edustavat esimerkiksi 1920-luvun lopun loisteliaat porrashuoneet ja elokuvateattereiden kaltaiset huvittelupaikat, kuten jo ensimmäisessä luvussa mainittu Capitol.²¹⁸

”Antiikki” ja revival

Taidehistorioitsija Anna Kortelainen kirjoittaa väitöskirjassaan *Albert Edelfeltin fantasmagoria: nainen, ”Japani”, tavaratalo* (2002) taiteilijoita innostaneen Japanin lainausmerkkeihin. Kortelainen avaa ratkaisua teoksen esipuheessa todeten, että vaikka Japani näyttäytyi aikalaisille kiinnostavana ja innostavana, se oli lopulta melko tuntematon – oli kyse pikemminkin Japani-myytistä kuin oikean Japanin tuntemuksesta.²¹⁹ Kortelaisen ”japania” soveltaen käytän 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten suomalaista antiikki-innostusta koskien käsitettä ”antiikki”. Samoin kuin 1800-luvun Pariisissa oli kyse

---

²¹⁵ Tuomi 1997, 65–66.

²¹⁶ Standertskjöld 2006, 101.

²¹⁷ Kuusamo 2000, 44.

²¹⁸ Niskanen 2005, 308.

²¹⁹ Kortelainen 2002, 34–41.

pikemminkin Japani-myytistä kuin todellisesta Japanista, oli 1920-luvulla antiikkiin suuntautuvassa vaikutteiden omaksumisessa nähdäkseni kyse sen rekonstruomisesta nimenomaan oman ajan lähtökohdista ja oman ajan mielikuvin. Kirjoittamalla tässä tutkielmassa antiikin lainausmerkkeihin en siis kyseenalaista aikakauden olemassaoloa, vaan viittaa 1920-luvun suomalaisiin mielikuviin antiikista.

”Antiikin” ihailu ja käsitykset siitä vaikuttivat paitsi arkkitehtuuriin, myös poliittisena allegoriana ja kulttuurissa. Venäjä-tutkija Timo Vihavaisen mukaan nuori, vasta itsenäistynyt ja vahvoista sisäisistä jännitteistä kärsinyt Suomi liitti itsensä maailmansotien välisenä aikana aatteellisesti usein Kreikkaan. Ajatuksen taustalla kuului Kreikan ja Suomen yhteys ”lännen portteina” – toinen persialaisia, toinen (neuvosto)venäläisiä vastaan.²²⁰ Myös historioitsija Rainer Knapaksen mukaan antiikin kertomukset olivat yleisiä vertauskuvia suomalaisten taistelulle ”barbaareita” vastaan. Täten siis esimerkiksi Vanhan kirkon puistossa sijaitsevassa arkkitehti Erik Bryggmanin ja kuvanveistäjä Elias Ilkan suunnittelemassa *Suomalaisten sotilaiden hautamuistomerkissä* (1920) kreikkalaishenkinen muotokieli alastomine nuorukaisineen yhdisti Suomen sisällissodan antiikin sankarimyytteihin.²²¹ Myös nuoren tasavallan hallinnollisen symbolin, Eduskuntatalon, arkkitehtuurin klassinen kieli pohjaa antiikkiin, joka tässä yhteydessä viittaa aikakauteen myös demokratian syntykotina.²²² Arkkitehtuurissa 1920-luvun yleinen rakennustyyppi, suojeluskuntatalo, sai usein klassistisen ulkoasun ja sitä kautta merkityksiä antiikki-mytologisoivasta isänmaallisuudesta.²²³ Suomen yhdistämistä henkisesti Kreikkaan tai ylipäättään antiikkiin maailmansotien välisenä aikana on kutsuttu ”*Hellaan hengeksi*”.²²⁴

Suomen itsenäistymisen jälkeen myös monella muulla kulttuurin alueella kirjallisuudesta teatteriin esiintyi ”antiikin” käsittelyä ja ihailua. Maailmansotien välisenä aikana klassistinen vaikutus näkyi myös kirjallisuudessa, erityisesti suomenruotsalaisten kirjailijoiden teoksissa.²²⁵ Antiikin herooinen muotokieli omaksuttiin myös julkisiin veistoksiin sekä muistomerkkeihin.²²⁶ Taidehistorioitsija Laura Gutmanin mukaan myös 1900-luvun alun eurooppalaisessa kuvataiteessa esiintyi klassistista suuntausta erityisesti

---

²²⁰ Vihavainen 2000, 418.

²²¹ Knapas 1993, 662.

²²² Vihavainen 2000, 418.

²²³ Nikula 1990, 122–123.

²²⁴ Hakala-Zilliacus 2002, 193.

²²⁵ Riikonen 2000, 267–274.

²²⁶ Lindgren 2000, 192.

ranskalaisen Maurice Denis'n tuotannossa ja hänen vaikutteestaan. Denis'n fauvistiseen värimaailmaan puetut antiikkia henkivät hahmot vaikutti myös suomalaiseen taidemaalari Eero Järnefeltiin. Järnefelt maalasi esimerkiksi vuosina 1906–1907 karjalaisia kylpijöitä ”antiikki”-henkeen laskostetuissa valkoisissa kylpykaavuissa.²²⁷ Laura Gutmanin mukaan kiinnostus klassismiin näkyi myös muun muassa antiikin näytelmien uudelleenesityksinä, joita toteutettiin niin Ranskassa kuin Suomessakin.²²⁸ Esimerkiksi Sofokleen *Antigonea* esitettiin moderneina sovituksina – Helsingin Ruotsalaisessa teatterissa vuonna 1917, Pariisin Théâtre de l'Atelierissa (Pablo Picasson sisustuksella ja Coco Chanelin puvustamana) sekä Kansallisteatterissa vuonna 1924 suomenkielisenä versiona, jossa näyttelijät esiintyivät antiikki-käsityksen mukaisissa valkoisissa tunikoissa. Gutman arvelee, että *Antigonen* tarinasta löydettiin yhtymäkohtia ensimmäisen maailmansodan jälkeiseen sekavaan poliittiseen tilanteeseen.²²⁹ Samoin kuin arkkitehtuurissa, myös teatterissa tulkittiin antiikin perintöä melko vapaasti, omasta ajasta lähtöisin.

On vaikeaa tietää täsmällisen tarkasti, mitä mielikuvat antiikista olivat 1920-luvulla. Antiikin historian ja klassisen mytologiaa opetettiin kylläkin tuolloin kouluissa.²³⁰ Jotkut mainitsemistani antiikki-viittauksista kohdistuvat selkeästi joko antiikin Kreikkaan tai antiikin Roomaan, jotkut yleisemmin antiikin henkeen. Se, että Suomi samaistui poliittis-allegorisesti Kreikkaan, että arkkitehdit hakivat innostusta Italian pikkukylistä sekä Pompeijista ja että taiteilijat hakivat teoksiinsa antiikin kuva-aiheita, näyttäytyy 2000-luvun perspektiivistä kuitenkin selkeänä innostuksena antiikkia kohtaan. Tämän voi ajatella ainakin jossain määrin kulkeneen yhdessä poliittisten pyrkimysten kanssa profiloitua länsi- ja pohjoismaihin. Voi ajatella, että nuori valtio ja sen arkkitehdit halusivat myös tuoda antiikin myötä Suomeen palan pitkää jatkumoa, historian painoarvoa ja ajatusta siitä että Suomen historia tulee lännestä. Toisaalta voi pohtia, oliko poliittis-aatteellinen sävy niin voimakas – oliko ”antiikki” muiden muinaisten ja kaukaisten kulttuurien ohella pikemminkin aikansa kulttuurissa näkynyt trendi-ilmio Tutankhamonin haudan avaamisen aiheuttaman Egypti-ilmion tapaan? Klassismi on monitahoinen käsite, jonka yhteydessä täytyy ottaa huomioon myös se, että klassismi tarkoittaa eri asioita eri

²²⁷ Gutman 2013, 18–24. Gutmanin artikkeli on osa Amos Andersonin taidemuseossa vuonna 2013 esillä olleen ”Art deco ja taiteet” -näyttelyn julkaisua. Näyttely tulkitsi melko vapaasti käsitettä *art deco*, jota on Suomessa aiemmin käytetty lähinnä koristetaiteen yhteydessä. Näyttelyssä termiä käytettiin kuvaamaan myös 1900-luvun uusklassismia sekä antiikki-viittauksia myös maalaustaiteessa. Tulkinta, jossa antiikki yhdistetään *art decoon* yhtenä eksotiikan muodostajana, on Yrjönkadun uimahallin kannalta kiinnostava.

²²⁸ Gutmanin artikkeli sisältyy teokseen, jonka pääpaino on Ranskan ja Suomen taiteen tarkastelussa.

²²⁹ Gutman 2013, 44–46.

²³⁰ Vihavainen ei kylläkään mainitse, millä oppitasolla antiikin historiaa opetettiin. Vihavainen 2000, 418.

taiteenlajeissa.²³¹

"Antiikki" Yrjönkadun uimahallin arkkitehtuurissa

Yrjönkadun uimahallin ison allashuoneen arkkitehtuurissa arkadit rakennustaiteellisena elementtinä viittaavat antiikin Roomaan, jossa holvikaaria käytettiin esimerkiksi akvedukteissa. Arkadit katkaisee toinen kerros, jonka alapinnalle on maalattu tyylitelty meanderikuvio, jonka voi myös liittää antiikkiin. Pienen allashuoneen eli alkuperäisen naisten altaan puolella allasta kiertävät hyvin yksinkertaistetut pylvää ja pilasterit sekä pylväsrivin keskiosaan maalattu meanderiaihe. Pienen altaan seinien geometriset koristekuviot ilmentävät nähdäkseni pikemminkin art decoa kuin uusklassismia (kuvat 11 ja 15).

Vähäkallio käytti antiikin muotokieltä ja esimerkiksi arkadeita myös lukuisissa muissa suunnittelemissaan rakennuksissa. Aino Niskanen nostaa esiin myös sen, että Vähäkallion ihailmassa Ragnar Östbergin suunnittelemassa Tukholman kaupungintalossa (1923) arkadit ympäröivät sisäpihaa.²³² Yrjönkadun uimahallin antiikki-tulkinnat ovat ajastaan lähtöisin: tilojen voimakkaat värit – sininen, vihreä, ruskea ja keltainen – ovat jotain aivan muuta kuin mielikuvat marmorinvalkoisesta antiikista. Kaakelointi pintamateriaalina ei myöskään ollut kovin yleinen pintamateriaali klassismissa. Sininen väri oli 1920-luvun uutuus, sitä käytettiin Ivar Tengbomin Tukholman konserttitalossa ja Helsingissä esimerkiksi vuonna 1928 valmistuneessa Jussi ja Toivo Paatelan suunnittelemassa yliopiston Anatomiatalossa, kummassakin näistä ulkorappauksen materiaalina.²³³ Vähäkallion luonnospiirustuksessa vuodelta 1927 välittyy nähdäkseni selkeä ”antiikki”-vaikutelman hakeminen (kuva 20). Kuvassa uima-allas ei näytä kilpailupaikalta, vaan niin klassinen arkkitehtuuri kuin alastomat ja täten ajastaan irrotetut hahmot tuovat siihen ikuisuuden tuntua.

Taidehistorioitsija Henrik Lilius kirjoittaa antiikin jälkivaikutuksesta taidehistoriassa ja hahmottelee kaksi jälkivaikutuksen tapaa, välillisen ja välittömän vaikutuksen. Välittömällä vaikutuksella Lilius viittaa geneettiseen suhteeseen eli siihen, että jokin

---

²³¹ Kuusamo 2000, 55.

²³² Niskanen 2005, 310.

²³³ Standertskjöld 2006, 98.

perinne on säilynyt katkeamattomana antiikin ajoista lähtien. Välillinen suhde taas tarkoittaa *revivalia*, uudelleen löytämistä, jolloin jonakin aikana palataan tietoisesti antiikkiin katkon jälkeen. Tunnetuimmaksi antiikin revivaliksi Lilius nimeää Italian renessanssin.²³⁴ Lilius pohtii, voidaanko myös 1920-luvun klassismi mieltää jossain määrin laajapohjaiseksi revivaliksi. Hän kuitenkin huomauttaa, että hänen nähdäkseen 1920-luvun antiikki-innostus syntyi winckelmannilaisen valkoisen marmorin ideaalien puitteissa.²³⁵ Riitta Nikula puolestaan näkee, että ensimmäisen maailmansodan levottomuuden jälkeen kaikkialla Euroopassa klassismissa nähtiin tulevaisuuden rakentamisen kannalta hyödyllinen perinne. Nikulan mukaan ”sen käsitys perinteestä sisälsi oikeuden – tai suorastaan velvollisuuden – uuteen tulkintaan ja synteisiin.”²³⁶ Liliuksen ajatuksia soveltaen voidaan ajatella, että antiikin vaikutus Yrjönkadun uimahallin arkkitehtuurissa ja tilan tunnussa on sekä suora että välillinen, ”revival”. Vaikka kylpylä ei olekaan rakennusmuoto, joka olisi ollut olemassa katkeamattomana perinteenä, on sen rakennusmuoto ja käyttötarkoitus kuitenkin suoraan yhteydessä antiikkiin – tarkemmin ottaen antiikin Rooman *termeihin*, kylpylöihin. Myös Toivo Aro kirjoittaa uimahallin 25-vuotisjulkaisun yhteydessä termeistä etäisinä esikuvina.²³⁷ Toisaalta Yrjönkadun uimahalli syntyi aikana, jolloin Suomessa sekä arkkitehtuurissa että laajemmin kulttuurielämässä haettiin innostusta ja itsevarmuutta antiikista. Yrjönkadun uimahalli on osa klassisoivaa 1920-luvun pohjoismaalaista arkkitehtuurityyliä. Sitä kautta klassismin ajatukset ovat siellä läsnä myös välillisesti, soveltaen ja tulkiten – oman aikansa kysymyksiin vastauksia etsien.

Aikaisemmin on tullut ilmi, että arkkitehti Väinö Vähäkallio sovelsi arkkitehtuurin tyylejä kulloisenkin tilauksen mukaan. Riitta Nikulan mukaan 1920-luvulla muotovalinnat rakennustaiteessa tehtiin selkeästi jonkin merkityksen ilmaisemiseksi. Klassismin muotojärjestelmällä on erilainen kyky kuin modernismilla ilmaista arkkitehtuurin kautta rakennuksen tehtävä tai sanoma.²³⁸ Väinö Vähäkallio olisi voinut valita Yrjönkadun uimahalliin kenties yhtä perustellusti rationaalisen, virtaviivaisemman ulkoasun, joka olisi korostanut uima-, kilpailu- ja kuntoilutarkoitusta. Vähäkallio ei vielä tuolloin käyttänyt muita kuin klassisuudesta ammentavia aiheita, mutta hän käytti niitä joskus tyylielämyksin.

---

²³⁴ Lilius 1981, 242.

²³⁵ Lilius 1981, 247.

²³⁶ Nikula 2000, 338–339.

²³⁷ Aro 1954, 4.

²³⁸ Nikula 2000, 324.

kuin toisten. Varsinaisesti funkisaiheet näkyvät Vähäkallion töissä vasta 1930.²³⁹

Yrjönkadun uimahallin isoa allashuonetta hallitsevat arkadikaaret kuitenkin viestivät kuulumista pidempään traditioon: näin on kylvetty jo tuhansia vuosia.

Tila ajassa

Edellä olen pohtinut, miten 1920-luvulla Yrjönkadun uimahallissa luotiin suhdetta ”antiikkiin”. Tilan ja ajan suhde herättää kuitenkin Yrjönkadun uimahallin kohdalla myös muunlaisia kysymyksiä. Mikä on ylipäättään rakennuksia ja paikkoja tarkasteltaessa tilan ja ajan suhde: ajan suhde tilaan ja tilan suhde aikaan? Miten kokemus ajasta vaikuttaa tilakokemukseen? Brittiläinen maantieteilijä ja sosiaalitieteilijä Doreen Massey on käsitellyt teksteissään tilan, ajan ja paikan sekä sosiaalisten suhteiden välisiä asioita humanistisenkin tutkimuksen kannalta kiinnostavalla tavalla. Massey on nähnyt ongelmalliseksi perinteisen ajatuskulun siitä, että aika on liikkeessä olevaa ja tila staattista. Masseyn mukaan ajan ja tilan käsittelyä ei voi erottaa toisistaan, vaan tila ja aika tuotetaan yhdessä. Hän näkee tilan ja ajan yhtenä, ja käyttääkin tästä kokonaisuudesta nimitystä aika-tila (*space-time*).²⁴⁰ Masseyn ajattelussa tila on samanaikaisia liikeratoja ja sosiaalisia suhteita, jotka ovat läsnä yhdessä paikassa yhdellä hetkellä.²⁴¹ Masseyn teksteissä *tila* (*space*) ja *paikka* (*place*) tuntuvat olevan skaalaltaan hieman erilaisia kuin mitä suomen kielessä on totuttu ajattelemaan, sillä hänen esimerkkinä käyttämänsä tilat ovat laajoja. Massey kirjoittaa tiloista viitaten kokonaisiin kaupunkeihin tai kaupunginosiin, mutta toisaalta käyttää tila-ajan käsitettä myös kodista puhuessaan.²⁴²

Masseyn teksteissä aika näyttäytyy nähdäkseni ennen kaikkea muutoksina. Tilassa tapahtuu jatkuvia pieniä muutoksia. Myöskään Yrjönkadun uimahalli ei pysy paikallaan, vaan sen tila ja aika ovat jatkuvasti liikkeessä: sitä muuttavat niin uimahallin työntekijät, kaupungin päätökset, käyttäjien liikeradat kuin erilaiset muoti-ilmiötkin. Sitä muuttavat kaikki toimijat, jotka ovat jollain tapaa läsnä tuottamassa uimahallin tilaa. Ajan tuottamat muutokset tilaan huomaa selkeästi, kun tarkastelee vanhoja valokuvia. Kuvissa 3 ja 4 on kuvattu uimahallin ison allashuoneen pesuhuone 1920-luvun lopulla ja 1990-luvulla ennen

---

²³⁹ Niskanen 2005, 306.

²⁴⁰ Suomenoksessa käytetään termistä sekä nimitystä *aika-tila* että *tila-aika*. Massey 2008, 14–15.

²⁴¹ Massey 2008, 210–215.

²⁴² Massey 2008, 181–182.

uimahallin peruskorjausta. On helppo havaita, että vuosikymmenten saatossa tilaan oli tehty lukuisia muutoksia, joista osa on dokumentoitu, osa ei. Massey nostaa esiin näiden jatkuvien pienten muutosten ja jatkuvan tilan uusintamisten merkitystä.²⁴³ Tämän tutkielman kirjoittamisprosessin aikana Yrjönkadun uimahallin tila on muuttunut: fyysisiä muutoksia on tehty esimerkiksi mainittuun pesuhuoneeseen, josta on viety pois siellä sijainnut marmorilavetti. Esineen mukana tilasta katosi yksi merkitys: muistutus nykyisin jo uimahallista kadonneesta kylvettäjiä kulttuurista (kuva 32). Fyysisten muutosten, kuten esineiden sijoittelun, lisäksi Yrjönkadun uimahallissa on lähivuosina tapahtunut näkymättömämpiä, eletyn tilan merkityksiä jäsentäviä muutoksia. Esimerkiksi kun vuonna 2010 harmaahaalariset vartijat alkoivat alkoholinkäyttöön ja seksiin liittyneiden tapausten vuoksi kiertää miesten vuoroilla saunatiloja.²⁴⁴ Vartijoiden läsnäolo kylpylämäisessä tilassa pitää sisällään ristiriitaisia viestejä siitä, minkälaiseksi tilan käyttäjän toivotaan tuntevan olonsa.

Aika voi olla rakennuksessa läsnä myös kerrostuneina merkityksinä. Nämä voivat olla henkilökohtaisia tai esimerkiksi jonkun yhteisön muistamisen kulttuurin ylläpitämiä. Rakennuksissa myös valmistumisen jälkeen tapahtuvat muutokset merkityksissä ja tiloihin liitetyissä mielikuvissa ovat tulleet taidehistoriallisen tutkimuksen kiinnostuksenkohteiksi.²⁴⁵ Rakennuksessa tapahtuvien muutosten lisäksi tilassa on merkityksellistä aikaan liittyvä kokemus siitä, onko aikaa vai ei – tuntuuko aika kuluvan tilassa hitaasti vai nopeasti, vai tuntuuko se kenties jopa pysähtyneen. Aika voi olla merkityksellinen elementti tilassa myös menneen muisteluina ja viittauksina menneisiin aikakausiin. Aino Niskanen kuvailee Yrjönkadun uimahallia paikkana, jossa on mahdollista jollain tapaa kokea mennyt aika: *”Ehyen tilasarjan lisäksi [uimahallissa] on säilynyt mahdollisuus kokea kylpemisen rituaali viestinä menneiden aikojen kiireettömyydestä.”*²⁴⁶ Niskanen yhdistää menneen ajan kiireettömyyteen: nykyinen aika on siis jollain tapaa entis maailmaa hektisempää, ja uimahallissa liikkumalla, peseytymällä ja olemalla voi saavuttaa kokemuksen menneisyyden kiireettömyydestä. Niskasen kuvaus Yrjönkadun uimahallista ei ole ainoa, jonka yhteydessä olen törmännyt ajatukseen siitä, että Yrjönkadun uimahallissa aika on jollain tapaa pysähtynyt tai että uimahallin kautta voi kokea menneen ajan tunnelmaa. Niskasen tunnelmia jakavat oman kokemukseni lisäksi

---

²⁴³ Massey 2008, 211.

²⁴⁴ ”Vartija loukkaa uimahallin saunarauhaa”, HS Mielipide 2.11.2010.

²⁴⁵ Saarikangas 1999, 250.

²⁴⁶ Niskanen 2005, 178.

seuraavat kokemukset Yrjönkadun uimahallista:

”Yksi ehdottomista lempipaikoistani Helsingissä on Yrjönkadun uimahalli. Siellä aika jollain tapaa pysähtyy ja mieli rauhoittuu pahimmankin kiireen keskellä. - - Yrjönkatu on minulle käytännössä synonyymi kiireettömyydelle.”²⁴⁷

”It has a unique atmosphere, like going to a different time-zone and different place.”²⁴⁸

”Helsingissä on edelleen joitakin ympäristöjä, joissa aika ikään kuin pysähtyy. Vanhat apteekit ovat sellaisia, samoin kirkot. Yrjönkadun uimalassa vallitsi tällainen tunnelma, ja siellä saattoi yhdistää mielen virkistämisen rauhalliseen saunomiseen ja uintiin.”²⁴⁹

Nämä kuvaukset kertovat yksittäisten ihmisten aikakokemuksista Yrjönkadun uimahallissa: se on tila, jossa kokemuksellinen aika pysähtyy. Yrjönkadun uimahalli koetaan kiireettömäksi, jopa omaksi aikavyöhykkeekseen. Yrjönkadun uimahallissa ajalla tuntuu olevan siis erityinen osa tilakokemuksen muodostumisessa ja henkilökohtaisen tilasuhteen syntymisessä.

Mikä Yrjönkadun uimahallissa saa aikaan tunteen siitä, että aika pysähtyy? Voi olla että menneisyyden läsnäolo tilassa, eli yksinkertaisesti tilan havaittava ikä vaikuttaa kokemukseen. Samoin kokemukseen saattaa vaikuttaa se, että tilassa on normaalia vähemmän viitteitä kokijan omasta ajasta – vaatteet muuttuvat jatkuvasti, alaston keho ei seuraa muotia. 1920-luvun kuvauksissa Yrjönkadun uimahalli kuvataan uudenaikaisena, modernina, liikunnan keskuksena. Nykyään uimahalli koetaan arvostettavaksi, koska se on vanha, hidas ja nostalginen. Tilojen aikaan liittyvät merkitykset ovat siis myös muuttuvia.

---

²⁴⁷ (T)aikaa Yrjönkadulla. Kello viiden jälkeen -blogin merkintä 10.11.2012, luettu 26.9.2013

²⁴⁸ Nimimerkki Kimono-fanin arvostelu Yrjönkadun uimahallista tripadvisor-matkailusivustolla 13.12.2013, luettu 10.2.2014.

²⁴⁹ ”Pitääkö uimalan henki tuhota?”, HS Mieli 7.9.1999.

4. Alastomuus ja ruumiinkulttuuri

Alastomuus on piirre, joka on leimannut 1990-luvun lopussa ja 2000-luvulla Yrjönkadun uimahallia ja sen ympärille kietoutuvaa keskustelua niin uutisissa kuin keskustelupalstoillakin.²⁵⁰ Uimahallin virallisessa esittelyssä mainitaan asiallisesti mahdollisuus uida alasti tai uimapuvun kanssa, mutta niin internetissä kuin kasvokkainkin kuulemissani keskusteluissa törmää usein alastomuuden ihmettelyyn. On poikkeuksellista, että 2010-luvulla suomalaisessa uimahallissa uidaan alasti – ainoa vastaava mahdollisuus on vuonna 1954 valmistuneessa Suomen toiseksi vanhimmassa julkisessa kylpypaikassa eli Turun uimahallissa, jossa myös on edelleen erilliset miesten ja naisten vuorot.²⁵¹ Kuitenkin alastomuus mielletään suomalaisessa kulttuurissa verrattain luonnolliseksi asiaksi saunakulttuurin vuoksi.²⁵²

Tässä luvussa pääosassa on tilan kokijan olotila, tilakokemus. Ensimmäisessä osiossa keskityn tarkastelemaan ruumiinkulttuurin ja alastomuuden ympärillä käytyä keskustelua 1920-luvulla, ja tämän keskustelun pohjalta analysoin alasti uimisen mahdollisia syitä – miksi Yrjönkadun uimahalliin oikeastaan syntyi alasti uimisen tapa? Toisessa osiossa siirryn pohtimaan alastomuutta tilan kokemiseen vaikuttavana tekijänä. Kaupungeissa ei ole kovin paljoa julkisia tiloja, joissa alastomuus olisi sallittu ja hyväksytty olotila, joten siinä mielessä Yrjönkadun uimahalli on helsinkiläisittäin ja suomalaisittain, osittain kansainvälisestikin, erityislaatuinen. Luvun lopussa luon synteesin koko tutkielmani teemoihin pohtimalla alastomuuden, ”antiikin” ja ajan yhteyksiä Yrjönkadun uimahallin tilakokemuksessa.

Uimapuvussa vai ilman?

Uimahallin johtokunnan pöytäkirjoissa ei mainita mitään alasti uimisesta tai ylipäättään käyttösäännöistä, joten päätös siitä että uimahallissa ei sallittu uimapukuja on tehty jossain muussa yhteydessä.²⁵³ Aikaisemmissa Yrjönkadun uimahallia koskevissa kirjoituksissa

²⁵⁰ Esimerkkinä uutisista ”Naku-uimahalli halutaan ympärivuotiseen käyttöön”, Yle Uutiset 5.10.2010, luettu 30.1.2014 sekä ”Miespuoliset uimavalvojat naisten naku-uintivuoroilla hämmätyvät”, Metro-lehti 2.12.2013, luettu 30.1.2014.

²⁵¹ Turun uimahallin verkkosivut, luettu 21.1.2014.

²⁵² Ks. esim. Edelsward 1991.

²⁵³ Uimahalli Oy Johtokunnan pöytäkirjat 1928–28 -1940. Toivo Nestori Aron arkisto. SUA.

uimahallin perinteisen uimapuvuttomuuden syyksi on nimetty lähinnä hygieniä. Aino Niskanen tosin mainitsee alastomuuden mahdollisen yhteyden 1920-luvun ruumiinkulttuuriin.²⁵⁴ Keskityn seuraavassa selvittämään asiaa 1920-luvulta lähtien. Arkkitehti-lehdessä vuonna 1929 Toivo Aro perustelee erillisiä altaita miehille ja naisille: ”[yhteisuinti] - - pakottaisi m. m. käyttämään uimapukuja, joka taas jo puhtaudellisistakin syistä on uimahallissa kiellettävä.”²⁵⁵ Aro mainitsee, että uimaseurojen tapahtumissa uimareilla oli uimapuvut. Ne tuskin olivat kovasti hygieenisempiä kuin tavallisten kävijöiden uimapuvut. Uimapuvut eivät 1920- ja 1930- harvinaisia kansankaan keskuudessa, sillä kesäkuussa 1930 avatussa, heti suuren kansansuosion saavuttaneessa Hietarannassa uima-asun käyttö oli pakollista.²⁵⁶ Collanin leikekirjoista 1920-luvun ja 1930-luvun vaihteesta löytyy myös useita mainoksia, joissa esitellään uusinta naisten uimapukumuotia.²⁵⁷ Uintipukujen saatavuus siis tuskin oli syy siihen, miksi alasti uimisesta pidettiin kiinni – elleivät ajan tavalliset uima-asut sitten olleet materiaaleiltaan sopimattomia sisäaltaaseen.

Uimahallin 25-vuotisjulkaisussa Toivo Aro palaa aiheen käsittelyyn muistelemalla laitoksen alkutaivalta:

”Uimahallin toiminnan alkuaikoina oli suurella osalla yleisöä ennakkoluuloja ja epäilyksiä, jotka pidättivät heitä tulemasta sinne uimaan. Voiko vesi yhteisessä altaassa olla puhdasta? Sopiiko arvohenkilön lähteä rahvaan sekaan pulikoimaan? Ilkeääkö ikämies, joka ei suinkaan ole enää ’jumalankuva’, tulla sinne alastomana nuorten töllisteltäväksi? Kun saisi edes käyttää uimahousuja! Vielä pahempi esto oli alastomuus monille naisille. Heitä saapui suorastaan lähetystöinä vaatimaan oikeutta käyttää uimapukua uimahallissa, mutta uimahallin johto oli taipumaton. Puhtauden vaatimus oli ehdoton. Uimapuku yllä ei kuitenkaan voisi peseytyä ja sen mukana joutuisi saippuaa ja muita ’vieraita aineita’ altaan vettä likaamaan.

²⁵⁴ Niskanen 2005, 177.

²⁵⁵ Arkkitehti-lehti 4/1929, 54.

²⁵⁶ Hietaranta tunnetaan nykyisin nimellä Hietaniemen uimaranta. ”Hietaranta. ”Helsingin Riviera”. Tuntematon lehti, 27.4.1930. Anni Collanin leikekirja, Uinti ja muu vesiurheilu II, SUA ja ”Hietaranta. Mitä siellä on tehty ja vielä tehdään. Ohjeita kylpijiöille.” Tuntematon lehti, 22.6.1930. Anni Collanin leikekirja, Uinti ja muu vesiurheilu II, SUA.

²⁵⁷ Anni Collanin leikekirja, Uinti ja muu vesiurheilu II, SUA.

Vain uimaseurojen jäsenten yhteisharjoituksissa ja julkisissa kilpailuissa sallitaan uimahallissa käyttää uimapukua.”²⁵⁸

Aro mukaan uimahallin alastomuus aiheutti siis keskustelua ja jakoi mielipiteitä erityisesti naisten keskuudessa. 1920-luvun lopun ja 1930-luvun alun lehtileikekirjoissa Aron mainitsema kysymys uimapuvuista mainitaan kuitenkin vain pari kertaa. Helsingin Sanomien vuoden 1937 artikkelissa uimahallissa alussa asti pesijänä toiminut Edla kertoo kokemuksistaan alastomuutta kammoavien ulkomaalaisten pesijänä. ”Heidät pitää pestäkin uimapuku päällä”, kertoo Edla.²⁵⁹ Toisessa artikkelissa Eeva-lehdessä vuonna 1936 haastatellaan naisia siitä, haittaako uimapuvuttomuus heidän käyntiään uimahallissa. Samassa yhteydessä on haastateltu myös uimahallin johtokuntaan kuulunutta Arvo Ylppöä, joka ei Aron tapaan nähnyt uimapuvuille hygieenistä estettä, mutta ei suoranaisesti liputtanutkaan niiden puolesta. Artikkelissa ei oteta vahvasti kantaa kummankaan uimistavan puolesta. Ylpön mukaan:

”Jos meidän miesten kesken otettaisiin esille sama kysymys, olen 100-prosenttisesti varma siitä, että kaikki haluaisivat jatkaa täydellistä aatamiutta edelleenkin, mutta sehän ei kuulu tähän. - - Te naiset olette kyllä sellaisia muodin orjattaria, että jos te nyt saatte luvan käyttää uimapukua, olen varma, että kohta ei kukaan halua esiintyä uimahallissa ilman sitä.”

Myös Eeva-lehden artikkelissa mainitaan ulkomaalaisten suomalaisia vaikeampi suhde alastomuuteen.²⁶⁰ Uimapuvuttomuudesta käytiin siis 1930-luvulla keskustelua erityisesti naisten ja uimahallissa käyneiden ulkomaalaisten osalta. Miehet suhtautuivat alastomuuteen ilmeisesti mutkattomammin. Varsinaisiin toimenpiteisiin keskustelu ei kuitenkaan johtanut: mahdollisuus käyttää uimapukua tuli käyttöön paljon myöhemmin, vasta vuonna 2001. Arkistolähteitä ja 1920-luvun ajankuvaa selvittäessäni törmäsin kuitenkin myös useisiin kirjoituksiin alastomuudesta ja ruumiinkulttuurista. Pohdin seuraavassa, saattoiko alastomuus merkitä tilassa muutakin kuin pelkkää hygieniää: tietynlaista aatetta, yhteyttä ajan trendeihin ja ”antiikkiin”. Seuraavassa käsittelen 1920-

---

²⁵⁸ Aro 1954, 38–39.

²⁵⁹ Artikkelista ei käy ilmi, uivatko mainitut ulkomaalaiset uimapuvussa. ”Uimahallissa maksetaan amerikkalaisille kalavelkoja Bärlundin puolesta. Ulkomaalaiset kammoavat alastomuutta – saunassakin”, HS 28.3.1937. Anni Collanin leikekirja, Uinti ja muu vesiurheilu II, SUA.

²⁶⁰ ”Uimapuvussako vai ilman sitä uimahallissa?”. Eeva-lehti, helmikuu 1936, 8–9. Yrjönkadun uimahalli SVUL 1935–68. SVUL Yrjönkadun uimahalli leikekirjat 1928–1964. Toivo Nestori Aron arkisto. SUA.

luvun ruumiinkulttuuri-ilmiötä ja palaan pohdinnan jälkeen analyysiin ilmiön mahdollisista vaikutuksista Yrjönkadun uimahalliin.

Freikörperkulturista ruumiinkulttuuriin

” - - niiltä päiviltä, jolloin naiset puristivat vyötärönsä kapeiksi, käyttivät rintatäytteitä ja maistelivat etikkaa saadakseen ihonsa valkoisemmaksi ja hienommaksi. Valtava ero sen ja tämän polven välillä, joka kesäisin koetti polttaa nahkansa niin terveeksi ja ruskeaksi kuin mahdollista, joka käytti alppiaurinkolamppuja makuuhuoneissaan ja kulki ilman liivejä, milloin vartalo suinkin salli, ruumis alastomana silkin alla.”²⁶¹

Kirjailija Mika Waltari kuvaa yllä olevassa sitaatissa Appelsiinsiemen-romaanin henkilöhahmon muistelun kautta 1900-luvun alussa tapahtunutta kulttuurista muutosta, joka liittyi pukeutumiseen sekä käsityksiin ruumiista ja terveellisyydestä. Waltarin romaanissa muutos esitetään kärjistäen kahden sukupolven, vanhempien ja lasten, vääjäämättömänä näkökulmaerona.

Saksassa alkoi 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa kehittyä liike, joka korosti alastomuutta ja nudismia terveellisenä ja elinvoimaisena elämäntapana. Alastomuusliikkeestä käytettiin ensin 1900-luvun alussa nimeä Nacktkultur (suom. alastonkulttuuri), mutta termin sekaannuttua muihin yhteyksiin alettiin 1920-luvulta lähtien käyttää termiä Freikörperkultur (suom. vapaan ruumiin kulttuuri) eli FKK.²⁶² Liike oli hyvin ideologinen ja erilainen kuin nykyisin tunnettu nudismi: 1900-luvun alun Nacktkultur/Freikörperkultur Saksassa uskoi vakaasti siihen, että alastomuus voi muuttaa ihmiskehoja ja sitä kautta koko kansaa henkisesti ja fyysisesti paremmaksi, ja lopulta koko kansaa paremmaksi kansakunnaksi.²⁶³ Vapautusliikkeenä esiintynyt Freikörperkultur syntyi monien erilaisten liikehdintöjen täyttämään yhteiskuntaan. Liikkeen tarkoitus oli julistaa alastomuuden luonnollisuutta ja häveliäästä kaksinaismoralismista luopumista. Nacktkultur/Freikörperkultur-liikkeen edeltäjä oli Naturheil-liike, jossa alastomuutta käytettiin hoitomuotona erilaisiin vaivoihin.²⁶⁴

---

²⁶¹ Waltari 2008 (1931).

²⁶² Ross 2005, 1–5; 11–13.

²⁶³ Ross 2005, 16.

²⁶⁴ König 1990, 144–145.

Myös Suomen taiteilija- ja urheilupiireissä 1920-luvulla innostuttiin samansuuntaisista kehollisista ihanteista. Kirjailija Olavi Paavolainen (1903–1964) julkaisi vuonna 1929 aikansa kulttuurin ja yhteiskunnan eri osa-alueita laajasti esitelleen ja ihailleen *Nykyaikaa etsimässä* -teoksen. Tästä yli 400-sivuisesta teoksesta Paavolainen käytti yli sata sivua ruumiinkulttuurin analysointiin. Voi siis päätellä, että hän piti ilmiötä erittäin merkittävänä oman aikansa ilmiönä. Paavolainen kuvailee Saksan Nacktkultur-liikkeettä muun muassa seuraavalla tavalla: ”- - se saarnaa alastomuuden terveydellistä, esteettistä ja eettillistä vaikutusta, ruumiinkulttuuria, vallitsevan kureliivimuodin hirvittävää luonnottomuutta.”²⁶⁵

Paavolaisen polveilevassa tekstissä voi havaita kirjoittajan yhdistävän alastonkulttuurin vaatetuskulttuurin muutokseen, tanssin suosion kasvuun ja urheiluharrastuksen nousuun sekä uuden paljasjalkaisen tanssin ja jopa uuden naistyyppin synnyn.²⁶⁶ Paavolainen käytti myös teoksensa kuvituksessa runsaasti alastonvalokuvia (kuva 39). Voi siis ajatella, että Paavolaisen kiinnostus alastonkulttuuria kohtaan oli enemmän esteettinen ja kulttuurinen kuin poliittinen. Paavolaisen lisäksi muutkin pitivät ruumiinkulttuurin nousua ajankohtaisena ilmiönä. Elsa Enäjärvi kirjoitti Urheilija-lehteen vuonna 1928: ”- - kaikkalainen ruumiin hoito, oliko se sitten kauneuskäsittelyä tai liikuntakasvatusta, on astunut elämäämme tärkeämmäksi osaksi kuin milloinkaan ennen uudella ajalla.”²⁶⁷

Kirjailijaryhmittymä Tulenkantajien sukupolvensa äänenä pidetyn Tulenkantajat-lehden näytenumerossa esiteltiin myös linjauksia modernista elämästä: ”Tulenkantajat julkaisee kirjoituksia kaikilta nykyaikaiselämälle leimaa-antavista ilmiöistä, kuten ruumiinkulttuurista - -”²⁶⁸. Lehden toimitus edisti asiaa vuosin 1929–1930 muun muassa järjestämällä alastonvalokuvauksen kilpailun.²⁶⁹

Vaikutteet Suomen alastonkulttuuri-innostukseen tulivat selvästi Saksasta. Tämä ilmenee muun muassa siitä, että Suomessa ilmiöstä käytettiin suoria saksankielisiä termejä sekä luultavasti niistä suoraan käännettyjä nimiä alastonkulttuuri ja ruumiinkulttuuri. Ilmiö liittyi aikalaisteksteissä tiiviisti yhteiskunnan modernisaation edistämiseen.

Alastomuuskulttuurin keskeinen tavoite oli tehdä ruumiista epäeroottinen, nähdä alastomuus viittauksena terveyteen ja luonnollisuuteen eikä seksuaalisuuteen.²⁷⁰ Suomessa ei ehkä voi puhua yhtä järjestäytyneestä ja laajalle levinneestä liikkeestä, mutta ilmiö

²⁶⁵ Paavolainen 1966 (1929), 330.

²⁶⁶ Paavolainen 1966 (1929), 330–334.

²⁶⁷ Elsa Enäjärvi. Urheilijan jouluku 1928, 17. Artikkelin kuvituksena on muun muassa alastomia naishahmoja rannalla.

²⁶⁸ Tulenkantajat-lehti, 30.11.1928 (näytenumero).

²⁶⁹ Tulenkantajat-lehti 16/1929.

²⁷⁰ Lindgren 2000, 122.

näyttää Suomessakin pitäneen sisällään niin alastonvalokuvausta, ulkoilma- ja rantaelämän ihannoitua kuin pukeutumisen vapautumistakin. Alastomuuden ihailu näkyi myös aikakauden vitalismiksi kutsutussa maalauskulttuurissa niin Suomessa kuin muissakin Pohjoismaissa, jonne ruumiinkulttuuriharrastus ylsi.²⁷¹

"Jeunesse sportive" ja antiikki

*"Mikä on siis tulevaisuuden tunnuskuva? Onko se alaston, ruskettunut, käsikädessä seisova nuori mies ja nuori nainen auringon kimaltavassa paahteessa, jalkojen alla stadionin hiilimurska ja hiekka, taustana valtava betoniseinä; vai onko se nautintojen ja koneellisen mukavuuden turmelema epäsiikio luonnottomasti kehittyneine aivokoppineen, raihnaaine ruumiineen, kädet virrankatkaisijain ja jalat hissien surkastuttamina? EI KOSKAAN VIIMEKSIMAINITTU!"*²⁷²

Olavi Paavolainen luo 1920-luvun lopun teksteissään kuvaa ihanteellisesta ihmistyyppistä. Tämän sitaatin lisäksi Paavolainen kuvaa uutta sukupolvea *Nykyaikaa etsimässä* -teoksessaan nimellä *jeunesse sportive, jeunesse dansante* – urheilullinen ja tanssiva nuorisot. Aikaisemmin tutkielmassani esittämieni Yrjönkadun uimahallin "antiikki"-yhteyksien kannalta on kiinnostavaa, miten usein Paavolaisen ja muiden 1920-lukulaisten teksteissä sekä urheilulehdissä urheilullisuus ja alastonkulttuuri liitetään paitsi toisiinsa, myös antiikkiin. Antiikkiin liittyvä kuvasto nousee Tulenkantajat-lehdessä esiin sieltä täältä, vaikka eteenpäin tempova nuori kulttuurilehti ei periaatteessa juuri menneisyyden aikakausia arvostanut. Tauno Tattari kirjoitti Tulenkantajat-lehteen artikkelit "Urheilu ja taide: hellenismistä nykyaikaan"²⁷³ sekä "Urheilu ja taide: Helleeninen nykyaika"²⁷⁴, joissa hän etsii yhteyksiä antiikin ja 1920-luvun ruumiinkulttuuriin liittyvien ihanteiden välillä. Urheilija-lehti esitteli vuonna 1928 "Urheiluaiheisia mestariteoksia Kreikan taiteessa".²⁷⁵ Paavolainen puolestaan analysoi *Nykyaikaa etsimässä* -teoksessaan seuraavasti: "*Urheilun merkitystä modernin alastomuuskultin syntymisessä on turhaa enemmän todistella. Kehitys on silminnähävästi kulkenut antiikin tapaa kohti: alasti urheiluun*"²⁷⁶ ja nimittää

²⁷¹ Livskraft 2006.

²⁷² Paavolainen, Olavi. "Après une lecture". Tulenkantajat-lehti 1/1929, 10.

²⁷³ Tulenkantajat-lehden joulunumero 1929, 383–385.

²⁷⁴ Tulenkantajat-lehti 5/1930, 75–78.

²⁷⁵ Urheilija-lehti 11/1928, 14–15.

²⁷⁶ Paavolainen 1966 (1929), 356.

alastonkulttuuria ”uudeksi helleeniseksi virtaukseksi”.²⁷⁷ Kirjallisuustieteilijä Sari Kivistön mukaan viittauksia antiikkiin löytyy kautta Olavi Paavolaisen koko kirjallisen tuotannon. Esimerkkeinä Kivistö mainitsee antiikin yhdistämisen kielikuviin: uuden maailman estetiikan symboli auto on Paavolaiselle kuin Samothraken Nike, kaupunkien valot kuin Prometheuksen uusi tuleminen.²⁷⁸

Taidehistorioitsija Johanna Frigård on tutkinut väitöskirjassaan alastomuuden visuaalista kulttuuria muun muassa urheilukuvissa Suomessa 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Frigård käsittelee myös miesten atleettisten ja maskuliinisten alastonkuvien suhdetta antiikkiin. Hän kirjoittaa, että muun muassa miesvoimistelijoiden kuvaamisessa käytettiin samaa kuvaustapaa kuin (antiikin) veistosten kuvaamisessa: valkoinen hahmo mustaa taustaa vasten. Frigård osoittaa väitöskirjassaan useita kiinnostavia antiikin ja modernin urheilun risteämiä. Frigårdin mukaan esimerkiksi Yrjönkadun uimahallin alullepanija Toivo Aro kirjoitti vuonna 1912 Suomen Urheilulehteen antiikin ja muiden aikojen veistotaiteesta kuva-artikkelin, jonka tarkoitus oli johdattaa niiden kautta lukijan ajatuksen ihanteelliseen kehoon. Kirjoituksen nimi oli ”Mens sana in corpore sano”.²⁷⁹ Toivo Aro ei omissa kirjoituksissaan nosta esiin antiikin ihanteellisuutta kuin lyhyesti alustaessaan kylpyläkulttuurin historiaa, mutta selvästi myös Aro siis ajatteli antiikkia ihanteellisena aikakautena, yhdistäen antiikin modernin urheilun ihanteisiin.²⁸⁰ Myös olympialaiset, joista Suomessa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä innostuttiin toden teolla, yhdistivät antiikin tradition moderniin urheiluun.²⁸¹

Palaan aiemmin esittämäni pohdintaan uimapuvuttomuuden merkityksistä Yrjönkadun uimahallissa 1920-luvulla. Uskon, että päätökseen kieltää uimapukujen käyttö vaikutti useampi seikka. Ensinnäkin Suomessa on perinteisesti peseydytty yhdessä niin yleisissä saunoissa kuin oman perheen kesken, mistä syystä alastomuudella oli kulttuurisesti luonteva pohja.²⁸² Toiseksi ajan trendikkäällä ruumiinkulttuurin harjoittamisella ja alastomuuden terveyttä korostaneilla ideologioilla oli varmaan ainakin jonkinlainen vaikutus alastomuuteen urheilupaikalla. Kolmanneksi alastomuus loi uimahallin tilassa yhteyden ihailtuun antiikkiin, joka urheilun kontekstissa liittyi vahvasti esimerkiksi

---

²⁷⁷ Paavolainen 1966 (1929), 372.

²⁷⁸ Kivistö 2012, 31–32.

²⁷⁹ Frigård 2008, 66.

²⁸⁰ Aro 1954, 4.

²⁸¹ Kokkonen 2008, 59–60.

²⁸² Edelsward 1991, 152–153.

olympialaisiin. Uskon, että vaikka hygieniä olisikin ollut Aron korostama perimmäinen syy alastomuudelle, toi alastomuus 1920-luvulla Yrjönkadun uimahalliin myös koko joukon muita merkityksiä. Myös hygienian voi nähdä omana aatteenaan, sillä ajalle tyypillistä oli hygienian ihailu ja hygieenisen yhdistäminen kauneuteen.²⁸³ Se näkyi myös uimahallin aikalaisvastaanotossa. Professori Ivar Wilskman lausahti uimahallin avajaisista seuraavasti: *”Uimahalli oli monta vertaa komeampi kuin mitä koskaan olin ajatellut. - - Huomioni kiintyi varsinkin hygieenisen puolen tavattoman hyvään järjestelyyn.”*²⁸⁴

Uimahalliin otettiin myös paljon vaikutteita ulkomailta, joten ajatus alastomuudesta uimahallissa on voinut muodostua myös sitä kautta. Tukholman Centralbadetia käsittelevässä julkaisussa ei suoraan mainita alastonuinnista, mutta uimahallista otetuissa valokuvissa uima-asuja ei näy, ja tekstissä viitataan ”varhaiseen vapaasti uimisen mahdollisuuteen”.²⁸⁵ Centralbadet muistuttaa kuitenkin soikeasta altaan muodosta lähtien Yrjönkadun uimahallia enemmän nimenomaan kylpylää. Paavolainen mainitsee ihanteellisena esikuvana berliiniläisen vuonna 1907 avatun Wannseen yhteisuiimalan, jossa sallittiin miesten ja naisten yhteisuinti niin, että miehillä oli ”vain uimahousut yllä” – siis rintakehä ja jalat paljaina. Vaikka kyse ei nykyajasta katsottuna olekaan varsinaisesti alasti uimisesta, käsittää Paavolainen tavan kuitenkin kumoukselliseksi.²⁸⁶ Urheilija-lehden kuuluisasta Budapestin Gellert-kylpylästä kertovan reportin kuvissa puolestaan asiakkaat ovat uima-asuissa.²⁸⁷ On siis mahdollista, että erityisesti Centralbadet vaikutti Yrjönkadun uimahallin alasti uimiseen.

Aistien tila

Seuraavassa siirryn käsittelemään aistien ja alastomuuden merkitystä Yrjönkadun uimahallin tilan kokemisessa nykyhetkestä käsin, muistaen ja pohtien kuitenkin myös uimahallin 1920-luvun ulottuvuutta. Pohdin erityisesti, mitä muuten julkisessa tilassa sangen poikkeuksellinen alasti oleminen tarkoittaa tilan kokemisen ja käyttämisen kannalta. Muuttuuko suhde tilaan sen mukaan, miten on puettu – tai riisuutunut? Rajaان Yrjönkadun uimahallin käsittelyn seuraavassa isoon allashuoneeseen.

---

²⁸³ Saarikangas 2002, 101–102.

²⁸⁴ Suomen Urheilulehti 8.6.1928, 1-2.

²⁸⁵ von Born 1989, 91.

²⁸⁶ Paavolainen 1966 (1929), 384.

²⁸⁷ Urheilija-lehti 10/1928, 18.

”Suurenmoista! Valkoista kaakelia, punaiset matot, ihanat hytit ja saunat, sekä miellyttävä palveluskunta. Mikä suloinen fyysillisen hyvinvoinnin tunne ailahtaakaan läpi koko olemuksen kun sipsuttaa saunasta suureen kylpytakkiin kääriytyneenä, niiniset tohvelit jalassa alas uima-altaan portaille, heittää siinä ne yltään ja laskeutuu kuultavaan veteen, jolle vihreä kaakelipohja antaa luonnollisen meren värin.”²⁸⁸

Tämä tuntemattomaksi jääneen naiskirjoittajan aikalaiskuvaus ”suloisesta fyysillisestä hyvinvoinnin tunteesta” Yrjönkadun uimahallista syyskuulta 1928 on edelleen hyvin samaistuttava kokemus. Kirjoittaja kuvaa käyntiä uimahallissa mainiten uimahallin värimaailman, monenlaiset tuntoaistimukset (kylpytakkiin kääriytyminen) kuin myös tavan jolla hän liikkuu tilassa (saunasta sipsuttaminen, veteen laskeutuminen). Kirjoittajan tekstistä kuultaa läpi ajatus siitä, että Yrjönkadun uimahallissa monet aistit ovat avoinna; tila tuottaa ärsykeitä monille aisteille sekä koko ruumiille ihoa myöten. Visuaalinen tarkastelu onkin vain yksi osa tilan havainnointia. Tilan kokemisessa ja siihen liittyvien merkitysten syntymisessä myös aisteilla on keskeinen rooli, mistä esimerkiksi Kirsi Saarikangas on kirjoittanut.²⁸⁹ Yrjönkadun uimahallissa tila muodostuu käyttäjän koko ruumiillisen toiminnan kautta. Silmien, korvien, nenän ja suun lisäksi havaintoja tekevät ruumis ja paljas iho.

Paikkojen äänimaisemia on tutkittu esimerkiksi etnomusikologian alalla. Esimerkiksi etnomusikologi Noora Vikmanin mukaan äänimaisematutkimuksen tärkeä tehtävä on ymmärtää ”kuunnellen syntyvää käsitystä kulttuurista”.²⁹⁰ Vikman on analysoinut myös korvilla kuuntelemisen metodologiaa: silmät voi sulkea, mutta korvia ei, joten äänimaisemaa ei voi halutessaan etäännyttää samoin kuin visuaalista ympäristöä silmät sulkemalla tai esimerkiksi hajuja nenää nipistämällä.²⁹¹ Yrjönkadun uimahallin äänimaisema koostuu nähdäkseni ainakin veden liikkeistä niin altaassa kuin suihkussa, saunan löylynheiteistä ja käydyistä keskusteluista. Äänimaisema on naisten ja miesten vuoroilla lähtökohtaisesti erilainen sukupuolten erilaisten äänialojen vuoksi. Siinä missä

²⁸⁸ Kirjoittajan sukupuoli käy ilmi artikkelin muusta yhteydestä. ”Perjantai”(nimimerkki tai lehden nimi), tuntematon lehti, syyskuu 1928, Sanomalehtileikelmiä-kansio, Toivo Nestori Aron arkisto, SUA.

²⁸⁹ Saarikangas 2006, 9.

²⁹⁰ Vikman 2007, 14.

²⁹¹ Vikman 2007, 15 ja 36.

mikä tahansa muukin maisema, on myös äänimaisema muuttuva. Eri aikoina uimahalliin ovat kuuluneet erilaiset äänet, joita on kuitenkin vaikea rekonstruoida ilman kirjallisia kuvauksia. Uimavalvojat myös kuuluttavat aika ajoin kovaäänisestä ohjeita ja tiedotuksia, jolloin äänimaiseman täyttää vahvistettu, kova ääni. Oman erityislaatuisen lisänsä Yrjönkadun uimahalliin luo suuren vesipinnan aikaansaama kantava akustiikka. Uimahallissa on tämän vuoksi erilaisina teemapäivinä järjestetty esimerkiksi musiikkiohjelmaa. Yksi mieleenpainuvimmista omista muistoistani uimahallista on käynti, jolloin ollessani uimassa tarjoilija avasi erääseen toisen kerroksen pöytään kuohuviinipullon. Korkin poksahdus kuului ja kaikui uskomattoman kantavasti allashuoneessa yhdistäen liikuntaympäristön aivan toisenlaiseen maailmaan, kahviloiden ja ravintoloiden eleganssiin.

Myös tuoksut ja hajut luovat osaltaan kokemusta tilasta. Saunan tuoksu on ehkä voimakkain yksittäinen uimahalliin kuuluva tuoksu. Erityisesti ison allashuoneen toisen kerroksen suomalaisen saunan puukiukaan tuoksu on tullut tunnetuksi, sillä se on levittänyt savunhajua myös naapurirakennuksiin.²⁹² Yrjönkadun uimahallissa on myös monia kahvilan tuottamia tuoksuja, jotka eivät kuulu tavanomaiseen uimahalliympäristöön. Toisessa kerroksessa kahvilan palveluita käyttäville myös maistaminen ja tietyt maut, kuten perinteinen sima, kuuluvat Yrjönkadun uimahallin tilan kokemiseen. Yläkerran pöytiin tarjoiltavien herkkujen tuoksut leviävät avaraan halliin. Ylipäättään uimahalli on tilana avara ja kaikenlaisia aistimuksia kantava: niin äänet kuin hajutkin leviävät helposti. Altaan reunalla pukeutumiskopilla laittautuvan henkilön hajuveden suihkautus leviää helposti uima-altaaseen. Tila on äänien ja hajujen yhteisen kokemisen kannalta tiivis.

Kirsi Saarikankaan mukaan toiseen tilaan siirtymisessä huomattavin muutos ei välttämättä ole visuaalinen muutos tilassa, vaan muutos esimerkiksi äänissä tai kosketeltavissa pinnoissa.²⁹³ Yrjönkadun uimahallissa yksi merkittävä tilallinen siirtymä on nähdäkseni käveleminen eteisaulasta paksun ruskean verhon lomasta isoon allashuoneeseen. Verho erottaa kaksi värimaailmaltaan, korkeudeltaan ja käyttötarkoituskeltaan eroavaa tilaa, mutta myös kaksi eri maailmaa lämpötilan, ilmankosteuden ja äänien suhteen. Isossa allashuoneessa uima-allas, suihkut ja saunat tuottavat tilaan lämpöä ja kosteutta. Tilallinen ja aistillinen siirtymä eteisaulan hämärästä, matalasta ja lämpötilaltaan normaalista tai jopa

---

²⁹² ”Yrjönkadun puukiuas pannaan hormipalon takia”, HS 7.2.2013.

²⁹³ Saarikangas 2006, 46.

viileästä tilasta verhon taakse lämpimään, kosteaan, värikkääseen, korkeaan ja veden äänien täyttämään tilaan on suuri. Varsinkin talvisin paksu takki päällä lämpö ja kosteus ison allashuoneen suulla vyöryvät aulasta saapujan päälle voimakkaasti.

Alastomuuden vaikutus tilakokemukseen

Saksalainen esseisti ja filosofi Walter Benjamin kirjoitti 1930-luvulla siitä, miten arkkitehtuuria voi kokea ”taktiilisesti ja optisesti”, siis kosketukseen ja katseeseen perustuvasti.²⁹⁴ Arkkitehtoninen tila ylipäättään koetaan ruumiillisesti, mutta Yrjönkadun uimahallissa ruumiillisuus on poikkeuksellisen runsaasti esillä. Yrjönkadun uimahallissa tilassa arkkitehtuurin ja tilan kokeminen muutenkin kuin silmien kautta korostuu, sillä tilan luomiseen liittyy läheisesti kosketuksen kautta kokeminen. Se on kirjoitettu arkkitehtuuriin – onhan tila lähtökohtaisesti olemassa juuri fyysistä ponnistelua varten – sekä tapaan uida alasti. Tilan käyttäjä kokee uimahallitilan paitsi visuaalisesti, myös lämpötilan vaihteluiden, paljaiden jalkojen alla tuntuvien materiaalien, veden ja sen loiskeen, saunan lämmön sekä kahvilan tuoksu- ja makumaailman kautta. Yrjönkadun uimahallissa kaikkien aistien kokemukset ovat keskeisiä tilakokemuksen kannalta. Sana *koskettaa* viittaa liikettä tarkoittavassa merkityksessään esimerkiksi kädellä tai kepillä koskettamiseen.²⁹⁵ Se ei kuvaa yhtä ilmaisuvoimaisesti kuin *taktiili* Yrjönkadun uimahallin tilannetta, jossa koko iho toimii aistien vastaanottajana.

Ruumiillinen kokeminen on yksi tapa elää tilaa; iho on yksi arkkitehtuurin aistieliin. Yrjönkadun uimahallissa kävijä on vedessä, lämmössä ja alasti, jotka ovat hyvin kokonaisvaltaisia ja primitiivisiä kehollisia kokemuksia. Ne voivat myös saada aikaan voimakkaita kehollisia kokemuksia, kuten huimauksen tunteen vedestä noustessa tai liian kuumassa saunassa. Alastomuus liittyy olennaisesti Yrjönkadun uimahallin tilakokemukseen. Voi ajatella että koska iho on tilassa enemmän esillä kuin tavallisesti, eli kokevaa pintaa on enemmän, tilan ruumiillinen kokeminen myös saa keskeisemmän merkityksen.

”Alastomuus tekee ihmisistä jotenkin suopeampia toisilleen, ihmiset tuntuvat rennommilta ja uimahalli tarjoaa pakopaikan kovasta maailmasta. Siellä

²⁹⁴ Benjamin 1989 (1936), 164.

²⁹⁵ Kielitoimiston sanakirja, artikkeli *koskettaa*.

viljellään pehmeitä arvoja. Naiset hymyilevät ja katsovat silmiin.”²⁹⁶

Kulttuurissamme alastomuudelle on omat paikkansa, jotka ovat pääsääntöisesti yksityisiä. Yksityiseksi mielletyssä kodissakin on alueita, joita ei tavallisesti käsitetä alastomuudelle sopivaksi. Esimerkiksi keittiö tai olohuone eivät ole yleisiä alastomuuden paikkoja. Alastomuus koetaan kulttuurisesti lähtökohtaisesti yksityiseksi asiaksi, joka vain hyvin harvoissa tilanteissa liittyy julkiseen tilaan. Esimerkiksi yhdysvaltalaisvalokuvaaja Spencer Tunickin alastomien ihmisjoukkoja julkisilla paikoilla kuvaavissa valokuviissa kontrasti syntyy nähdäkseni yksityiseksi ja yksityiseen tilaan mielletyn alastomuuden sekä julkisen tilan ja väkijoukon kohtaamisesta. Käsitteet esimerkiksi siitä, kuinka sopivaa on nähdä toinen ihminen alasti vaihtelevat suuresti kulttuureittain – alastomuus on maailmanlaajuisesti tarkasteltuna yksi yleisimpiä kulttuurillisia tabuja ja se, mikä käsitetään alastomuudeksi, on vahvasti kulttuurisidonnaista.²⁹⁷ Suomalaisessa sauna- ja kylpykulttuurissa niin maaseudulla kuin kaupungeissakin alastomuus on perinteisesti ollut luonteva asia perheen ja saman sukupuolen kesken.²⁹⁸ Sen sijaan nykyään jo enemmistö suomalaisista kokee Helsingin Sanomien kyselyn perusteella yhteissaunomisen eri sukupuolten kesken kiusalliseksi.²⁹⁹ Julkinen alastomuus liittyy lähinnä nudismiin. Suomalaisessa kulttuurissa alasti uimisella ja saunomisella on kuitenkin ollut merkittävä rooli. Rajat sen suhteen, minkälainen alastomuus on hyväksyttyä ja mikä tuomittavaa, ovat veteen piirrettyjä ja jatkuvasti muuttuvia.

Uskontotieteilijä Terhi Utriainen kuvaa teoksessaan *Alaston ja puettu* sitä kulttuuristen merkitysten moninaisuutta, mitä alastomuuteen liittyy. Utriainen käsittelee pukeutumisen ja riisuutumisen tematiikkaa erityisesti kuoleman kautta, mutta monet hänen havainnoistaan ovat sovellettavissa laajemminkin ja myös tilalliseen analyysiin.³⁰⁰ Uskontotieteilijänä Utriainen nostaa esiin myös kristinuskon näkökulman alastomuuteen: luomiskertomuksessa mainitaan, että ihmiset luotiin alastomiksi ja häpeää tuntemattomiksi. Kristillisyyden valossa alastomuuteen liittyy häpeä.³⁰¹ Kristillisessä ajattelumaailmassa alastomuus on siis symboli yhtäältä paratiisin ihanuudelle ja toisaalta paratiisista kadotukselle – alastomuuteen usein liitetty häpeän tunne liittyy siis osittain myös

²⁹⁶ ”Alasti Yrjönkadun uimahallissa”. Kriittinen feminismi-blogin merkintä 11.11.2004, luettu 20.1.2014.

²⁹⁷ Utriainen 2006, 78.

²⁹⁸ Edelsward 1991, 152–166.

²⁹⁹ ”Vajaa puolet suomalaisista pitää sekasaunomista luonnollisena”, HS 21.6.2013.

³⁰⁰ Utriainen 2006.

³⁰¹ Utriainen 2006, 79.

uskonnolliseen kulttuuriimme. Utriainen tutkii alastomuutta kulttuurisena metaforana henkiselletti riisuutumiselle ja identiteetistä luopumiselle.³⁰² Terhi Utraisen tutkimuksen lähtökohta on, että vaikka alastomuuden usein ajatellaan olevan aito ja luonnollinen olotila, on alastomuus kuitenkin yleensä poikkeus normaalitilanteeseen, jossa ihminen on puettu.³⁰³ Alastomuuden raja on paitsi kulttuurisidonnainen, myös saman kulttuurin sisällä henkilökohtainen asia. Esimerkiksi Suomessa alastomana saunassa olemisen mielletään olevan luonnollista, mutta alasti jossain ei-alastomuudelle-osoitetussa tilassa oleminen aiheuttaa kiusaantuneisuutta ja häpeää.

Yrjönkadun uimahallin tilassa on erityistä alastomana muiden ihmisten kanssa läsnä- ja kanssaoleminen. Se, miten olemme pukeutuneet – ja olemmeko pukeutuneet – kertoo ennen kaikkea tilan merkityksistä sosiaalisten suhteiden näyttämönä. Henri Lefebvren tilan sosiaalista rakentumista soveltaen tila muuttuu ahdistavaksi, jos ymmärrämme että joku muu pitää halveksittavana sitä että olemme tilassa alasti. Vaatetus tai alastomuus on siis yksi osa sitä kokonaisuutta, jonka perusteella arvioimme toisia ihmisiä – jonka pohjalta tuotamme ja luomme tilaa.

Yrjönkadun uimahallissa alasti uiminen ei ole enää ainoa sallittu tapa, vaan uimapuvun käyttö on ollut mahdollista vuodesta 2001 lähtien. Nykyisin uimapukua käyttää naisten vuorolla arvioni mukaan noin puolet kävijöistä. Uimahallissa ei kuitenkaan pukuhuone- ja suihkutilojen asettelun vuoksi voi käydä niin, että oma ruumis ei altistuisi tilan muiden käyttäjien nähtäväksi. Koska uimapuvun käyttö on verrattain suosittua, täytyy veteen ja altaaseen tilana siis liittyä jotakin, joka saa tilan käyttäjät tuntemaan tarvetta verhoutua. En usko, että se liittyy tilan sosiaaliseen ulottuvuuteen eli tässä yhteydessä pelkoon olla ainoa alaston. Onhan alasti uinti kuitenkin tilassa yleistä sekä sen alkuperäinen ja hyvin tunnettu tapa. Arvelenkin, että tarve liittyy yhtäältä kulttuuriseen tottumukseen ja toisaalta tilan arkkitehtuuriin. Kulttuurisella tottumuksella tarkoitan sitä, että nykypäivän Yrjönkadun uimahallissa kävijä saattaa hahmottaa tilaa muiden uimahallien kulttuurisesta mallista käsin. Koska niissä alasti uiminen on kiellettyä, mielletään myös Yrjönkadulla alastomuus oudoksi tai vieraaksi.

Myös arkkitehtuuri voi aiheuttaa tarpeen verhoutua. Yrjönkadun uimahallissa matka altaalle on sekä ala- että yläkerrassa varsin suojainen. Matalakattoisen, hämärän aulan

---

³⁰² Utriainen 2006, 13–20.

³⁰³ Utriainen 2006, 77

jälkeen kävijä voi vaihtaa vaatteensa arkadien suojassa, halutessaan myös pukeutumishytissä. Suihkutilat on erotettu allashuoneesta lasitiiliseinällä, ja saunat ovat valaistukseltaan puolipimeitä. Toisessa kerroksessa suojaisuus on viety vieläkin pidemmälle, sillä hytit voi sulkea muiden katseilta verholla. Sen sijaan itse uima-allas on iso ja avoin kenttä. Sen äärellä oleminen yhdistettynä suojattomuuteen ja häpeään liitettyyn alastomuuteen voi saada aikaan jopa avoimen tilan avaruuteen liittyvää kauhistusta.³⁰⁴ Oman kokemuksen mukaan astuessa pesutilasta allashuoneen puolelle on yhtäkkiä kovin esillä, ikään kuin näyttämöllä alempana olevien uimareiden muodostaessa katsomon. Siinä hetkessä alastomuutensa muistaa, ja se voi varmasti tuntua myös kiusalliselta. Veteen mennessä on tilallisesti jälleen enemmän piilossa ja suojassa. Paljas iho herkkine kohtineen jää väreilevän veden alle. Kulttuurinen tottumus uimapuvun käyttöön ja tilan arkkitehtuuri voivat siis olla osittain selittäviä tekijöitä sille, miksi niinkin moni kokee tarpeelliseksi verhoutua uimapukuun, vaikka tilassa ollaan saman sukupuolen kesken.

Anna Kortelainen kirjoittaa 1800-luvun eurooppalaisten tavaratalojen alusvaateosastoista tavalla, joka tuo mieleen alastomuuden kokemuksen Yrjönkadun uimahallissa. Kortelaisen mukaan oli poikkeuksellista, että 1800-luvun porvarisnainen oli alasti jossain muualla kuin kodin ympäristössä. Kortelainen kuvaa, miten alusvaatteiden sovituksen tiloissa ”hyvin julkinen ja hyvin yksityinen koskettivat toisiaan”.³⁰⁵ Vaikka nykyinen kulttuurinen suhtautuminen alastomuuteen onkin hyvin erilainen kuin 1800-luvulla, on julkisen ja yksityisen liitossa jotain hyvin tunnistettavaa. Myös Yrjönkadun uimahallissa alastomuus on esillä keskellä kaupunkia. Uimahalli on kuitenkin kaupungin hälystä piilossa, mitä ikkunoiden puute korostaa. Yksityinen, oma alaston ruumis, on kuitenkin läsnä tilassa, joka ei ole koti vaan kuitenkin lähtökohtaisesti julkinen tila. Alastomuuden kautta, oman ruumiillisuuden kautta kokemalla, tila saa kuitenkin myös yksityisiä, henkilökohtaisia merkityksiä.

[”Antiikki”, aika, alastomuus ja urheilu](#)

Olen tässä ja edellisessä luvussa käynyt läpi sitä, minkälaisia merkityksiä alastomuus tuo Yrjönkadun uimahallin tilaan sekä sitä, miten ”antiikki” on ollut läsnä Yrjönkadun uimahallin kokemuksellisenä aikatasona. 1920-luvun lähdeaineistoissa urheilun, antiikin ja

---

³⁰⁴ Agorafobiasta ks. Vidler 2000, 25–50.

³⁰⁵ Kortelainen 2005, 155.

alastomuuden diskurssit limittyvät toisiinsa monessa kohtaa. Varsinkin jo mainituissa Tulenkantajien lehdissä, Olavi Paavolaisen kirjoituksissa sekä monissa urheilulehtien artikkeleissa antiikin ihailu, urheilu ja alastomuuskulttuuri vaikuttavat saumattomalta kokonaisuudelta. Urheilulehdissä esiteltiin muun muassa antiikin alastomia veistoksia ihanteena täydellisestä ”terveestä sielusta terveessä ruumiissa” oman aikansa, 1920-luvun, urheilijoille.³⁰⁶ Tulenkantajat puolestaan manifestoivat näkyvästi uuden ajan puolesta, mutta kuitenkin lehden 1920-luvun lopun ja vuosikymmenen vaihteen 1920–1930 numeroissa viitataan antiikkiin esimerkiksi esittelemällä hellenististä taidetta ihailen alastomien veistosten täydellisyyttä.³⁰⁷

Myös 1920-luvun Yrjönkadun uimahallia rakennusprojektina ja tilana voi lukea tällaisena antiikin, alastomuuden ja urheilukulttuurin limittymänä. Rakennusprojektina uimahalli kumpusi ennen kaikkea urheilu- ja ruumiinkulttuurin edistämisestä. 1920-luvulla urheilun ja ruumiinkulttuuriin raja vaikuttaa olleen häilyvä – ruumiinkulttuuria ilmiönä on haastava hahmottaa nykyajasta käsin, sillä vastaavaa sanaa ei enää juuri käytetä. Yrjönkadun uimahallin 1920-luvun tilassa ”antiikki” yhdistyi ideologisenä kerroksena ruumiinkulttuuriin monella tapaa. Ensinnäkin arkkitehtuurin klassisoiva perusmuoto korosti nähdäkseni rakennusta kylpylänä. Toiseksi uimahallin tiloihin ja käyttöön sisällytettiin monia ”antiikki”-viittauksia: roomalaiset kylpykaavut, roomalainen sauna ja uimapuvuttomuus korostivat kaikki omalla tavallaan uimahallin kylpylämäisyyttä ja samalla suhdetta ”antiikkiin”. Naisten osastoa kutsuttiin lehdistössä lempinimellä ”naisten ’Rooma’”.³⁰⁸ Lisäksi Hilikka Högström mainitsee rakennushistoriallisessa selvityksessä, että uimahallin avajaispuheessa 1928 myös viitattiin suoraan uimahallin olevan vastine, kylläkin vaatimaton sellainen, kreikkalaisten ja roomalaisten ruumiinhoidon temppeleinä toimineille kylpylöille.³⁰⁹

Mitä alastomuus merkitsee äskeisessä luvussa käsitellyn aikakokemuksen näkökulmasta? Alastomana ihminen riisuutuu paitsi konkreettisesti vaatteistaan, myös niiden myötä rooleistaan ja identiteeteistään.³¹⁰ Yrjönkadun uimahallissa kävijä siis on tämän myötä anonyymimpi. Hänellä ei ole yllään julkisessa tilassa normaalia vaatteiden, korujen ja

³⁰⁶ ”Urheiluaiheisia mestariteoksia Kreikan taiteessa”. *Urheilija-lehti* 11/1928, 14–15.

³⁰⁷ ”Urheilu ja taide: hellenismistä nykyaikaan”. *Tulenkantajat-lehti*, s. 383–385, joulunumero 1929; ”Urheilu ja taide: Helleeninen nykyaika”. *Tulenkantajat-lehti*, s. 75–78, nro 5/1930.

³⁰⁸ Ajan Sana 15.10.1931. Sanomalehtileikelmiä-kansio, Toivo Nestori Aron arkisto, SUA.

³⁰⁹ Högström 1990 (1), 32. En yrityksistä huolimatta ole löytänyt alkuperäislähdettä eli avajaispuhetta arkistoista.

³¹⁰ Utriainen 2006, 17.

muiden identiteetin, roolin ja aseman osoittavia symboleita iholla näkyviä merkkejä, kuten tatuointeja lukuun ottamatta. Vaatteiden myötä voi kadota myös merkki siitä, mihin aikakauteen kuuluu. Ihmiset näyttävät alastomina suurin piirtein samoilta vuosikymmenestä toiseen. Alastomuus siis voi nähdäkseni hälventää aikaa ja luoda siltoja menneisyyteen – 1920-luvulla ”antiikkiin”, nykypäivänä ehkä ylipäättään johonkin menneeseen aikaan. Mitä enemmän tilassa on uimapukuja ja muita viitteitä jostakin tietystä ajasta, sitä enemmän vähenee kokemus tilan ajallisesta yleispätevyydestä. Aikakokemuksessa olennaista on sekä oma kokemus että se, mitä ympäristö tuottaa – miten itse on pukeutunut ja toimii sekä miten muut pukeutuvat ja tekevät.

Uimahalli Oy mainosti 1920-luvun lopulla vastavalmistunutta uimahallia monissa lehdissä erilaisin mainosin.³¹¹ Yhdessä laajasti käytössä olleista mainoskuvista on piirroskuva, jossa on kuvattu uimahallin käyttäjiä selvästi Yrjönkadun uimahalliksi tunnistettavassa ympäristössä (kuvat 27 ja 28). Kolmesta mieshahmosta yksi on pukeutunut 1920-luvun tyylliseen kylpytakkiin, yksi istuu alasti altaan reunalla ja yhdellä on yllään toogamainen kaapu, joka vie ajatukset antiikin Roomaan. Nämä kolme mainoshahmoa kuvaavat mielestäni kiinnostavalla tavalla Yrjönkadun uimahallin merkityksiä: 1920-luvun kylpytakki viittaa oman ajan muotiin ja nykyaikaisuuteen, tooga viestii antiikista kulkeutuvasta kylpylätraditiosta, ja alaston hahmo sisältää piirteitä niin muodikkaasta alastomuuskulttuurista kuin antiikin perinteestäkin. Uimahalli oli yhtäältä moderni ja kiinni oman aikansa virtauksissa, mutta loi toisaalta myös nimillä, yksityiskohdilla ja koko rakennustyypillään siltoja ”antiikkiin”, erityisesti antiikin Roomaan.

---

³¹¹ Sanomalehtileikelmiä-kansio, Toivo Nestori Aron arkisto, SUA ja Anni Collanin leikekirja, Uinti ja muu vesiurheilu II, SUA.

5. Ihanteellisia terveitä sieluja terveissä ruumiissa

Yrjönkadun uimahalli avattiin kesäkuussa 1928 monin toivein ja odotuksin. Siitä toivottiin niin suomalaisen uintiurheilun menestyksen edistäjää, uima- ja hengenpelastustaidon lisääjää, kaupunkilaista vetonaulaa kuin myös voiton tuottajaa rakennuttaja Uimahalli Oy:lle. Uimahallin avajaispuhe, arkkitehtuuri, sisustus ja käyttötavat viittasivat monin paikoin ihanteelliseksi miellettyyn antiikkiin, erityisesti kylpyläkulttuuristaan tunnettuun antiikin Roomaan. Rakennus sai vaikutteita niin ulkomaisista esikuvistaan kuin varmasti tiedostaen tai tiedostamatta myös suomalaisten kaupunkien yleisistä saunoista. Uimahallin arkkitehtonisessa tilassa sukupuoli ja yhteiskuntaluokat olivat ajan tavan mukaisesti erillään omissa osastoissaan ja kerroksissaan, mikä omalta osaltaan myös vahvisti vallinnutta asetelmaa. Uimahallin tilakokemuksen kannalta keskeistä niin 1920-luvulla kuin vielä tänä päivänäkin on kyseinen jako miesten ja naisten osastoihin tai päiviin sekä isossa allashuoneessa ylä- ja alakertaan. Tilakokemuksessa myös alastomuudella on oma merkityksensä. 1920-luvulla alastomuus saattoi merkitä hygieenisyyden lisäksi viittauksia moderniksi miellettyyn alastomuuskulttuuriin ja samalla antiikin kylpylöihin. Alastomana ihminen myös luopuu julkisessa tilassa vaatteiden ja muun ulkoisten merkkien kautta ylläpidetystä identiteetistä, muuttuu asteen anonyymimmäksi, ja paljastaa muille ruumiinsa herkkiä kohtia. Alastomuus tekee kosketuksen kautta syntyvän tilakokemuksen erityiseksi, sillä ruumiin ollessa esillä ja paljaana koko iholla on mahdollisuus muodostaa suoraan koskeva pinta arkkitehtuuriin ja veteen.

Yrjönkadun uimahallin on arkkitehtuurinsa puolesta laskettu kuuluvan 1920-luvun klassismiin. Suomeen vain hieman Yrjönkadun uimahallin rakentamisen jälkeen 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa saapuneen funktionalistisen eli modernin arkkitehtuurin ohjaavana peruseriaatteena oli sosiaalisista, terveydellisistä ja hygieenisistä ongelmista kummunnut pyrkimys puhtauteen, valoisuuteen ja avaruuteen. Raittiin ilman ja valon merkitys nousivat tärkeiksi rakentamista ohjaaviksi periaatteiksi.³¹² Monissa suomalaisissa rakennetun ympäristön projekteissa pyrittiin kuitenkin vastaamaan sosiaalisiin ongelmiin jo ennen funktionalismia.³¹³ Myös Yrjönkadun uimahalli pyrki nähdäkseen rakennuksena ja ideana vastaamaan ainakin osittain samoihin kysymyksiin kuin funktionalistinen arkkitehtuuri. Nykypäivän näkökulmasta tarkasteltuna traditiota ilmentävät arkadikaaret voivat

---

³¹² Saarikangas 2002, 48–51.

³¹³ Nikula 1990, 95–96.

hämmentää, kuinka monella tapaa uusi rakennus uimahalli oli. Yrjönkadun uimahalli pyrki edistämään uima- ja hengenpelastustaitoa, ruumiinkulttuurin asemaa sekä yleistä puhtautta. Toivo Aro mainitsee myös uimahallin ansiot ”tautien torjumisen” alalla ja sen, että uimahallia pidettiin yhtenä harvoista sokeille sopivista urheilumuodoista.³¹⁴ Pukeutumishyttien kepeä ja vaalea sisustus koostuivat helposti puhdistettavista pinnoista. Yrjönkadun uimahalli ei kuitenkaan ole modernin arkkitehtuurin pyrkimysten mukainen ilman ja valon saannin suhteen: esimerkiksi isoon allashuoneeseen ei tule ollenkaan luonnonvaloa. Voidaankin ajatella, että uimahalli oli osa modernismin projektia – klassisessa asussa.

Tila, sukupuoli ja ihanteet

Minkälaisille ihmisille Yrjönkadun uimahalli 1920-luvun lopulla rakennettiin, ja kohtasiko uimahallin todellisuus näitä odotuksia, toiveita, ideoita? Jo aiemmin esille nostamani Kirsi Saarikankaan ajatuksen mukaan arkkitehtuurista on mahdollista jäljittää rakentamisajankohdan ihanteita esimerkiksi sukupuolien odotetuista ominaisuuksista. Arkkitehtuuri on kuitenkin ollut myös yksi osa sitä kokonaisuutta, joka on pitänyt yllä ja muodostanut näitä ihanteita.³¹⁵ Yrjönkadun uimahallin osastoista voi lukea viittauksia ajan ihanteista miehistä ja naisista urheilijoina ja kansalaisina. Ihanteilla tarkoitan tässä yhteydessä kansallisessa keskustelussa vallinneita arvostuksia ja äänenpainoja. Kirsi Saarikankaan mukaan 1900-luvun alkuvuosikymmenten yhteiskunnallisessa keskustelussa asuntojen rooleista esiin nousi kodin, moraalin ja terveyden yhteys: koti toimi metaforana koko kansakunnalle.³¹⁶ Ajan aatteellisessa ympäristössä nähtiin vahva yhteys yksittäisen ihmisen hyvän ja kansallisen hyvän välillä. Arkkitehtuurin ajateltiin olevan väline paremman kansakunnan jalostamiseen.³¹⁷ Samankaltainen ideologinen pohja oli myös urheiluun ja ruumiinkulttuuriin liittyvissä liikkeissä, jota avaan seuraavassa.

Historioitsija Jouko Kokkonen on tutkinut suomalaisen urheilun kentän ja nationalismin välistä suhdetta 1900-luvun alkupuolella. Kokkonen mukaan urheilu ja menestys kansainvälisessä kilpaurheilussa nostettiin esiin suomalaisen itsetunnon tärkeänä luoja- ja Saavutukset erityisesti Tukholman olympialaisissa vuonna 1912 saivat aikaan

---

³¹⁴ Aro 1954, 16; 21–22; 61

³¹⁵ Saarikangas 1993, 25–26.

³¹⁶ Saarikangas 2002, 59–60.

³¹⁷ Saarikangas 2002, 66–69.

urheiluinnotuksen, joita myöhemmät menestykset vahvistivat. Menestysten seurauksena urheilua haluttiin tukea ja edistää vasta itsenäisyydestä haaveilevan tai nuoren kansakunnan nationalistisena pyrkimyksenä. Koska nationalismi sai merkityksensä suhteessa muihin kansakuntiin, nousivat erityisesti kansainväliset urheilukilpailut keskeisiksi.³¹⁸ Kansallismielisessä urheiluinnotuksessa yksilön ja kansakunnan pyrkimykset olivat yhtä.³¹⁹ Urheilun ja nationalismin kannalta merkityksellisten Tukholman olympialaisten jälkeen lehdistössä kirjoitettiin, että Suomi oli menestyksensä ansiosta noussut muiden kansakuntien vertaiseksi erityisesti Hannes Kolehmainen kultajuoksun ansiosta.³²⁰ Suomi esitettiin 1920-luvulla urheilun suurvaltana.³²¹ Urheilun ja nationalismin kytkös oli vahva, ja tämä yhteys ulottui myös yksittäiseen kansalaiseen, mieheen tai naiseen.

Tukholman olympialaisten jälkeen urheiluvaikuttajat, muun muassa Toivo Aro, nostivat myös esiin ajatusta rotuhygieniasta. Puheita roduista erityisesti urheilun yhteydessä vahvistivat modernit olympialaiset, joissa kansakunnat kilpailivat toisiaan vastaan. Urheiluvaikuttajien pyrkimyksenä oli kohentaa ”jokaisen suomalaisen, miehen ja naisen” fyysistä kuntoa ja sitä kautta saada aikaan kansa, joka ”rohkeana kulkee tietään maailman kansojen rinnalla”. Näillä sanoilla teemasta kirjoitti urheiluvaikuttaja Arvo Vartia Suomen Urheilulehdessä vuonna 1912.³²² Huomionarvoista näissä ajatuksissa on nähdäkseni käsitys koko kansakunnan kehittämisestä yksittäisten kansalaisten ruumiiden kautta. Kansalaiset olivat selkeästi joko miehiä tai naisia, joilla näin ollen oli keskenään erilaiset roolit kansakunnan kehittämisessä. Sama ajatus kansakunnan ja sen muodostavien kansalaisten ruumiiden välisestä yhteydestä toistuu saksalaisessa Freikörperkultur-ideologiassa, jossa kyseinen ajatus on voimakas taustaeetos. 1900-luvun alussa erityisesti Saksassa oli itse asiassa liikkeellä koko joukko kulttuurisia suuntauksia, jotka korostivat yksittäisen kansalaisen ruumiin ja koko kansakunnan välistä vastaavuussuhdetta. Nacktkulturin/Freikörperkulturin lisäksi esimerkiksi 1930-luvulla Saksassa valtaan nousseiden kansallissosialistien ideologiassa oli Chad Rossin mukaan samankaltaisia ajatuksia ”kansakunnan ruumiista” sekä myös terveyden ja ulkoilman hyvää tekevistä

---

³¹⁸ Kokkonen 2008, 82–84.

³¹⁹ Kokkonen 2008, 85.

³²⁰ Kokkonen 2008, 78–81 ja 90.

³²¹ Kokkonen 2008, 97.

³²² Kokkonen 2008, 82–83.

vaikutuksesta. Ross kuitenkin toteaa, että joistain ideologisista samankaltaisuuksista huolimatta aatteet olivat kuitenkin päämääriltään hyvin erilaisia.³²³

1900-luvun alussa niin asuntopolitiikassa kuin ruumiinkulttuurin harjoittamisessa siis uskottiin siihen, että yksittäisen ihmisen (ruumiin) ja kansakunnan välillä on eräänlainen vastaavuussuhde: jos yksittäinen kansalainen elää ihanteiden mukaan, voi kansakunta kokonaisuutena paremmin. Myös Yrjönkadun uimahallia voi tarkastella 1920-luvun aatteiden ja ihanteiden ilmenemisen paikkana. Urheiluvaikuttajien ja ruumiinkulttuurin kannattajien keskuudessa pyrkimyksenä oli parantaa jokaisen suomalaisen miehen ja naisen fyysistä kuntoa. Naisille ja miehille oli erilaiset ihanteet ja erilainen rooli kansakunnan osana, mikä ilmenee esimerkiksi siteeraamistani urheilulehtien kirjoituksista: *”Voima on miehen kaunistus, kauneus on naisen voima”*.³²⁴ Kuten olen aiemmin osoittanut, kietoutui myös ajatus ”antiikista” suomalaiseen kulttuuriin ja poliittiseen diskurssiin maan itsenäistyttyä. Suomalaisuus ja ”antiikki”, erityisesti kreikkalaisuus, limittyivät toisiinsa. Esimerkiksi aiemmin mainitsemassani Erik Bryggmanin ja Elias Ilkan suunnittelemassa Vanhan kirkon puiston hautamuistomerkissä vuodelta 1920 mahdollisesti Akropoliin Parthenon-friisistä ammentavaa kuvakieltä on käytetty tulkkina sisällissodan valkoisten joukkojen miesten taistelulle ja menetyksen surulle.³²⁵ Muistomerkissä valkoinen suomalaisuus ja ”antiikki” yhdistyvät hengessä ja ruumissa. ”Hellaan hengellä” ja antiikin ylevöittävällä vaikutuksella oli varmasti tietoinen tai tiedostamaton vaikutus myös siihen, miten 1800-luvun lopulla uudelleen keksityn tradition mukaisissa olympialaisissa menestyneet suomalaiset korotettiin kansallissankareiksi.

Yrjönkadun uimahallissa 1920-luvulla tilassa käyminen ja tilan eläminen tuotti myös vallalla olevia ihanteita urheilevasta, modernista, sukupuoliroolilleen tyypillisestä miehestä, rotunsa ja kansakuntansa mallikelpoisesta edustajasta. 1920-luvun lopun Yrjönkadun uimahallia voikin tarkastella kokonaisvaltaisena mallikelpoisen kansalaisen paikkana, jossa ajan aateilmaston mukaisesti antiikki ja suomalaisuus kietoutuivat toisiinsa erottamattomasti. Lähtökohtaisesti miehille suunnitellussa isossa allashuoneessa antiikista ammentava ympäristö, kylpykaavut ja roomalaiset saunat saivat käyttäjikseen suomalaiset miehet. Tilassa miehet ikään kuin elivät palan ”antiikkia”, kuitenkin moderneilla laitteilla, hoitoloilla ja hygienialla varustetussa ympäristössä. Suomalaisuus ja antiikki, perinne ja

³²³ Osoituksena päämäärien erilaisuudesta alastonkulttuurin harrastajia epäiltiin natsihallinnossa muun muassa marxistisista salajuonista. Ross 2005, 27–28.

³²⁴ ”Naiset ja kilpaurheilu”. *Miesten lehti* 28/1929, 3–4.

³²⁵ Suomalaisten sotilaiden hauta. Helsingin taidemuseon julkiset veistokset -tietokanta, luettu 20.3.2014.

nykyaikaisuus yhdistyivät nähdäkseni kokonaisuudeksi Yrjönkadun uimahallin ison allashuoneen 1920-luvun tilassa. Alaston, urheileva mies antiikista ammentavassa ympäristössä välitti monia niistä vallinneista ihanteista ja ideologioista, joiden nähtiin olevan suotuisia myös kansallisille pyrkimyksille.

Naisten urheilua puolestaan vastustettiin urheiluvaikuttajien piirissä 1920-luvulla lähes yksimielisesti. Osa vaikuttajista, kuten Urho Kekkonen ja K. E. Levälahti, hyväksyivät naisten liikunnan ja jopa kilpaurheilun.³²⁶ Ihanteet naisten suhteen olivatkin 1920-luvun lopulla murroksessa: uusi *garçonne* ajoi autoa ja otti julkista tilaa haltuun pala kerrallaan. Samalla kuitenkin naisten velvollisuuksiksi koettiin yleisesti ”- - äitiys, koti ja kauneuden palvonta - -”.³²⁷ Uinnin ajateltiin kuitenkin olevan naisille sopiva liikuntamuoto niissäkin puheenvuoroissa, joissa kilpaurheilu tuomittiin.³²⁸ Yrjönkadun uimahallissa 1920-luvulla käynyt nainen saattoikin elää ja tuottaa ihanteita niin ”uudesta” kuin perinteisestä naisesta. Naisten osasto sisälsi nähdäkseni odotuksen terveydestään ja viehätysvoimastaan huolen pitävästä naisesta, joka kuitenkin toimi selvästi naiselle hyväksytyllä maaperällä, kilpailua ja maskuliinisia harrastuksia kaihtaen. Koristeellinen ympäristö korosti naiseuteen rakennetuissa ympäristöissä liitettyjä piirteitä. Miesten osaston antiikki-yhteyden näkökulmasta huomattavaa on, että naisten osaston arkkitehtuurissa ei oikeastaan ole yksittäistä maalattua koristenauhaa, hyvin tyyllitetyjä pilareita ja perusmuotoisuutta enempää viittauksia klassismiin. Arkadien luoma yhteys ”antiikkiin” onkin nimenomaan miesten osastoksi suunnitellussa isossa allashuoneessa. Naiset saattoivat kuitenkin käyttää myös iso allashuonetta muutamana kertana viikossa. Naisen käynnin 1920-luvulla ison altaan ”miesten puolella” voikin tulkita naisen astumiseksi henkisesti ja konkreettisesti miehelle alueelle.

Myös alastomuus toi uimahallin ensi vuosina oman ulottuvuutensa tilaan ja ihanteisiin. Alastomana ollessa korostuu paitsi sukupuoli, myös perinnöllisten tekijöiden muovaamat piirteet, kuten ihonväri ja ruumiin muoto. 1900-luvun alussa mainituista piirteistä käytettiin yleisesti nimitystä rotu. Suomalaisten miellettiin kuuluvan itäbalttilaiseen rotuun, jonka luontaisiksi ominaisuuksiksi katsottiin maatalouteen ja metsänhoitoon liittyvien piirteiden lisäksi kenties olympiamenestyksen innoittamana myös urheilu. Uimahalli Oy:n johtokunnan varajäsenenä toiminut anatomian professori Yrjö Kajava tutki ajan hengessä

---

³²⁶ Kokkonen 2008, 213–215.

³²⁷ Urheilijan joulu-lehti 1928, 36.

³²⁸ ”Naiset ja kilpaurheilu”. Miesten lehti 28/1929, 3-4.

suomalaisten rodullisia ominaisuuksia.³²⁹ Ajan ilmapiiristä kertoo, että esimerkiksi Suomen Kuvalehti järjesti vuonna 1926 kauneuskilpailun ”puhtaan” suomalaisen naistyyppin edustajan löytämiseksi.³³⁰ Liisa Lindgrenin mukaan 1920-luvun veistotaiteessa, esimerkiksi sisällissodan muistomerkeissä, nimenomaan miespuolisen sankarin alastomuudella oli ylevöittävä tarkoitus. Naisen alastomuus taas koettiin aiemmin lihallisemmaksi, mutta alastomuuskulttuurin esiinnousun myötä nämä merkitykset hälväivät.³³¹

Yrjönkadun uimahallin arkkitehtuurin eläminen 1920-luvulla tuotti myös käsityksiä miehistä ja naisista kansalaisina. Uimahallissa käyminen ja uimahallin tilojen käyttäminen olivat myös tietynlaisen kansalaisuuden ja tietynlaisten ihanteiden elämistä. Miesten osastolla urheilu, nationalismi ja ”antiikin” ylevöittävyys yhdistyivät suomalaisissa urheilevissa miehissä. Naisten osalta uimahalli tarjosi vaihtoehtoja joko perinteisellä naisten suojatulla, koristeellisella osastolla pysymiseen tai miesten osastolle uskaltautumiseen. Uimahallin käyttäminen ja arkkitehtuurin eläminen tuottivat myös käsityksiä miehistä ja naisista. Yrjönkadun uimahallin 1920-luvun tila tuotti ihanteita, mutta ihanteiden muuttuessa ne myös muuttivat tilaa, mikä näkyi esimerkiksi ison allashuoneen naisten vuorojen lisääntymisenä.

Yrjönkadun uimahalli helsinkiläisessä kaupunkikulttuurissa

Yrjönkadun uimahalli on eittämättä ollut koko historiansa ajan omaleimainen osa Helsinkiä ja helsinkiläistä elämää. Se oli aikanaan moderni, maan ensimmäinen uimahalli. Nykyään se pitää kuitenkin sisällään vanhanaikaisuuden viehätyksen: käynti Yrjönkadulla on eräänlainen aikamatka. Yrjönkadun uimahalli poikkeaa kaikista muista helsinkiläisistä julkisista uimahalleista, sillä se tarjoaa mahdollisuuden yhdistää liikunta kylpyläkulttuuriin. Samalla se on läpi vuosikymmenten samankaltaisena säilynyt paikka, johon on täten kerrostunut myös valtava määrä yksittäisten kaupunkilaisten muistoja, elämyksiä ja tarinoita. Yrjönkadun uimahallin ”henki”, tila- ja aikakokemus, muodostuikin nähdäkseni vahvasta historian läsnäolosta ja uimahallin käyttötapojen omaleimaisuudesta. Uimahallin vanhan arkkitehtuuri ja alasti uimisen tapa häivyttävät kokemusta omasta ajasta

³²⁹ Kansallisbiografia-verkkójulkaisun artikkeli ”Kajava, Yrjö (1884–1929)”, luettu 20.3.2014.

³³⁰ Lindgren 2000, 121.

³³¹ Lindgren 2000, 192. Muutoksesta ilmapiirissä kertoo esimerkiksi se, kuinka paljon Havis Amandasta (paljastettu 1908) syntyi julkista polemiikkaa vaikkapa Yrjö Liipolan Tellervo-veistokseen (paljastettu 1929) verrattuna.

– kävijä voi kokea olevansa osa pitkää ajallista jatkumoa. Tällainen historian läsnäolon omakohtainen kokeminen on nähdäkseni eräänlainen esteettisen kokemuksen muoto.

Yrjönkadun uimahallissa käyminen on elämys, jotain tavanomaisuudesta poikkeavaa. Siksi sitä tulisikin mielestäni ajatella pikemminkin kulttuurikohteena kuin uimahallina muiden joukossa. Tällä hetkellä Yrjönkadun uimahallissa on paljon sinne mielestäni huonosti sopivia, nykyaikaisia esineitä. Isosta allashuoneesta voi löytää tyylikkäiden, 1920-luvun tyyliä jäljittelevien opastekylttien lisäksi noin seitsemää eri kyltityyppiä ja erilaisia monistettuja lappusia. Kylttien ja pesuhuoneista pois vietyjen marmorilavettien kaltaiset yksityiskohdat saattavat tuntua mitättömiltä, mutta ainakin omasta mielestäni ne rikkovat uimahallin kokonaisuutta. Uskon, että uimahallin erityisyys syntyy juuri sen aikasuhteesta: alastomuuden, käyttötapojen ja arkkitehtuurin pysyvyydestä. Yrjönkadun uimahallia ei voi ajatella pelkästään urheilu- tai liikuntapaikkana. Samoin kuin kahvilat eivät ole pelkästään paikkoja, joissa syödään ja juodaan, ei Yrjönkadun uimahallikaan ole pelkästään puhdistautumisen tai liikunnan paikka. Se on myös keskeinen helsinkiläinen sosiaalisen kanssakäymisen, rentoutumisen ja hemmottelun sekä hyvän elämän kokemuksen paikka. Yrjönkadun uimahalli on kaupunkikulttuuria parhaimmillaan.

Nousen altaasta vahvana. Saunassa joku alkaa muistella, minkälaista Yrjönkadun uimahallissa olikaan ennen. Heitän lisää löylyä, peseydyn ja puen. Olen illan viimeisten joukossa, altaan pinta on jo tyyni. Arkadikaaret kahdentuvat veteen, joka on muuttunut kauniiksi kuvaksi. Puen kengät, luovutan avaimen ja puikahdan vanhasta puuovesta pakkasilmaan.

Hengitys höyryää pimeällä sisäpihalla. Portin Yrjönkadulle avaa uusi ihminen.³³²

---

³³² Oma muistikuvani talvelta 2013–2014.

Lähteet ja kirjallisuus

Käytetyt lyhenteet:

AMA	Arkkitehtuurimuseon arkisto
HKA	Helsingin kaupunginarkisto
HS	Helsingin Sanomat
SUA	Suomen Urheiluarkisto

Painamattomat lähteet

Arkkitehtuurimuseon arkisto

Väinö Vähäkallion kokoelma. Yrjönkadun uimahallin rakennuspiirustukset.

Helsingin kaupunginarkisto

Helsingin kaupungin urheilu- ja ulkoilulautakunnan kirje kaupunginhallitukselle 14.12.1971. ”Lausunto Juha Klemolan ym. aloitteesta naisten uintiajan lisäämisestä Yrjönkadun uimahallin isossa altaassa”. Viite: Kkansln lähete no 25/1157-71, 26.3.1971. Kirja: Urheilu- ja ulkoilulautakunnan lähetetyt kirjeet 1970 95-162, 1971-72 1-67. HKA.

Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto / kulttuuriympäristö-osasto (HKM)

Högström, Hilka. Yrjönkadun uimahalli. Rakennushistoriallinen selvitys ja inventointi 1997. Lähdeviitteessä suluissa oleva numero viittaa mappien numerointiin.

Härö, Mikko. Yrjönkatu 21B:n suojele. Muistio 7.11.1990. Helsingin kaupunginmuseo.

Laaksonen, Tapio. 1994. *Yhteissaunominen Suomessa*. Pro gradu -tutkielma. Suomalainen ja vertaileva kansatiede. Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos.

Lehtinen, Pirjo. 1995. *Yrjönkadun uimahalli – uuden ajan kylpylä*. Taidehistorian proseminaariesitelmä. Helsingin yliopiston avoin yliopisto, Lahti.

Suomen Urheiluarkisto

Toivo Nestori Aron arkisto

Uimahalli Oy Johtokunnan pöytäkirjat 1928–28 -1940.

Yrjönkadun uimahalli SVUL 1935–68. SVUL Yrjönkadun uimahalli leikekirjat 1928–1964.

Puheet ja kirjoitukset 1916–1958.

Kirjeenvaihto. Puheet ja kirjoitukset 1912–1958.

Sanomalehtileikelmiä-kansio

Anni Collanin arkisto

Anni Collanin leikekirja, Uinti ja muu vesiurheilu II.

Sähköiset lähteet

Alasti Yrjönkadun uimahallissa. Kriittinen feminismi-blogin merkintä 11.11.2004, luettu 20.1.2014.

< <http://kaisaruokamo.blogspot.fi/2004/11/alasti-yrjnkadun-uimahallissa.html> >

Helsingin kaupungin liikuntaviraston toimintakertomus 2012, luettu 21.3.2014.

<www.hel.fi/static/liv/2013/toimintakertomus2012.pdf>

Kansallisbiografia-verkkajulkaisun artikkelit:

”Aro, Toivo (1887–1962)” <<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/7507/>>, luettu 6.1.2014.

”Kajava, Yrjö (1884–1929)” <<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6135/>>, luettu 20.3.2014

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivut.

Kielitoimiston sanakirja, sähköinen (2012). Kotimaisten kielten keskuksen julkaisuja 166. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone.

Kylvettäjäien ammattiolot. Ammattiyhdistysliikkeen neljä sukupolvea -verkkosivu, luettu 25.10.2013.

<http://www.ay-historia.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=15&Itemid=16>

Meillä on tänään miesvalvoja. Blogikirjoitus, Voima-lehden verkkosivut, luettu 21.3.2014.

<<http://fifi.voima.fi/blogikirjoitus/2013/joulukuu/meilla-on-tanaan-miesuimavalvoja>>

Miespuoliset uimavalvojat naisten naku-uintivuoroilla hämmentävät. Metro-lehti 2.12.2013, luettu 30.1.2014.

<http://metro.fi/paakaupunkiseutu/uutiset/miespuoliset_uimavalvojat_naisten_naku-uintivuoroilla.1/>

Naku-uimahalli halutaan ympärivuotiseen käyttöön. Yle Uutiset 5.10.2010, luettu 30.1.2014

<http://yle.fi/uutiset/naku-uimahalli_halutaan_ymparivuotiseen_kayttoon/5644076>

Nimimerkki Kimono-fanin arvostelu Yrjönkadun uimahallista Tripadvisor-matkailusivustolla 13.12.2013, luettu 10.2.2014.

<http://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g189934-d262956-Reviews-Yrjonkadun_Swimming_Hall-Helsinki_Southern_Finland.html>

Suomalaisnaiset kesäolympiakisoissa. Suomen Urheilumuseon internet-sivut, luettu 26.9.2013.

<<http://www.urheilumuseo.fi/portals/47/suomalaisnaiset%20kesakisoissa/index.htm>>

Suomalaisten sotilaiden hauta. Helsingin taidemuseon julkiset veistokset -tietokanta., luettu 20.3.2014.

<<http://www.taidemuseo.fi/suomi/veisto/veistossivu.html?id=258&sortby=statue>>

(T)aikaa Yrjönkadulla. Kello viiden jälkeen -blogin merkintä 10.11.2012, luettu 26.9.2013.

<<http://viidenjalkeen.blogspot.fi/2012/11/taikaa-yrjonkadulla.html>>

Turun uimahallin verkkosivut, luettu 21.1.2014. <www.turunuimahalli.fi>

Yrjönkadun uimahalli. Helsingin kaupungin virallinen matkailusivusto [visithelsinki.fi](http://www.visithelsinki.fi), luettu 29.1.2014. <<http://www.visithelsinki.fi/nae-ja-koe/nahtavyudet/yrjonkadun-uimahalli>>

Yrjönkadun uimahallin verkkosivut, luettu 20.3.2014.

< http://www.hel.fi/hki/liv/fi/liikuntapaikat/uimahallit/yrj_nkadun+uimahalli>

Yrjönkadun uimahalli. Video YouTube-palvelussa, katsottu 7.2.2014.

<<https://www.youtube.com/watch?v=RSJjPh385Bs>>

Lehtilähteet

Arkkitehti-lehti, 4/1929

Helsingin Sanomat, artikkeleita vuosilta 1999, 2001, 2010, 2012 ja 2013.

Miesten lehti, vuosikerta 1929.

Suomen Urheilulehti, vuosikerta 1928.

Tulenkantajat-lehti, vuosikerrat 1928–1930.

Urheilija-lehti, vuosikerta 1928.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Aro, Toivo. 1954. *Helsingin uimahallikysymyksen vaiheet ja Uimahalli Oy:n toiminta 1928–1953*. Helsinki: Uimahalli Oy.

Benjamin, Walter. 1989. Taideteos teknisen uusinnettavuutensa aikakaudella. *Messiaanisen sirpaleita: kirjoituksia kielestä, historiasta ja pelastuksesta*. Toim. Koski, Markku; Rahkonen, Keijo & Sironen, Esa. Kansan sivistystyön liitto ja Tutkijaliitto, 139–173.

Benton, Charlotte & Benton, Tim. 2003. The style and the age. *Art Deco 1910–1939*. Ed. Benton, Charlotte & Benton, Tim & Wood, Ghislaine. London: V&A Publications, 12–27.

von Born, Heidi. 1989. På storsimmarnas och lustplaskarnas tid. *Centralbadet. Ett vattenhål i stenstaden*. Red. Svanberg, Lena. Stockholm: Legenda, alkaen s. 88.

Colomina, Beatriz. 1992. The Split Wall: Domestic Voyeurism. *Sexuality & space*. Ed. Colomina, Beatriz; Bloomer, Jennifer et al. Princeton: Princeton Architectural Press. 73–130.

Edelsward, Lisa-Marlene. 1991. *Sauna as symbol: society and culture in Finland*. New York: Peter Lang.

Foucault, Michel. 1980. *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.

Frigård, Johanna. 2008. *Alastomuuden oikeutus. Julkistettujen alastonvalokuvien moderneja ideaaleja Suomessa 1900–1940*. Bibliotheca Historica 114; Suomen valokuvataiteen museon julkaisuja 23. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura ja Suomen valokuvataiteen museo.

Gutman, Laura. 2013. Kalypso, Antigone ja Afrodite – oletus klassismin merkityksestä. *Art deco ja taiteet. Art deco i konsten. Art deco and the arts : France-Finlande 1905–1935*. Toim. Gutman Laura & Luojus, Susanna. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 15–54.

Hagner, Minna & Försti, Teija. 2006. *Suffragettien sisaret*. Helsinki: Unioni naisasialiitto.

Hakala-Zilliacus, Liisa-Maria. 2002. *Suomen Eduskuntatalo: kokonaistaideteos, itsenäisyysmonumentti ja kansallisen sovinnon representaatio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hapuli, Ritva. 1995. *Nykyajan sininen kukka. Olavi Paavolainen ja nykyaika*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 80–84, vuosilta 1967–1971. Helsinki: Helsingin kaupungin tilastotoimisto.

Kivistö, Sari. 2012. Nykyajan spartalaiset. Antiikin esikuvallisuus Olavi Paavolaisen tuotannossa. *Paavolaisen katse. Tulkintoja Olavi Paavolaisen kirjoituksista*. Toim. Hapuli, Ritva et al. Helsinki: Avain, 30–63.

Kokkonen, Jouko. 2008. *Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952*. Bibliotheca Historica 119. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kokkonen, Jouko. 2010. Vapaa-ajan tiedekunta. Aktiivista opiskelijaelämää omassa talossa. Toim. Eerola, Jari. *Uusi ylioppilastalo. 100 vuotta Helsingin sydämessä*. Helsinki: Gaudeamus, 102–171.

Kolbe, Laura. 1993. *Sivistyneistön rooli. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1944–1959*. Helsinki: Otava.

Kortelainen, Anna. 2002. *Albert Edelfeltin fantasmagoria: nainen, "Japani", tavaratalo*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kortelainen, Anna. 2005. *Päivä naisten paratiisissa*. Helsinki: WSOY.

Kortelainen, Anna. 2010a. *Eri kivaa! Onerva - kaupungin naiset 1910*. Helsinki: Tammi.

Kortelainen, Anna. 2010b. Oma julkinen tila ja omaa rahaa. *Naisten Helsinki: kulttuurihistoriallinen opas*. Toim. Biström, Anna; Paqvalén, Rita & Rask, Hedvig. Helsinki: Schidlts, 163–166.

Korvenmaa, Pekka, 2010. Ei vain muodon vuoksi – eräitä modernin kalusteen ulottuvuuksia. Toim. Aav, Marianne & Savolainen, Jukka. *Modernismi: kirjoituksia suomalaisesta modernismista*. Helsinki: Designmuseo, 38–57.

Kuusamo, Altti. 2000. Klassismi ja puhtaan muodon aikakausi. *Kivettyneet ihanteet? Klassismin nousu maailmansotien välisessä Euroopassa*. Toim. Härmänmaa, Marja &

Vihavainen, Timo. Jyväskylä: Atena, 44–61.

König, Oliver. 1990. *Nacktheit: soziale Normierung und Moral*. Opladen: Westdeutscher Verlag, cop.

Laine, Silja. 2011. ”Pilvenpiirtäjäkysymys”. *Urbaani mielikuvitus ja 1920-luvun Helsingin ääriiivat*. Turku: k&h.

Lefebvre, Henri. 1991 (1974). *The production of space* (alkuteos *La production de l'espace* ilmestynyt 1974). Oxford: Blackwell.

Lilius, Henrik. 1983. Kaupunkiyhteisö ja sen rakennukset. Lilius, Henrik; Nikula, Riitta & Wäre, Ritva. *Kaupunkirakentaminen 1856–1917*. Helsinki: Suomen kaupunkiliitto.

Toim. Lilius, Henrik. 1981. *Antiikin kulttuurihistoria*. Porvoo: WSOY.

Lindgren, Liisa. 2000. *Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Livskraft: Vitalismen som kunstnerisk impuls 1900–1930. 2006. Oslo: Munch-museet.

Massey, Doreen. 2008. *Samanaikainen tila*. Toim. Lehtonen, Mikko, Rantanen, Pekka & Valkonen, Jarno. Tampere: Vastapaino.

Melanko, Valdemar. 2012. *Puistohomot : raportti Helsingin 1960-luvun homokulttuurista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nikula, Riitta. 1990. Rakennustaiteen 1920- ja 1930-luku. Toim. Sarajas-Korte, Salme. *ARS – Suomen taide 5*. Helsinki: Otava, 86–157.

Nikula, Riitta. 2000. Klassismi maailmansotien välisen ajan suomalaisessa arkkitehtuurissa. *Kivettyneet ihanteet? Klassismin nousu maailmansotien välisessä Euroopassa*. Toim. Härmänmaa, Marja & Vihavainen, Timo. Jyväskylä: Atena, 315–343.

Niskanen, Aino. 2005. Väinö Vähäkallio ja hänen toimistonsa: arkkitehdin elämäntyö ja verkostot. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Niskanen, Aino. 2008. Väinö Vähäkallio's many styles and the cultural climate of the 1930s in Finland. *Que vadis architectura. Architectural tendencies in the late 1930s, 1940s and the early 1950s*. Nils Erik Wikberg Lectures, 196–207.

Paavolainen, Olavi. 1966 (1929). *Valitut teokset. Nykyaikaa etsimässä: esseitä ja pakinoita; Suursiivous eli Kirjallisessa lastenkamarissa*. Helsinki: Otava.

Riikonen, H.K. 2000. Draaman ja lyriikan klassismia maailmansotien välisenä aikana. *Kivettyneet ihanteet? Klassismin nousu maailmansotien välisessä Euroopassa*. Toim. Härmänmaa, Marja & Vihavainen, Timo. Jyväskylä: Atena, 254–277.

Ringell, Susanne. 2010. Riisuttu tapaaminen: Yrjönkadun uimahalli. *Naisten Helsinki: kulttuurihistoriallinen opas*. Toim. Biström, Anna; Paqvalén, Rita & Rask, Hedvig. Helsinki: Schidlts, 151–154.

Ross, Chad. 2005. *Naked Germany: health, race and the nation*. Oxford & New York: Berg.

Saarikangas, Kirsi. 1993. *Model houses for model families: gender, ideology and the modern dwelling the type-planned houses of the 1940s in Finland*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Saarikangas, Kirsi (toim.). 1999. *Kuvasta tilaan. Taidehistoria tänään*. Tampere: Vastapaino.

Saarikangas, Kirsi. 2002. *Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Saarikangas, Kirsi 2002b. Merkityksellinen tila: lähiöasuminen arkkitehtuurin, asukkaiden, menneen ja nykyisen kohtaamisena. *Eletty ja muistettu tila*. Toim. Syrjämaa, Taina & Tunturi, Janne. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 48–75.

Saarikangas, Kirsi. 2006. *Eletyt tilat ja sukupuoli: asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Standertskjöld, Elina. 2006. *Arkkitehtuurimme vuosikymmenet: 1900–1920*. Helsinki: Rakennustieto.

Suomen sanojen alkuperä: etymologinen sanakirja I, A-K. 1992. Toim. Itkonen, Erkki et al. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tommila, Päiviö. 1955. Helsinki kylpyläkaupunkina 1830–1850-luvuilla. Helsinki: Helsinki-seura.

Tunturi, Janne & Syrjämaa, Taina (toim.). 2002. *Eletty ja muistettu tila*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tuomi, Timo. 1997. Välimeren maiden kutsu. Hilding Ekelundin suuret matkat 1920-luvulla. *Hilding Ekelund (1893-1984): arkkitehti, arkitekt, architect*. Toim. Tuomi, Timo;

Paatero, Kristiina ja Rauske, Eija. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo, 64–74.

Utriainen, Terhi. 2006. *Alaston ja puettu. Ruumiin ja uskonnon ääret*. Tampere: Vastapaino.

Vainio, Sinikka. 1987. Public Saunas in Helsinki. *Dorf- und Stadtkultur: der gegenseitige Einfluss von Dorf- und Stadtkultur im 20. Jahrhundert bei den finnisch-ugrischen Völkern und ihren Nachbarn*. Toim. Lönnqvist, Bo; Räsänen, Matti ja Lehtinen, Ildikó. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 198. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura, 155–172.

Waltari, Mika. 2008 (1931). *Appelsiininsiemen*. WSOY: Helsinki

Waris, Heikki. 1936. Kaupungit ja muut asutuskeskukset. *Suomen kulttuurihistoria IV: Industrialismin ja kansallisen nousun aika*. Helsinki: Gummerus, 226–281.

Waris, Heikki. 1973 (1932). *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle*. Helsinki: Weilin & Göös.

Vidler, Anthony. 2000. Agoraphobia. Psychopatologies of Urban Space. *Warped Space. Art, Architecture, and Anxiety in Modern Culture*. London: MIT Press, 25–50.

Vihavainen, Timo. 2000. Jälkisanat. *Kivettyneet ihanteet? Klassismin nousu maailmansotien välisessä Euroopassa*. Toim. Härmänmaa, Marja & Vihavainen, Timo. Jyväskylä: Atena, 409–424.

Vikman, Noora. 2007. *Eletty ääniympäristö: pohjoisitalialaisen Cembran kylän kuulokulmat muutoksessa*. Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: Tampere University Press.

Wilson, Elizabeth. 1991. *The Sphinx in the City. Urban Life, the Control of Disorder, and Women*. Virago press: London.

Kuvaliite

Kannen kuva. Näkymä ison allashuoneen toisesta kerroksesta altaalle.

Kuvaaja: Päivi Tuovinen (2012). Kuvaajan arkisto.

Iso allashuone

Kuva 1. Yrjönkadun uimahallin iso allashuone nykyasussaan uima-altaan matalasta päästä päin kuvattuna. Kuvaaja: tuntematon (2013). Helsingin kaupungin liikuntaviraston kuva-arkisto.

Kuva 2. Isoa allashuonetta kiertää käytävä, jonka varrella pukukopit ja -hytit sijaitsevat. Kuva on otettu ennen uimahallin peruskorjausta 1997–1999. Kuvaaja: Jan Alanco (1997). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Kuva 3. Ison allashuoneen ensimmäisen kerroksen suihkut ja jalkojenpesutelineet puhtaan hohtavina. Olof Sundström (1929). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Kuva 4. Näkymä äskeisestä tilasta 1990-luvulta ennen remonttia. Remontissa pesutila palautettiin lähemmäs alkuperäistä asuaan, muun muassa suihkujen väliset seinämät rakennettiin uudelleen. Jalkojenpesutelineitä ei kuitenkaan palautettu. Kuvaaja: Jan Alanco (1997). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Kuva 5. Ison allashuoneen toisen kerroksen tyylittelevät metallikaiteet. Kuva on otettu ennen uimahallin peruskorjausta 1997–1999, jonka yhteydessä muun muassa uimahallin lamput vaihdettiin alkuperäisemmän näköisiin. Kuvaaja: Jan Alanco (1997). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Kuva 6. Toisen kerroksen käytävän varrella on vasemmalla tilavia pukeutumishyttejä, oikealla pieniä pöytiä, joissa voi nauttia kahvilan tuotteita ja katsella uimareita. Kuvaaja: Hanna Hannus (2014). Tekijän arkisto.

Kuva 7. Toisen kerroksen pukeutumishyttien kalustukseen kuuluu metallirakenteinen laveri ja lukollinen lokero. Kuvaaja: Hanna Hannus (2014). Tekijän arkisto.

Kuva 8. Toisessa kerroksessa sijainnut suihkulaite. Kuvaaja: Jan Alanco (1997). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Pieni allashuone

Kuva 9. Yrjönkadun uimahallin pieni allashuone nykyasussaan. Kuvaaja: tuntematon (2013). Helsingin kaupungin liikuntaviraston kuva-arkisto.

Kuva 10. Pieni allashuone ennen uimahallin peruskorjausta. Kuvaaja: Jan Alanco (1997). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Kuva 11. Pieni allashuone ennen uimahallin peruskorjausta, kuvattuna pesutilan suuntaan. Kuvaaja: Jan Alanco (1997). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Kuva 12. Käynti pesutilaan ennen uimahallin peruskorjausta. Kuvaaja: Jan Alanco (1997). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

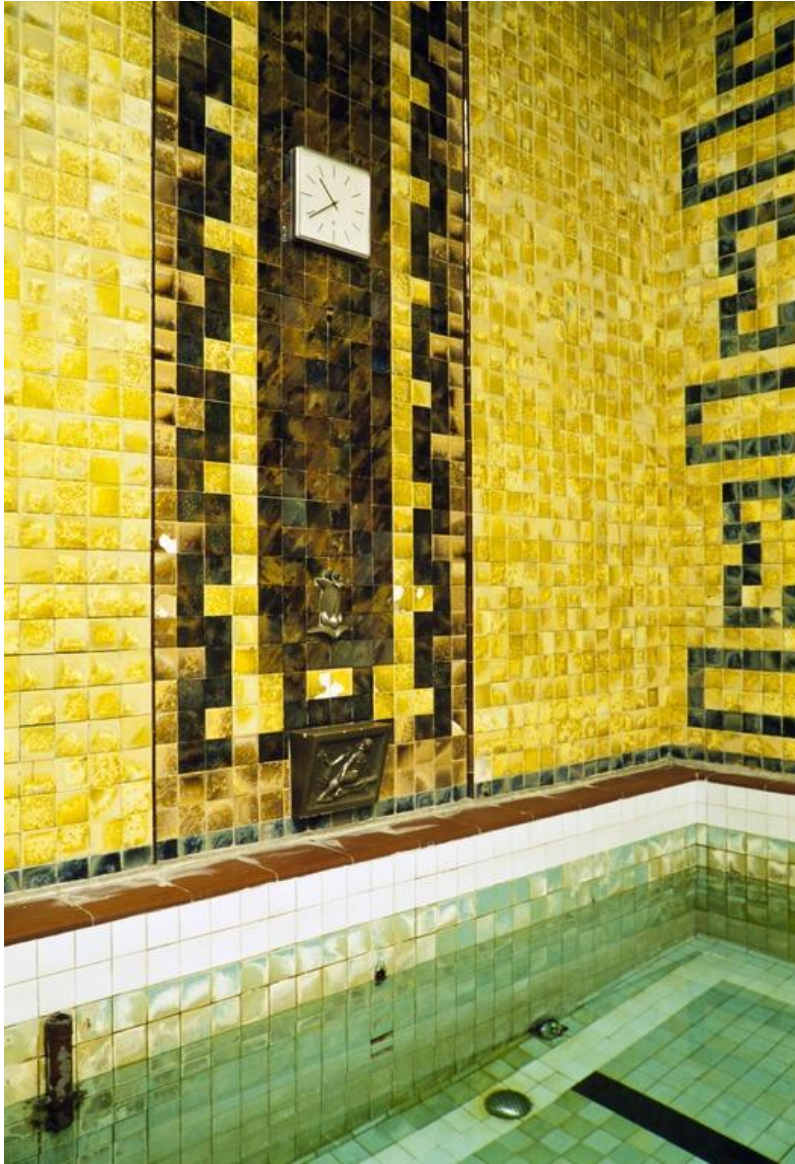

Kuva 13. Pieni allashuoneen alkuperäiset jalkojenpesutelineet pesutilassa. Kuvaaja: Jan Alanco (1997). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Kuva 14. Pieni allashuone avautuu avoimelta sivultaan sekä 3 kerrokseen että 4. kerroksen parvelle. Kuvaaja: Jan Alanco (1997). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Kuva 15. Pienen altaan laatoituksen laati myös tšekkoslovakialainen Rakovitzer-tehdas. Altaan yksilölliset laatat saavat tilassa aikaan sille ominaisen kullan ja helmiäisen sävyisen hehkun. Kuvaaja: Jan Alanco (1997). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Yrjönkatu ja uimahalli ulkoa

Kuva 16. Katunäkymä vuodelta 1929 kohti Yrjönkadun uimahallin sisäänkäyntiä. Kuvaaja: Eric Sundström (1929). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Kuva 17. Katunäkymä uimahallin edessä maaliskuussa 2014. Kuvaaja: Hanna Hannus (2014). Tekijän arkisto.

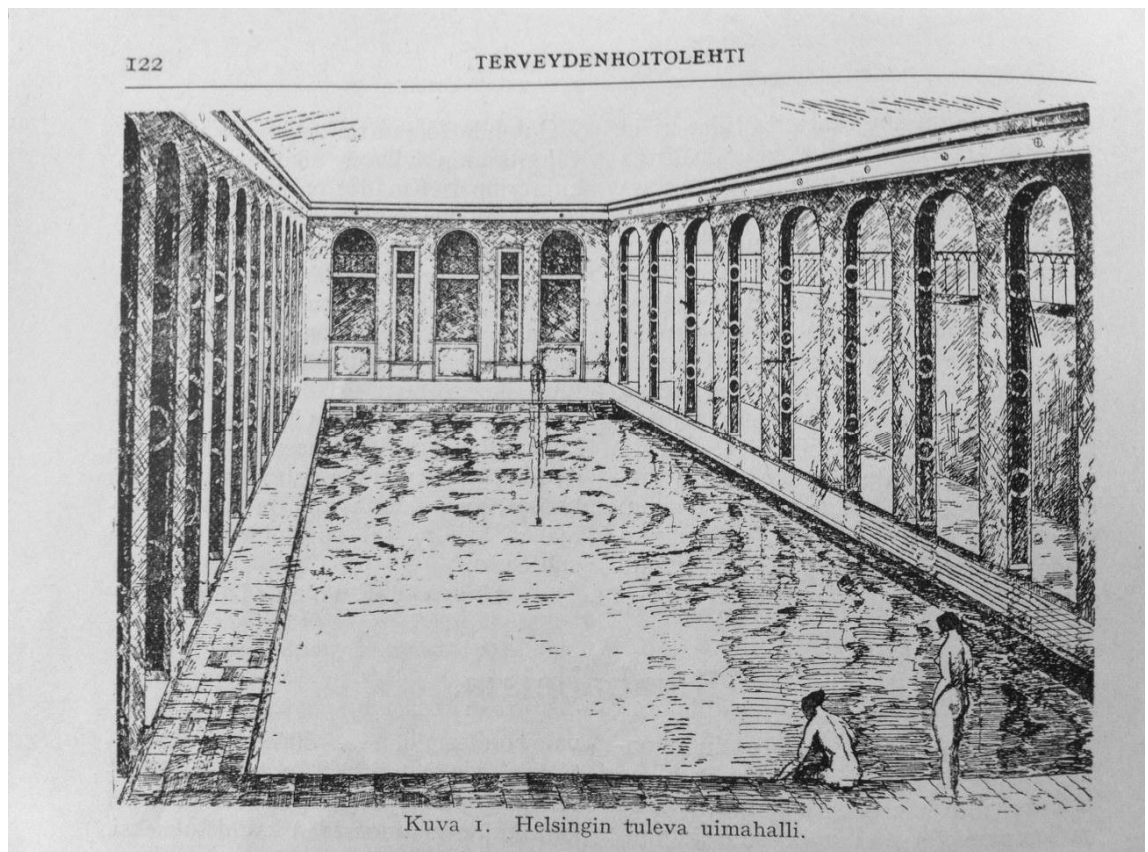

Kuva 18. Uimahallin portti on koristeltu pienillä leijonanpääveistoksilla ja värikkäillä geometrisilla kuvioilla. Kuvaaja: Hanna Hannus (2014). Tekijän arkisto.

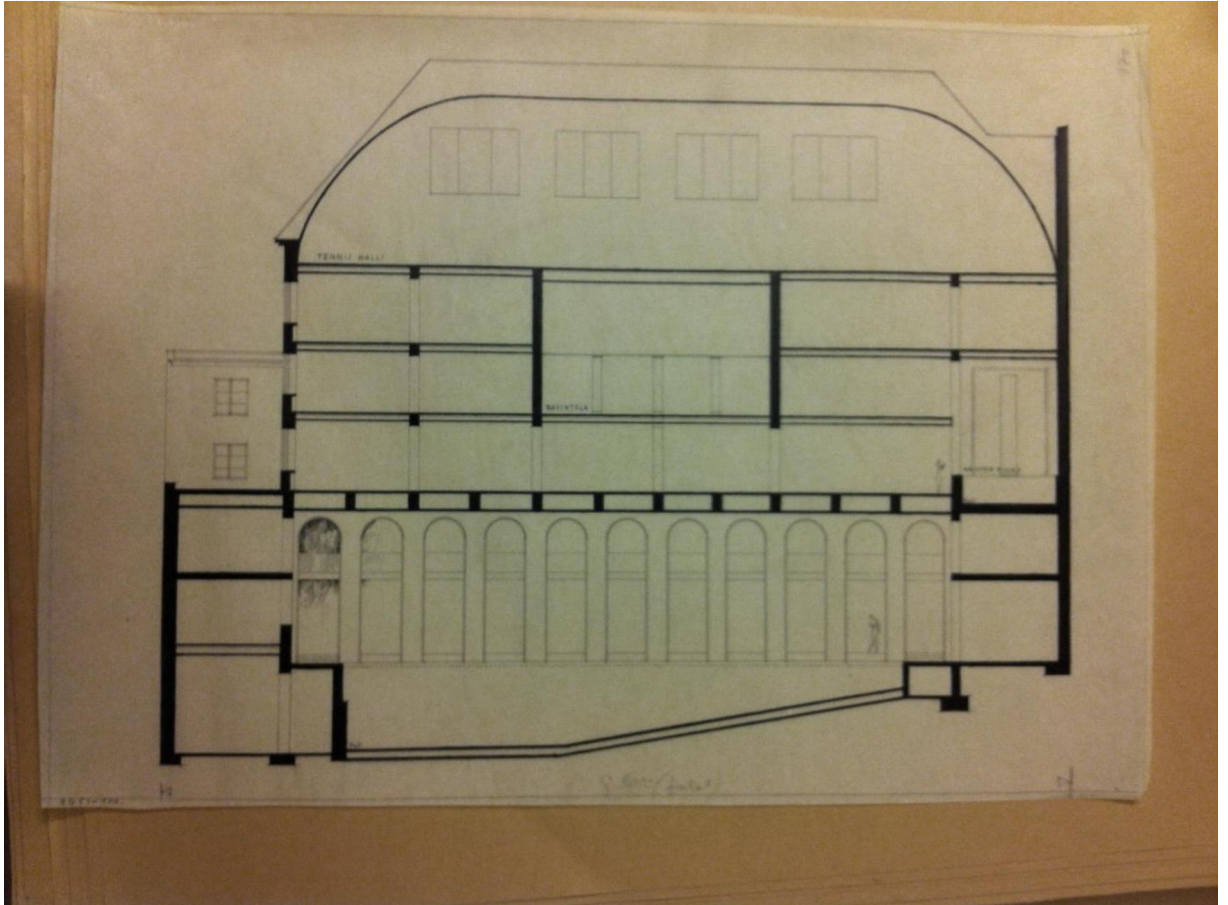

Kuva 19. Sisäänkäynti uimahallin isoon allashuoneeseen sijaitsee sisäpihan perällä. Kuvaaja: Jan Alanco (1997). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

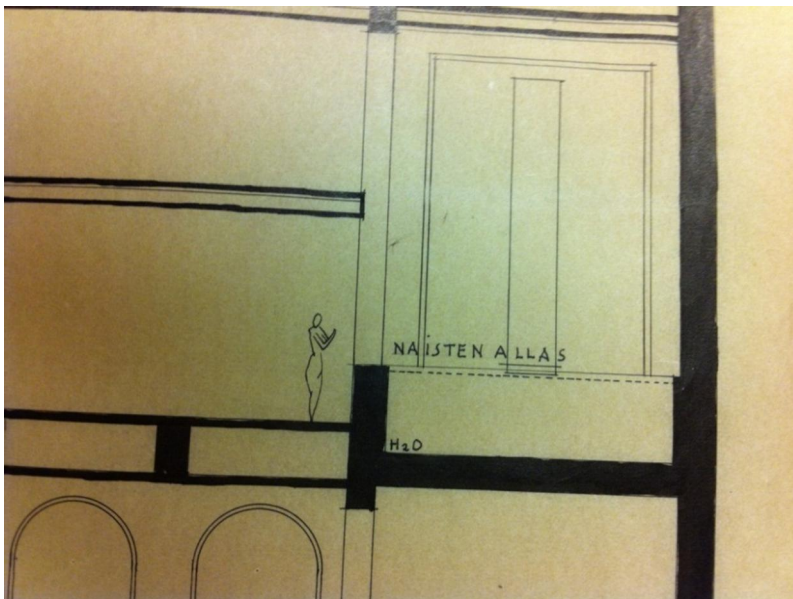
Rakennuspiirustuksia

Kuva 20. Väinö Vähäkallion Terveystieteidenlehdessä 7–8/1927 julkaistu luonnospöytäkuva tulevasta uimahallista. Sanomalehtileikelmä-kansio, Toivo Nestori Aron arkisto. Suomen Urheiluarkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

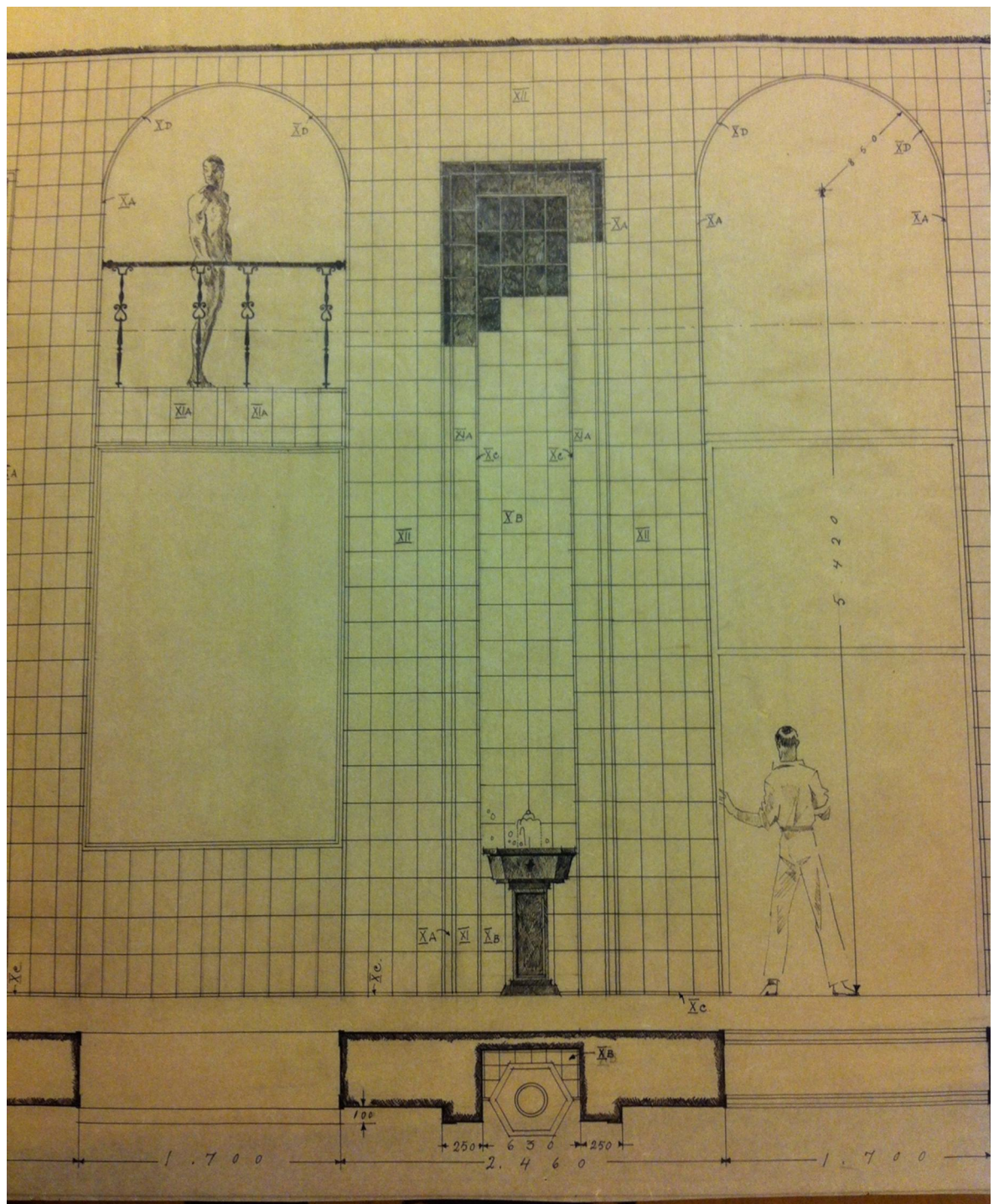

Kuva 21. Uimahallin leikkauspiirustus. Arkadien reunustaman ison allashuoneen päällä vinosti oikealla erottuu pieni allashuone eli naisten osasto (suurennos seuraavassa kuvassa). Yrjönkadun uimahallin rakennuspiirustukset, Väinö Vähäkallion kokoelma. Arkkitehtuurimuseon arkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

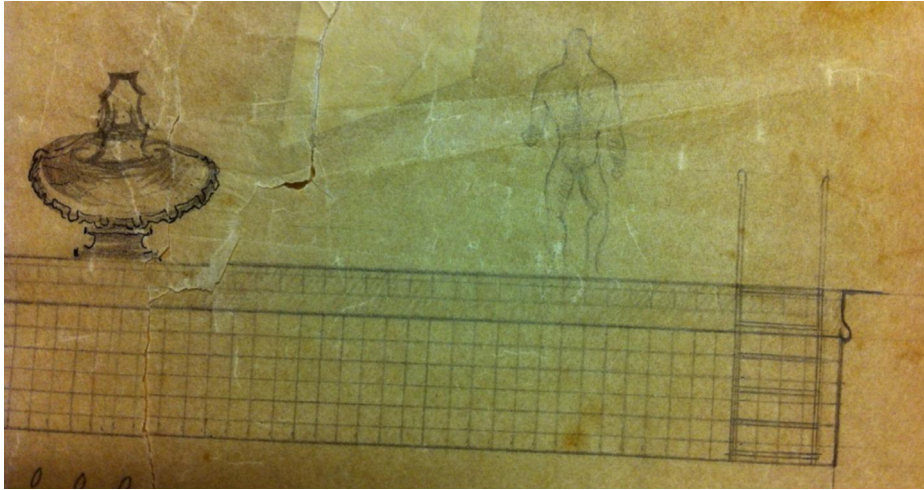

Kuva 22. Leikkauspiirustuksessa naisten altaan viereen on piirretty vähäeleinen naishahmo. Yrjönkadun uimahallin rakennuspiirustukset. Väinö Vähäkallion kokoelma. Arkkitehtuurimuseon arkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

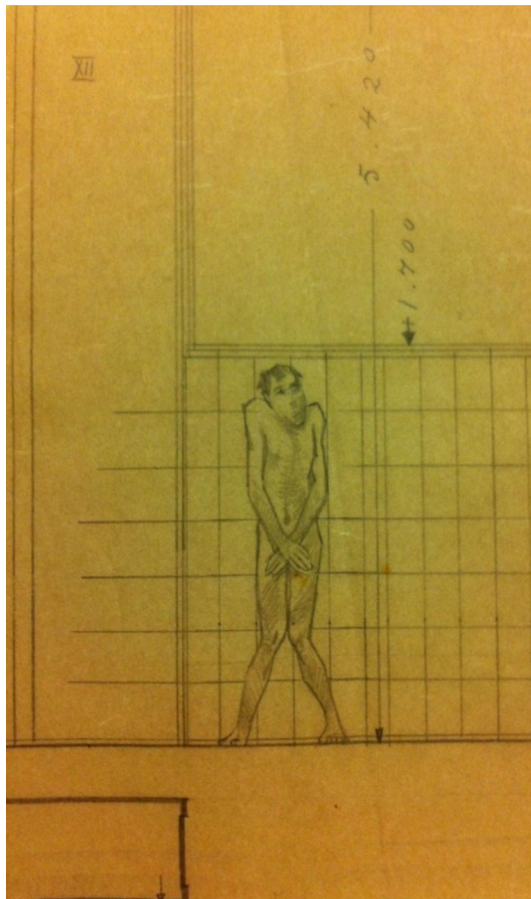

Kuva 23. Rakennuspiirustusten persoonalliset mieshahmot. Yrjönkadun uimahallin rakennuspiirustukset. Väinö Vähäkallion kokoelma. Arkkitehtuurimuseon arkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

Kuva 24. Lihaskimppu luonnospiirroksessa. Yrjönkadun uimahallin rakennuspiirustukset. Väinö Vähäkallion kokoelma. Arkkitehtuurimuseon arkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

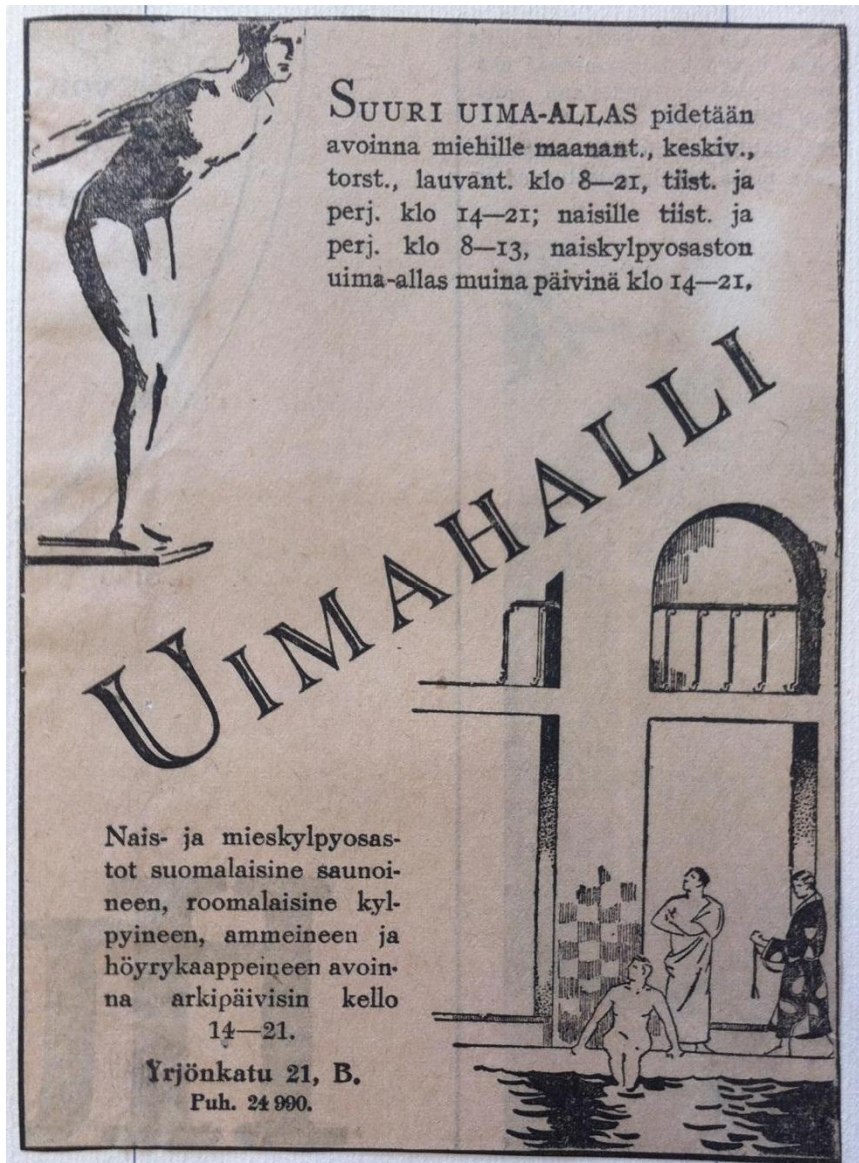
Kuva 25. Suihkutilaa kuvaavassa luonnospiirroksessa on humoristisuutta. Yrjönkadun uimahallin rakennuspiirustukset. Väinö Vähäkallion kokoelma. Arkkitehtuurimuseon arkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

UIMAHALLI		
NAISET ♀ DAMER	HINNAT • PRISER	MIHET • HERRAR
EYLVYTT • BAD KÄYNTI II STA + INGÅNG FRÅN KÄRRESESTA + II VÄNNINGEN ARKIPÄIVISIN [KLO 14-21] VÄRDAGAR	SUOMAL. SAUNA 18: FINSK. BADSTU SUOM. ÅDUM. SAUNA 15: FINSK. ÅDUM. BADSTU RUOMALAINEN KYLPY 15: ROMERSKE. BADSTU HÖYRYKAAPPI 15: Å KESKÖR AMMEKYLPY 15: KÄRDAD	EYLVYTT • BAD ISÖN UIMAHALLIN • STORA SIMHALIENS PARVEKALLASTIKK • LÖFVÄRRE TVÄN ARKIPÄIVISIN [KLO 14-21] VÄRDAGAR
UINTI • SIMNING ISO ALLAS • STORABASSINEN KÄYNTI PIHALTA + INGÅNG FRÅN GÅRDEN SÖNDAGAR [KLO 9-12] SÖNDAGAR TISSTÄISIN [KLO 8-15] TISSTÄISIN PERJANTÄISIN [KLO 8-15] FREDAGAR NÄISTEN ALLAS • DAMBASSINEN KÄYNTI II KERR. • INGÅNG II VÄN ARKIPÄIVISIN [KLO 9-12] VÄRDAGAR	KERTA UINTI } 10: SIMNING MED VAATTEKAAPPI } KLÄDSKÄP PUKEUTUMIS } 12: SIMNING MED KUMEROLLA } KLÄDSKÄP KUPONKILIPUT } 100: KUPONKILIPUT 11 KYLPYA } 100: 11 BAD KODOLLAISLIPUT } SKOLBILJETTER VIMASSA } 6: GÄLLER ENNEN KLO 17 } FÖRE KLO 17	UINTI • SIMNING ISO ALLAS • STORABASSINEN KÄYNTI PIHALTA + INGÅNG FRÅN GÅRDEN ARKIPÄIVISIN [KLO 9-12] VÄRDAGAR PÄLISI TISSTÄISIN [KLO 8-15] TISSTÄISIN JA PERJANTÄISIN [KLO 8-15] FREDAGAR OCH LÖFVÄRRE
KAMPAAMO • FRISERING KYLPY-OSASTILLA • BAD-ÅYDELING	TENNISHALLI • TENNISHALLEN YLIN KERRUS • ÖVERSTA VÄN	VAATTEIDEN • PRÄSSNING SLITTY • AVKLÄTT

Kuva 26. Uimahallin hinnasto. Piirros on kenties tekstattu Vähäkallion toimistossa, ja päätyntä sitä kautta rakennuspiirustusten joukkoon. Hinnastossa naisten ja miesten uinti- ja kylpymahdollisuudet on jaettu omiin sarakkeisiinsa. Yrjönkadun uimahallin rakennuspiirustukset. Väinö Vähäkallion kokoelma. Arkkitehtuurimuseon arkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

Mainoksia Yrjönkadun uimahallista

SUURI UIMA-ALLAS pidetään avoinna miehille maanant., keskiv., torst., lauvant. klo 8—21, tiist. ja perj. klo 14—21; naisille tiist. ja perj. klo 8—13, naiskylpyosaston uima-allas muina päivinä klo 14—21.

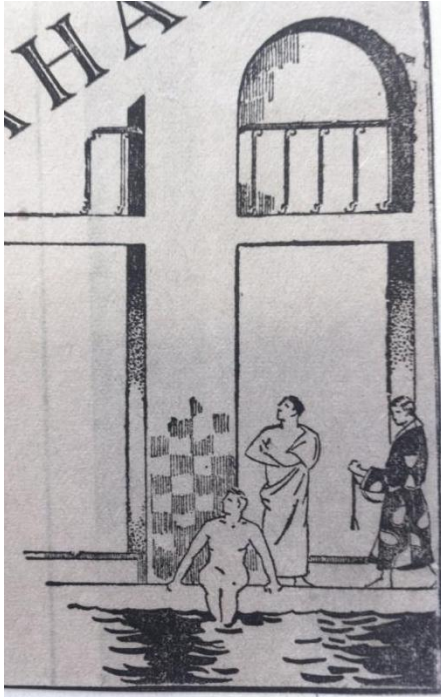
UIMAHALLI

Nais- ja mieskylpyosastot suomalaisine saunoineen, roomalaisine kylpyineen, ammeineen ja höyrykaappeineen avoinna arkipäivisin kello 14—21.

Yrjönkatu 21, B.
Puh. 24 990.

Kuva 27. Uimahallin mainos. Julkaistu 1.7.1928 seuraavissa lehdissä: Uusi Suomi, Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet ja Suom. Sos.dem. Sanomalehtileikelmiä-kansio, Toivo Nestori Aron arkisto, Suomen Urheiluarkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

Kuva 28. Uimahallin mainos, rajaus edellisestä. Sanomalehtileikelmiä-kansio, Toivo Nestori Aron arkisto, Suomen Urheiluarkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

Tie voimaan ja terveyteen
ON AVOINNA JOKAISELLE,
JOKA LOMAHETKINÄÄN PISTÄYTYY

UIMAHALLISSA

NAIS- JA MIESKYLPTYOSASTOT
SUOMALAISINE SAUNOINEEN, ROOMALAISINE KYLPY-
NEEN, AMMEINEEN JA HÖYRYKAAPPEINEEN AVOINNA
ARKIPÄIVISIN KLO 14—21.

Suuri uima-allas avoinna
NAISILLE tiistaina ja
perjantaina kello 8—13.
Naiskylpyosaston uima-
allas kaikkina arkipäivinä
klo 14—21.

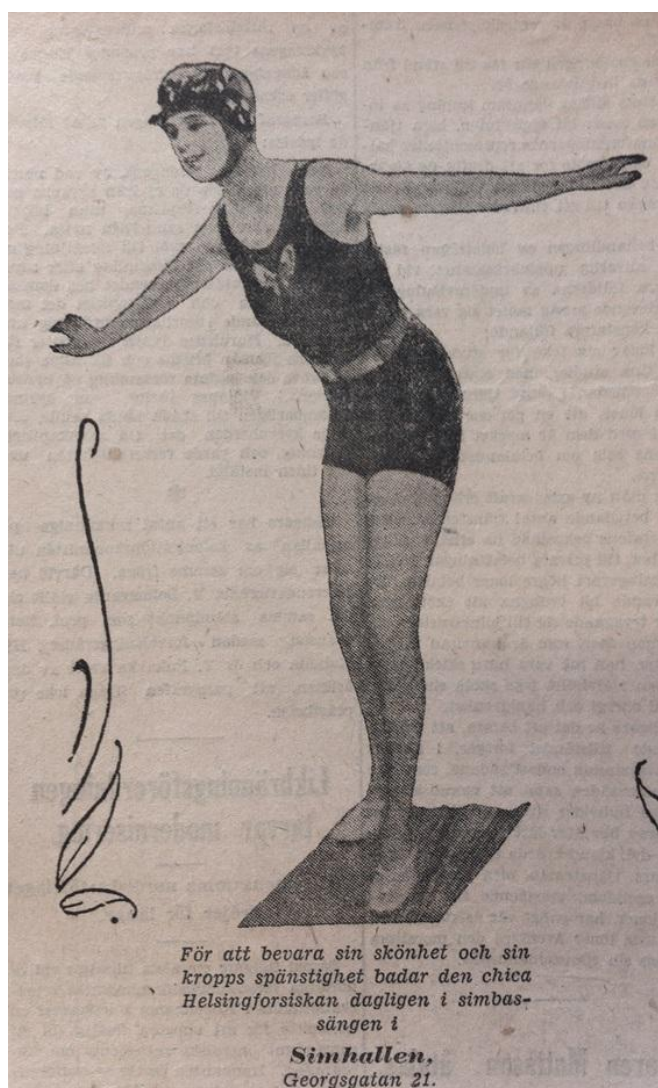
Suuri uima-allas avoinna
MIEHILLE maanantaina,
keskiviikkona, torstaina ja
lauantaina kello 8—21,
tiistaina ja perjantaina
kello 14—21.

UIMAHALLI
YRJÖNKATU 21 B. PUH. 20266 VAIHDE.

ILMO 6491

Kuva 29. Uimahallin mainos ”Tie voimaan ja terveyteen”. Julkaistu Helsingin Sanomissa 26.5.1929. Sanomalehtileikelmiä-kansio, Toivo Nestori Aron arkisto, Suomen Urheiluarkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

För att bevara sin skönhet och sin
kroppspänstighet badar den chica
Helsingforsiskan dagligen i simbas-
sängen i

Simhallen,
Georgsgatan 21.

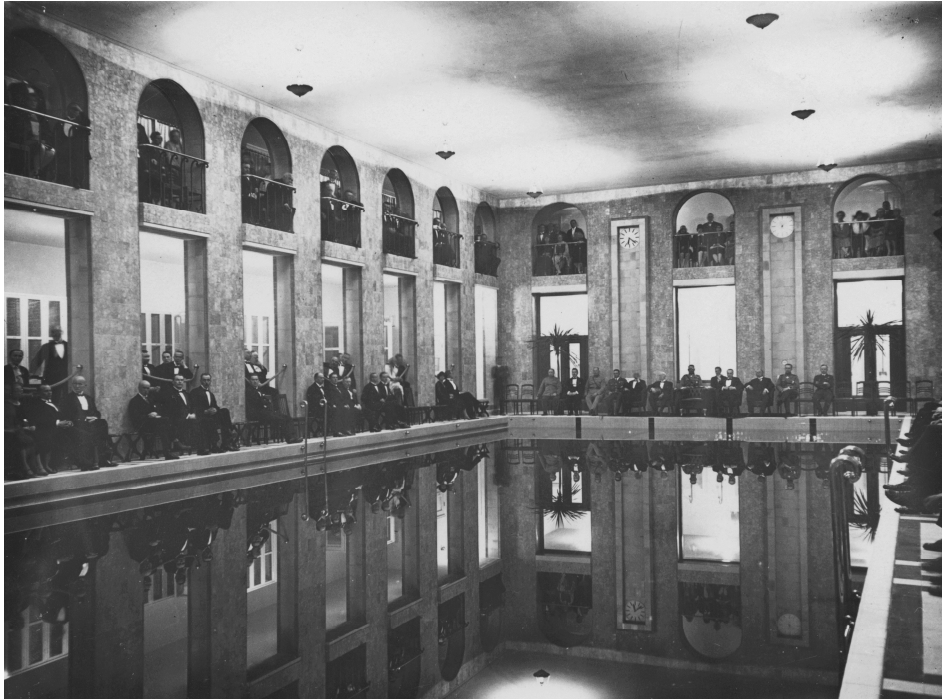
Kuva 30. "Den chica Helsingforsiskan" mainosti uimahallia Hufvudstadsbladetissa 26.10.1928. Sanomalehtileikelmiä-kansio, Toivo Nestori Aron arkisto, Suomen Urheiluarkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

Kuva 31. Uimahallin mainoksessa on erilliset osiot naisille ja miehille. Julkaistu 19.6.1928 useissa eri sanomalehdissä. Sanomalehtileikelmiä-kansio, Toivo Nestori Aron arkisto, Suomen Urheiluarkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

Kuva 32. Uimahallissa työskenteli yli kaksikymmentä kylvettäjää, jotka toimivat myös markkinointivalttina. Mainos on julkaistu Uudessa Suomessa 18.9.1938. Anni Collanin leikekirja, Uinti ja muu vesiurheilu II, Suomen Urheiluarkisto. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

Uimahallin elämää ja käyttäjiä

Kuva 33. Uimahallin avajaisia vietettiin 4.6.1928. Kuvaaja tuntematon. Suomen Urheilumuseo.

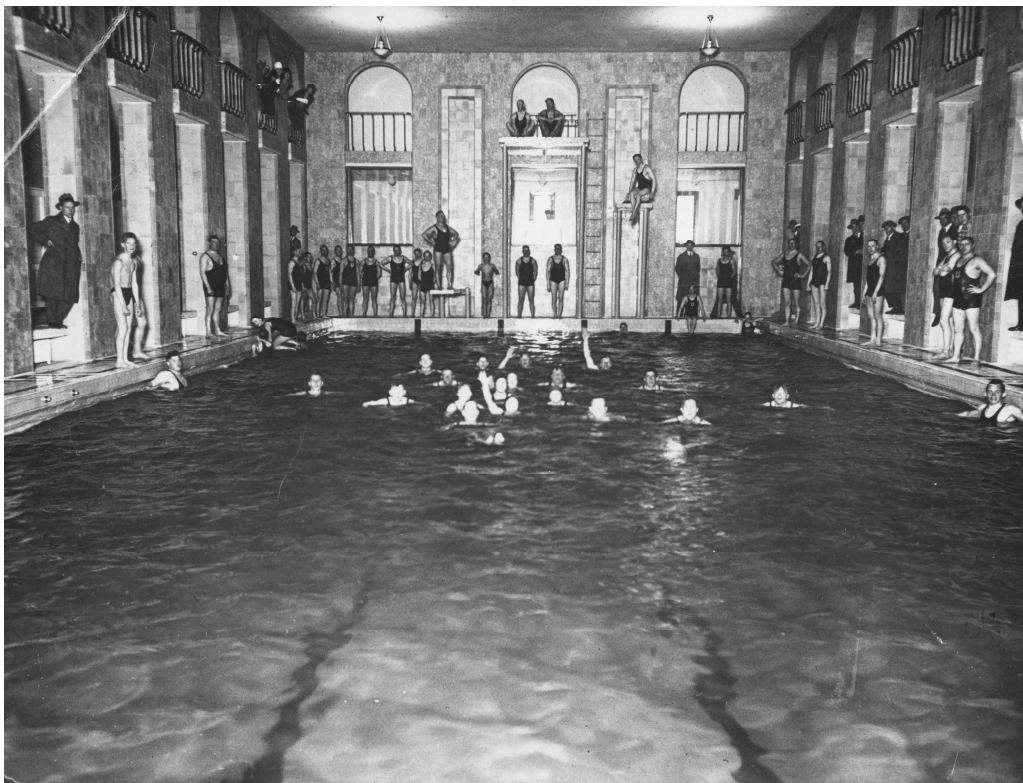

Kuva 34. Uimahallin avajaiset vuonna 1928. Kuvaaja tuntematon. Suomen Urheilumuseo.

Kuva 35 Yrjönkadun uimareita 1940-luvulla. Etualan mies, jolta on oikea jalka poikki, on mahdollisesti sotaveteraani. Kuvaaja: Kannisto Väinö (1945). Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto.

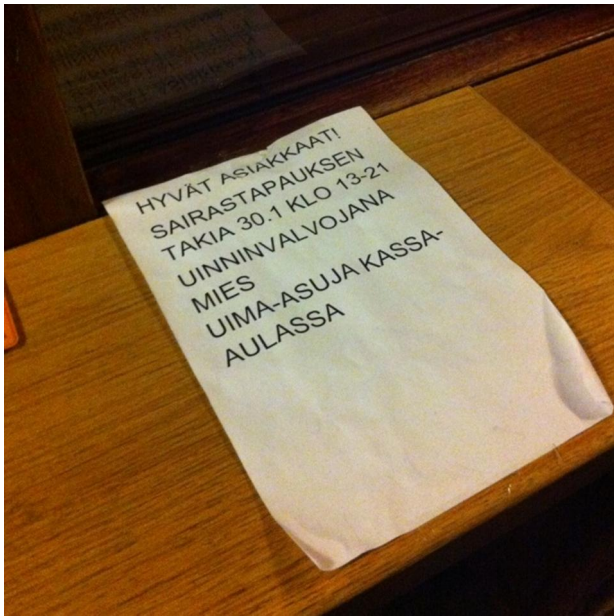

Kuva 36. Kuva ilmeisesti uimaseuran harjoituksista uimahallista. Hyppytelineet ovat vielä paikoillaan. Kuvaaja tuntematon. Suomen Urheilumuseo.

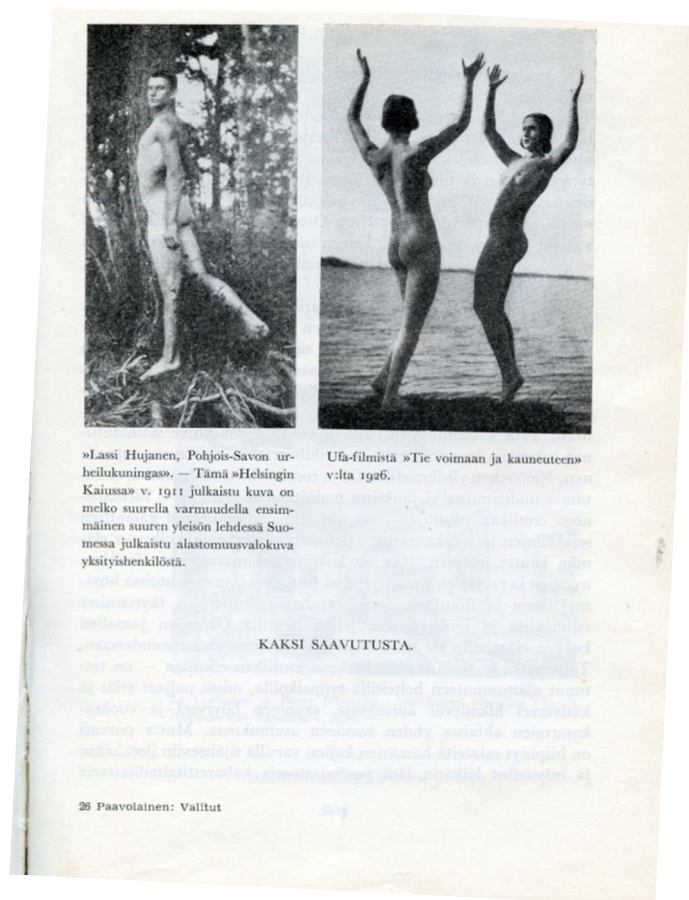

Kuva 37. Pientä allashuonetta käytettiin myös lasten uimaopetukseen. Kuvaaja tuntematon. Suomen Urheilumuseo.

Muita kuvia

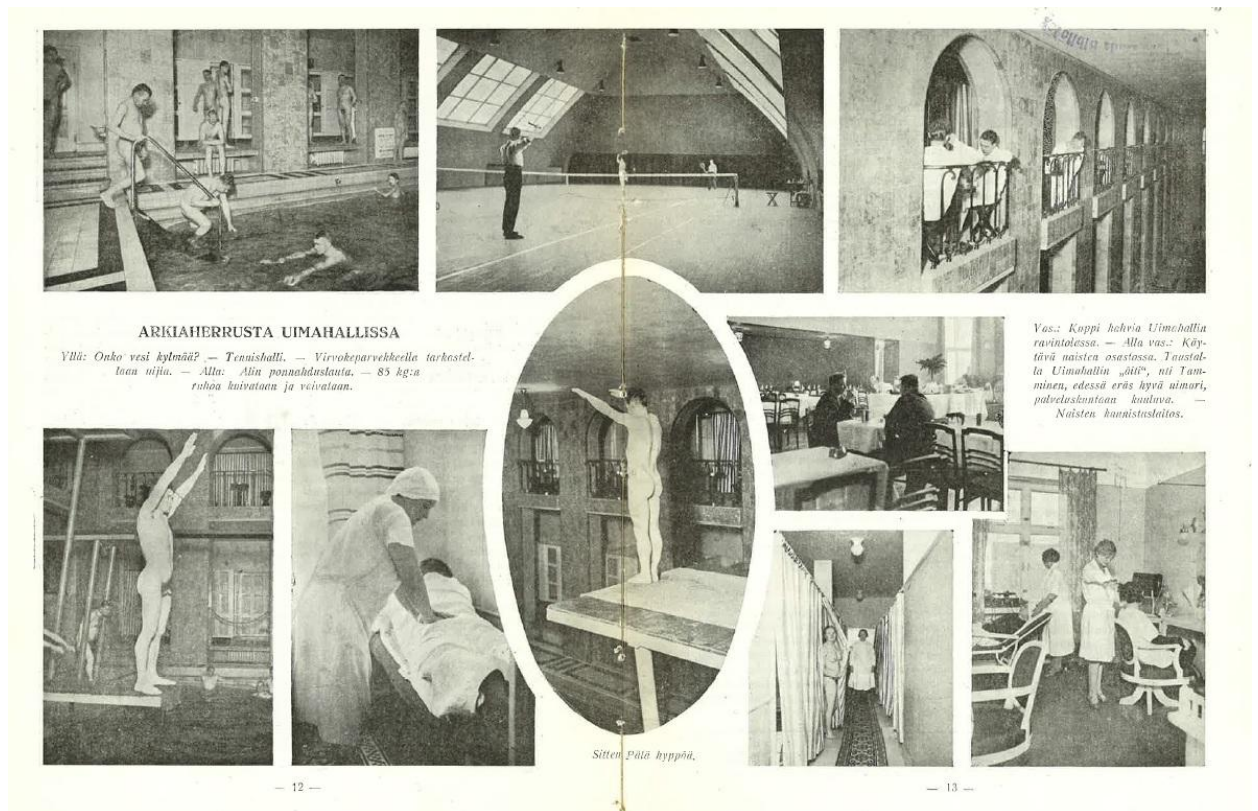

Kuva 38. Naisille jaetaan maksutta uima-asuja, mikäli uinninvalvojana on mies. Kuvaaja: Hanna Hannus (2013). Tekijän arkisto.

Kuva 39. Siiv Olavi Paavolaisen *Nykyäkaa etsimässä* -teoksesta (1929). Teoksen kuvaohjelmassa on runsaasti terveyttä ja hyvinvointia osoittavia alastonvalokuvia. Kuvaaja: Hanna Hannus (2014). Tekijän arkisto.

Kuva 40. ”Arkielämää uimahallissa”. Miesten lehti 39/1929, 9–13.

Kuva 41. ”Arkielämää uimahallissa”. Miesten lehti 39/1929, 9–13.

Liite 1

Vastaukset tekemääni kyselyyn miespuolisille Yrjönkadun uimahallin käyttäjille lokakuussa 2013.

Oletko havainnut Yrjönkadun uimahallissa miesten päivinä naispuolisia työntekijöitä (esim. uimavalvoja, kahvilan tarjoilija) uimahallin allasosastolla?
Kyllä.
Kyllä
En ole.
Muistaakseni kyllä.
Kyllä.
Mihin vedetään allasosaston raja - 'yläparvella', missä on myös tarjoilua, naisia olen nähnyt ja sieltä näkee myös allasosastolle varsin esteettömästi.
Uimavalvoja ja siivooja, ainakin. Useamman kerran.
En.
Kyllä.